

64.181

48/3-4

ZOLA
ÖSSZES
MŰVEI
AZ ÉLET
ÖRÖME III.
TANULMÁNYOK

ZOLA ÖSSZES MŰVEI

Országos Széchényi Könyvtár

A GUTENBERG KÖNYVKIADÓ VÁLLALAT KÖNYVEI

FORDÍTÓK ÉS BIRÁLÓK

AMBRUS ZOLTÁN
ADORJÁN SÁNDOR
BALINT LAJOS
BALLA MIHÁLY
BANÓCZI LÁSZLÓ dr.
BONKÁLO SÁNDOR dr.
CSERNA ANDOR
CSILLAY KÁLMÁN
ÉBER LÁSZLÓ
ENDRÖDY BÉLA dr.
FEKETE OSZKÁR dr.
FORRÓ PÁL dr.
GELLÉRT HUGÓ
GERGELY GYŐZŐ
GUTI ERZSI
GYAGYOVSZKY EMIL
HAIMAN HUGÓ dr.
HALASI ANDOR
HAVAS ALBERT
HAVAS ANDRÁS KÁROLY
HAVAS JÓZSEF
HEVESI SÁNDOR
HONTI REZSŐ
KARDOS LÁSZLÓ dr.

KARINTHY EMILIA
KARINTHY FRIGYES
KELEN FERENC dr.
LÁNDOR TIVADAR
MARGITTAI SZANISZLÓNÉ
NÉMETH ANDOR
OCSKAY ISTVÁNNÉ
Ifj. PÁLÓCZI HORVÁTH L.
DOBOSI PÉCSY MÁRIA
PETERDI ISTVÁN
POGÁNY KÁZMÉR
PORZSOLT KÁLMÁN
PÜNKÖSTI ANDOR
SALGÓ ERNŐ dr.
SEBESTYÉN KÁROLY dr.
SCHÖNER DEZSŐ
SCHÖPFLIN ALADÁR
SZEGEDY ISTVÁN
SZÉP ERNŐ
SZIKLAY JÁNOS dr.
SZINI GYULA
SZIRMAI JÓZSEFNÉ
SZTROKAY KÁLMÁN
TRÓCSÁNYI ZOLTÁN dr.

VÉCSEY LEÓ

Z O L A

AZ ÉLET ÖRÖME

(LA JOI DE VIVRE)

III.

JOGOSITOTT TELJES KIADÁS

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE ÉS BEVEZETÉSEL ELLÁTTA

A M B R U S Z O L T Á N

FRANCIA EREDETIBŐL FORDITOTTÁK

BALOG L. VILMA és GELLÉRT HUGÓ

GUTENBERG KÖNYVKIADÓ VÁLLALAT R. T.

B U D A P E S T

A címlap keretrajzát

és a bekötést

VÉGH GUSZTAV

iparművész,

a plakettet

BECK Ö. FÜLÖP

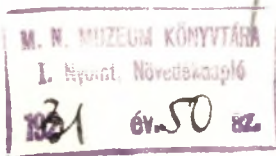
szobrászművész

tervezte

64181/48/3-4

~~10.309~~

VIII.

Lazare bánkódásainak mélyén unalom tespedt, valami nyomasztó, szünni nem akaró unalom, mely úgy szivárgott át mindenben, amihez nyúlt, mint mérgezett forrásból a zavaros víz. Unta a pihenést, unta a munkát, unt mindenkit, legjobban saját-magát. Ennek ellenére dühös volt magára, amiért tétlen, a végén már szégyelte is. Hát nem szégyen gyalázat, hogy egy érett férfi itt vesztegeti el legjobb éveit Bonnevilleben, az Isten háta mögött? Idáig talált kifogást arra, hogy maradjon, de most már semmi sem kötötte ide s kezdte megvetni magát, amiért itt él, haszontalanul, a többiek terhére, mikor azoknak is alig van miből élniök. Már rég jó módba kellett volna juttatnia őket, hiszen megfogadta annakidején s hogy nem képes erre, ez maga az összeomlás. A jövőjére vonatkozó tervek, nagy vállalkozások, egy zseniális ötlettel szerzett vagyon — persze most sem maradtak el. Am ha felocsúdott álmodozásaiból, nem érzett elég bátorságot magában, hogy hozzáfogjon valamihez.

— Ez így nem mehet tovább — mondogatta Paulinenak gyakran. — Dolgoznom kell... Lapot kellene alapítanom Caenban.

— Várd be, míg letelik a gyászév, nem olyan sürgős a dolog, — felelte mindannyiszor Pauline. — Jól meg kell gondolnod, mielőtt ilyesmibe kezdesz.

Valójában Pauline reszketett az ujságalapítás tervétől, noha szerette volna Lazaret elfoglalva

látni. Egy újabb sikertelenség talán egészen összetörné. Még élénken emlékezett folytonos és eredménytelen kapkodásaira, a zenére, az orvostudományra, a gyárra. Két órával később Lazare már egy levelet is restelt megírni, annyira fáradtnak és összetörtnek érezte magát.

Ujból hetek múltak el, egy nagy áradás három házat elsöpört Bonnevilleben. Néhány halász, aki mostanában találkozott Lazare-ral, megkérdezte tőle, beleunt-e már a küzdelmbe. Hiszen igaz, mitsem lehet tenni a tenger ellen, dehát mégis csak bosszantja az embert az a sok értékes, kárbavesztett gerenda. Ebben a sopánkodásban, amint kérve kérték, ne hagyja elpusztulni a falut, volt valami ádáz matrózgúny, hiszen alapjábanvéve büszkék voltak tengerük halálos ökölcsapásaira. Ez a magatartás annyira idegesíteni kezdte Lazaret, hogy a legszívesebben elkerülte a falut. Elviselhetetlen volt reánézve megpillantani a távolban a védőgát romjait és a széthordott cölöpzeteket.

Egy napon, amikor a plébánoshoz készült, Prouane került az útjába.

— Lazare úr, — kezdte alázatosan, de szeme csücskében ott vigyorgott a gúny, — az a sok deszkadarab, ami ott rohad a parton...

— No mi van velük?

— Ha nem tudja használni, nekünk adhatná őket... Legalább volna egy kis tüzelőfánk.

Lazareből kitört a régóta visszafojtott düh. Azt vágta oda neki, ami eddig eszébe sem jutott:

— Nem adhatom oda, mert a jövő héten megint beállítom az ácsokat a munkához.

Nohiszen megindult a mende-monda a faluban. A Chanteauék fia megbicsakolta magát, kezdődik előlről a tánc! Eltelt két hét és most már ahányszor egy halással összekeverült, egyik sem mulasztotta el megkérdezni tőle, hogy talán bizony

nem akad munkáskéz. Így azután mégis csak kénytelen volt újra törődni a gáttal, főként unokahugának engedve, ki szívesen látta, hogy a közelében akad valami foglalatosság. Csakhogy kedvtelenül látott a dologhoz, kizárólag a tengerrel szemben érzett bosszúsága ösztökélte, mert azt kétségtelennek tartotta, hogy sikerül megfékeznie a dühét, s ezentúl meghunyászkodva, mint valami engedelmes állat, fogja nyaldosni majd Bonneville kavicsos partját.

Lazare újból hozzáfogott a tervezgetéshez. Számítgatta az ellenállás újabb módozatait, megketőzte az alapcölöpzetet. Felhasználják a régi szerkezet faanyagát s így a költségvetés sem lesz túlságosan magas. Az ácsmester számítása szerint négyezer frankba fog kerülni a munka. Az összeg jelentéktelen voltára való tekintettel Lazare bele-törődött abba, hogy Pauline előlegezze a költséget, hiszen semmi kétsége sem lehetett afelől, — hangoztatta, — hogy a megyétől visszakapják a kiadásait. Sőt ez az egyetlen módja annak, hogy előbbi költségeik is megtérüljenek, mert a megyétől egy fillér segélyre sem lehet számítani, amíg a gát romokban hever. Ez a kilátás felbuzdította s a munkálatok gyors ütemben haladtak előre. Most alig volt szabad ideje, minden héten bement Caenba, a prefet-vel és a befolyásos bizottsági tagokkal tárgyalni. Már álltak a cölöpök, amikor sikerült kieszközölnie, hogy a megye kiküldjön egy mérnököt, akinek a jelentése alapján határoz majd a bizottság a megszavazandó hozzájárulás felől. A mérnök rendkívül kedves ember volt, egy egész napot kinn töltött Bonnevilleben, bejárta a tengerpartot s nem utasította vissza Chanteauék villásreggelire szóló meghívását sem. Azok persze, csupa tapintatból, nem kérték ki tőle véleményét, nem akarván azt a látszatot kelteni, mintha befolyásolni

akarnák. De az asztalnál oly meggyőződéssel bókolt Pauline-nak, hogy a fiatal leány is hinni kezdett immár a vállalkozás sikerében. Annál nagyobb volt két hét múlva a család elképpenedése és megdöbbenése amaz értesülések felett, amelyeket a Caenból visszatérő Lazare hozott magával. Lazare fuldoklott a dühtől. Ki hitte volna, hogy az a majom mérnök ilyen arcátlan jelentést tesz! Ó, hisz udvarias volt, de a munkálatok minden kis részletét kifigurázta, nagyképű műszaki kifejezések tömkelegével árasztva el a jelentést. Különben erre el lehettek készülve, hiszen ezek az urak azt hiszik, hogy még egy galambducot sem képes felépíteni az ember az ő hivatalos asszisztenciájuk nélkül. Csak az a szomorú a dologban, hogy a megye képviselőtestülete a jelentés tudomásulvétele után megtagadta anyagi hozzájárulását.

Ez a csapás újból letörte Lazaret. A gát már elkészült s ő esküvel állította, hogy a legerősebb dagály sem rombolja össze, ha az állam valamenynyí útmérnöke megpukkad is dühében. Csakhogy ezzel nem térül meg unokahugának költsége, őt pedig emésztette a keserűség, hogy beleugratta ebbe a szerencsétlen vállalkozásba. Pedig a fiatal leány, diadalmaskodva takarékoszágra hajló ösztönein, a teljes felelősséget magára vállalta s azt hangoztatta, hogy ő erőszakolta rá Lazare-ra a befektetett pénzt. Ez merő jótékonyosság, nincs mit sajnálnia, szívesen adott volna többet is, hogy megmentse a szerencsétlen falut. Hanem azért, mikor az ácsmester jelentkezett a számlával, nehezére esett elfojtani kínos meglepetését. A négyezer frankra előírányzott költség közel nyolcezerre dagadt. Mindent összevéve húszezer franknál többet dobott ki arra a néhány szál cölöpre, amit talán már a legközelebbi vihar elsöpör.

Ebben az időben Pauline vagyona már negy-

venezer frankra apadt le. Ez kétezer frank évi kamatot jelentett, annyit, amennyiből szűkecskén megélhet, ha majd egyszer magára maradvára elkerül innen. Pénze lassanként elment a háztartásra, nem volt szűkkeblű s mindent ő fizetett. Most már óvatosnak kellett lennie s gondos háziasszony módjára ellenőrizni a kiadásokat. Chanteauéknak már a háromszáz franknyi havi jövedelmük sem volt meg. Chanteauné halála után ugyanis kitűnt, hogy egy csomó értékpapírt eladott, anélkül, hogy sikerült volna megállapítani, mire költötte az értük kapott összegeket. Így, még ha hozzá is teszi saját kamatait a Chanteauék járadékához, mindössze nényszáz frank felett rendelkezik, már pedig a háztartás sokba kerül s szinte művészettel kell takarékoskodnia, hogy alamizsára is teljék pénzéből. Az elmúlt tél óta megszűnt Cazenove doktor gyámkodása, Pauline nagykorú lett, s önállóan rendelkezett személye és vagyona felett. Igaz, az orvos eddig sem igen korlátozta cselekvéseiben, még azt sem szerette, ha a fiatal leány tanácsot kért tőle, s megbízatása voltaképpen már régideje szünetelt, jóval a törvényes határidő előtt. Ám Pauline mégis érettebbnek és szabadabbnak érezte most magát, mintha most lett volna igazán nővé, a ház úrnőjévé, aki senkinek sem tartozik számadással, hiszen bácsija is kérve kérte, hogy csak intézzon egyedül mindent, neki még csak ne is szóljon semmiről. Lazare is irtózott minden anyagi kérdéstől; Pauline tehát maga kezelte a közös pénztárt, helyettesítette a nénikét, mégpedig oly helyes gyakorlati érzékkel, hogy a két férfi nem egyszer megbámulta. Csak Veronique morgott, hogy a kisaszszony nagyon is krajcároskodik. Be kell érnie szombatonként egy font vajjal.

A napok egyhangú szabályossággal követték egymást. Ez a rend, a minden nap megismétlődő

szokások, amelyek Paulinet oly boldoggá tették, még jobban növelték Lazare unottságát. Sohasem járt-kelt nyugtalanabban a házban, mint amióta Pauline mosolygó békességgel töltötte be minden egyes zugát. Valósággal megkönnyebbült, mikor a parti munkálatok befejeződtek, minden munka gyötörte. Ám alig esett vissza a tétlenségbe, újból szégyen és rossz érzés kínoztta. Minden reggel újabb terveket kovácsolt jövőjére vonatkozólag. A lapalpításról már letett, mint hozzá méltatlan foglalkozásról. Szidta pénztelenségét, mely nem juttatja hozzá, hogy nyugodtan elmélyedhessen valamely nagyobb irodalmi, vagy történelmi munkába, majd nagy melegséggel arról kezdett ábrándozni, hogy tanárrá lesz, ha kell, leteszi a vizsgákat s így szert tesz biztos kenyérkeresetre, amely mellett irodalmi tevékenységet is folytathat. Közte és Pauline közt már csak a régi pajtáság maradt meg, a gyöngédség megszokott érzése, amely szinte testvérekké tette őket. E szoros családi érintkezésben soha nem került szóba házasságuk, talán mert Lazare egészen megfeledkezett róla, vagy letárgyalt dolognak tartotta, amely magától értetődőleg amúgy is el fog következni. Pauline is kerülte e tárgyat: hiszen biztos volt abban, hogy Lazare az első szóra beleegyezik. Pedig az a szenvedély, amelyet Lazare érzett irányában, napról-napra csökken. Pauline érezte, de nem vette észre, hogy voltaképpen ez az egyedüli oka annak, hogy Lazare unalmát nem sikerül elhessegetnie.

Egy este, alkonyattájban, felment unokabátyjáért, hogy asztalhoz szólítsa. Azon érte, hogy gyorsan eldug előle valamit.

— Mi az? — kérdezte kacagva. — Talán alkalmi költemény a születésnapomra?

— Dehogy — mondta Lazare zavartan és izgatottan. — Semmi se.

Louisenak egy ottfelejtett régi kesztyűje volt, az imént találta egy könyvecsomó mögött. A bőrkesztyű megőrizte különös, erős illatát. Louise kedvenc parfümje volt, kevés vanília illattal enyhített heliotrop. A virágnak és női testnek e különösen keveredő illata valósággal felkavarta a szagok irányában amúgyis idegesen érzékeny fiatalembert. Ajkaihoz szorította, bódultan szívta be a kesztyű illatát és kéjelgett emlékeiben.

Ettől fogva a tátongó űr felett, amelyet anyja halála hagyott benne, újra vágyódni kezdett Louise után. Voltaképen soha egy pillanatra sem feledte el, emléke ott szunnyadt fájdalomra mögött. Ez a kesztyű, mely Louise testét érintette, életre keltette emlékeit, szinte a leány forró leheletét érezte. Ha egyedül maradt, a kesztyű után nyúlt, magába szívta illatát, csókolgatta s az az érzése támadt, mintha magát a leányt tartaná karjai között, s nyakára szorítaná ajkait. Ideges ingerlékenysége, az izgató, hosszú tétlenség fokozta testi mámorát. Tobzódás volt ez, amely egészen kimerítette. Kijózanodásakor elégedetlenkedett magával, de újra, meg újra visszaesett kábulatába, nem tudta leküzdeni szenvedélyét. Ettől még komorabb lett, néha nyers hangon beszélt unokanővérével, mintha őt okolná saját gyengeségeért. Pauline nem izgatta érzékeit s gyakran megesett, hogy amikor nyugodtan és vidáman beszélgettek, Lazare hirtelen otthagya, bezárkózott, hogy bűnének áldozzon, hogy a másik nő perzselő emléken édelegjen. A végén az élettől undorodva jött le szobájából.

Egy hónap alatt annyira megváltozott, hogy a kétségbeesett Pauline álmatlanul töltötte az éjszakákat miatta. Nappal még tudott uralkodni magán, hiszen elég dolga volt a házban, amelynek ügyesbajos dolgait szelid határozottsággal intézte. De este, mikor magára zárta ajtaját, ő is átadhatta ma-

gát bánatának, önbizalma megsemmisült és sírt, sírt, mint valami tehetetlen gyerek. Minden reménysége megsemmisült, jóságával szüntelen kudarcot vallott. Hát ilyen az élet? Ily keveset ér a jóindulat? Az ember boldogtalanná teheti szeretével a másikat? Látta, hogy unokafivére boldogtalan s talán éppen az ő hibájából az. Kétségei közben egyre fokozódott abbeli aggodalma, hogy vetélytársnője van. Sokáig sikerült azzal áztatnia magát, hogy Lazare elkeseredésének a közelmúltban történt gyászeset az oka; most azonban újra Louisera kellett gondolnia, mint a Chanteauné halálát követő napon, amikor a saját gyengédségébe vetett gögös bizalommal üzte el a gondolatot, amely most estéről estére visszatért kétségbeesett szívébe.

Most Pauline is szünetlenül gyötrődött. Mikor letette a gyertyatartót, lerogyott ágya szélére s még ahhoz sem érzett magában erőt, hogy levetkőzzék. Napközben kifejtett jókedve, rendszeretete, türelme úgy ránehezedett most, mint valami súlyos, alkalmatlan ruha. Ugy telt el ez a nap is, mint ahogy az előzők teltek, mint ahogy a következők telnek majd, telistele Lazare kínzó unalmával, amelylyel kétségbeesésbe kergeti a házat. Mire való az ő erőltetett vidámsága, ha nem sikerül felderítenie napfényével azt a zúgot, amelyet szeret? Felmerült emlékezetében az a minapi kegyetlen mondás „nagyon is egyedül vagyunk“. Ki az oka, ha nem az ő féltékenysége, amely nem tűr meg mást a házban? Nem ejtette ki Louise nevét, gondolni sem akart rá, de azért mégis maga előtt látta a csinosarcú leányt, amint kacér kényeskedésével, szoknyáinak pajzán libegésével, Lazaret szórakoztatja. Percek hosszáig nem tudott szabadulni ettől a képtől. Bizonyos, hogy Lazare ezt a leányt várja. Milyen könnyen ki lehetne gyógyítani mélabújából, csak ide kellene hozni. És valahány este szobájába ment,

mindannyiszor megjelent előtte, amint fáradtan ágya szélére zuhant, ez a látomás s egyre az a hiedelem gyötörte, hogy hozzátartozóinak boldogsága talán annak a másik lánynak a kezébe van letéve.

Lelkében azonban folyton lázadozott. Felkelt az ágyról s kinyitotta az ablakot, mintha félne, hogy megfullad. Órákat töltött az ablakba könyökölve, álmatlanul, szemközt a tenger hangos siráma fölé boruló mélységes sötéttel, kitarva izzó keblét a tengeri szélnek. Nem, annyira nem sülyyed le soha, hogy megtúrje annak a leánynak a visszatértét. Hát nem egymás karjaiban találta-e őket? Nem a leghitványabb alávalóság volt-e ez? Ott, mellette, a szomszéd szobában, abban a házban, amelyet a magáénak tekintett! Ez az aljasság megbocsáthatatlan! Cinkosuk volna, ha újra összehozná őket egymással. Féltékeny haragjában kiverte a láz ez elképzelt látványra, fuldoklott a zokogástól, arcát csupasz karjai közé temette, rászorítva ajkait húzára. Teltek az éji órák. Hűs szél borzolta nyakát, lobogtatta haját, de vérének izzó haragját nem csillapította le. És mégis: titkon, ellenállhatatlanul harcolt jósága szenvedélyével, még lázongása leghevesebb kitöréseiben is. Valami szelid hang, amely olyan idegennek tűnt most neki, makacsul egyre arról suttogott a fülébe, hogy a legnagyobb öröm a jóság, boldoggá tenni másokat. El akarta hallgattni e hangot: ez az önmegtagadás a gyávaságig menő ostobaság, s mégis fülelt a hangra, lehetetlen volt nem hallgatni rá. Lassanként a saját hangjára ismert benne s gondolkozni kezdett. Számbajöhet-e a saját szenvedése, ha azok, akiket szeret, boldogok lesznek. Halkabban sírt, a növekvő dagály zúgását hallgatta a sötétben, kimerülten és betegen, de még nem adta meg magát.

Egy este sokáig sírt az ablaknál, aztán lefeküdt. Alighogy elfújta a gyertyát, alig sötétült el a

szoba, tágranyílt szemekkel fekvé ágyában hirtelen elhatározta magát: másnap első dolga lesz megkérni bácsiját, írjon Louisenak, hogy meghívja egy hónapra Bonnevilleba. Mily természetes, mily könnyen keresztülvihető gondolat. Nyomban jóízűen elaludt. Hetek óta nem pihente ki ilyen jól magát. De másnap, mikor lement a reggelihez s ott ült bácsikája és unokabátyja között, a családi asztalnál, ki-ki a maga tejescsészéje mellett, hirtelen elnémult, bátorsága elpárolgott.

— Mért nem eszel? — kérdezte Chanteau. — Valami bajod van?

— Semmi, — felelte. — Sőt az éjjel pompásan aludtam.

Ahogy Lazaret megpillantotta, újra dült a harc a lelkében. Szótlanul fogyasztotta el reggelijét s már előre fáradt volt, noha még el sem kezdődött a nap. Nem érezte magát elég erősnek ahhoz, hogy Lazaret másnak engedje át. Az a gondolat, hogy máshoz tartozhatik, hogy más vigasztalja meg csókjával, elviselhetetlennek tűnt előtte. De mikor Lazare kiment a szobából, mégis végre akarta hajtani elhatározását.

— Nagyon fáj ma a kezed? — kérdezte bácsikájától.

Az öregúr köszvénycsomós kezére pillantott s nagy kinnal megpróbálta mozgatni ízületeit.

— Nem annyira — felelte. — Sőt, mintha a jobbkezem könnyebben mozogna. Ha átjön a plébános, ostáblázok vele.

Majd kis szünet után:

— Mért kérded?

Pauline alighanem abban bizakodott, hogy bácsija képtelen az írásra. Elpirult, gyáván másnapra halasztotta a levél dolgát s ezt dadogta:

— Csak éppen kérdeztem.

E naptól fogva nem volt többé nyugalma. A

szobájában hosszas sírdogálás után elhatározta, hogy leküzdi magát, megfogadta, hogy másnap reggel, mielőtt felébred, megírhatja bácsijával a levelet. De alig látott hozzá a háztartás mindennapi munkájához szeretettei között, ereje cserben hagyta. A gazdálkodás legjelentéktelenebb részletei is sajtódtatták a szívét, a kenyér, amelyet unokabátyjának szelt, a cipője, ha kiadta tisztogatni a szolgálónak, a családi élet minden közönséges és megszokott mozzanata. Ó, milyen boldogok lehetnének a megszokott körülmények között! Minek idehívni azt az idegent? Minek felforgatni a régi, kedves szokásokat, amelyek között élt? Ha eszébe jutott, hogy jöhet egy nap, amelyen nem ő szel kenyeret, amelyen nem ő ügyel arra, hogy kikefélték-e a ruhákat, kétségbeesés szorongatta a szívét s úgy érezte, jövőendő életének elképzelt boldogsága összeomlott. Ez a nyugtalanság, amely apró háziteendői között szorongatta, megmérgezte tevékeny, buzgó életét.

— Mi ez? — álmélkodott néha fennhangon magában. — Szeretjük egymást és nem vagyunk boldogok . . . Szeretetünkkel csak ártunk egymásnak.

Szüntelenül magyarázatát kereste a dolognak. Talán mindennek az az oka, hogy jelleme annyira elüt unokabátyja jellemétől. Hiszen ő engedne, letenne saját akaratáról, ámde nem érte el célját, mert a maga igazának tudata mégis csak felülkerekedett benne s amit helyénvalónak vélt, azt igyekezett keresztül is vinni. Sokszor kifogyott a türelme, sokszor duzzogott. Szívesen fordította volna tréfára a dolgot, hogy vidám nevetéssel űzze el ez emberi gyöngeségek emlékét. De ereje elhagyta, gyakran idegeskedett ő is.

— Mondhatom, szép dolgok — mondogatta Veronique reggeltől estig. — Mindössze hárman vannak, mégis majd fölfalják egymást . . . Szegény boldogult nagyságának is voltak rossz napjai, de

amíg élt, mégsem vagdosták egymás fejéhez a serpenyőket.

Chanteaunak is éreznie kellett e lassú s érthetetlennek látszó elhidegülés következményeit. Ha rájött a roham, még hangosabban „üvöltött“, — ahogy a cseléd mondani szokta. Ehhez hozzájárult a betegséggel járó szeszély és indulatosság, amelylyel környezetét szünet nélkül gyötörte. A ház pokollá változott.

Igy álltak a dolgok, amikor Pauline féltékenységeinek gyötrelmei közepette feltette magában a kérdést, jogában áll-e kierőszakolni Lazaretól a saját boldogságát. Hiszen ő Lazaret akarja boldoggá tenni, még a saját könnyei árán is. Miért tartja hát lakat alatt? Miért kényszeríti erre a magányosságra, amelyben láthatólag szenved? Lazare bizonyára szereti még őt, vissza fog térni hozzá, ha rájön az értékére, ha módjában áll összehasonlítani mással. Mindenesetre szabad kezét kell hagyni neki, válasszon. Ez méltányos, már pedig Pauline a méltányosságot mindenek fölé helyezte.

Pauline negyedévenként be szokott járni Caenba, hogy felvegye kamatait. Reggel indult el hazulról és estére tért vissza, elintézve a kisebb bevásárlások és egyéb teendők hosszú listáját, amely három hónap alatt összegyűlt. Most, a júniusi negyednél, kilenc óráig várták a vacsorával, de hiába. Chanteau nyugtalankodni kezdett, attól tartott, hogy talán valami baj érte az úton és elébe küldte Lazaret. Hiába erősítgette Veronique nagy lelki nyugalommal, hogy kár izgulni, mivel a kisasszony bizonyára megkésett s inkább benn hál a városban, nehogy dolgavégezetlenül térjen haza. Az éjszakát nyugtalanul töltötte a család s másnap a reggelinél újra aggodalmaskodni kezdtek. Déltájban, mikor atyja már nem találta helyét, Lazare rászánta magát, hogy bemegy Arromanchesba. A

cseléd azonban, aki az országúton állt őrt, éppen akkor szaladt nagy kiabálással a szobába.

— Jön már a kisasszony!

Chanteau karosszékét ki kellett tolni a tornácra. Apa és fiú ott várakoztak, mialatt Veronique elujsgolta, mit látott.

— Malivoire kocsiján jön . . . messziről megismertem a kisasszonyt krepp szallagjáról. De úgy rémlett nekem, hogy még ülnek a kocsiban . . . Hogy milyen lassan ér ide az a két átkozott gebe!

Végre megérkezett a hintó a ház elé. Lazare közelebb ment és már épen arra készült, hogy érdeklődjék Paulinenál, aki könnyedén leugrott a kocsiról, de torkán akadt a szó, mert Pauline mögött egy csikos lila selyemruhába öltözött, fiatal leány szállt ki a kocsiból. A két leány vigan nevetgélt. Lazaret annyira meglepte a váratlan vendég, hogy visszafordult atyja felé:

— Elhozta Louiset — mondta neki.

— Louiset? Igazán remek idea! — kiáltotta Chanteau.

S mikor a két leány ott állt előtte, az egyik még talpig feketében, a másik világos nyári ruhában, áradozva köszöntötte őket, annyira örült a váratlanul kínákozó szórakozásnak.

— Mi az? Hát kibékültetek? . . . No, hisz nem is értettem, mért haragusztok egymásra. Ugy-e, hogy ostobaság volt? Nem volt helyes tőled, kedves kis Louise-em, hogy nagy bánatunkban is tartottad a haragot . . . De most már szent a béke, ugyebár?

A két fiatal leány zavarában szótlan állt előtte. Fülíg elvörösödtek s kerülték egymás tekintetét. Louise, hogy zavarát palástolja, megölelte Chanteaut. De az egyre faggatta őket.

— Véletlenül találkoztatok?

Louise megilletődött tekintettel fordult barát-
nője felé.

— Pauline feljött az apámhoz, én éppen akkor
jöttem haza. Ne haragudjanak rá, hogy nálunk
maradt, én tartottam ott . . . Minthogy csak Arro-
manchesig van táviróvonal, gondoltam, nem is kell
sürgönyözni; mire a sürgöny megjön, itt is va-
gyunk . . . Ugy-e, nem haragusznak?

Újból megölelte Chanteaut, szokott hízelgő
módján. Chanteaunak több sem kellett. Ha kedvére
mentek a dolgok, mindent helyben hagyott.

— Hát Lazarehoz nem is szölsz? — kérdezte.

A fiatalember kényszeredett mosollyal hátrább
maradt. Atyja megjegyzése még nagyobb zavarba
hozta, annál is inkább, mivel Louise újból elvörösö-
dött s nem mert közeledni feléje. Miért jött ide?
Miért hozta vissza unokahuga vetélytársnőjét, akit
oly csúfosan kergetett ki a házból? Megzavarodott
és egy szót sem értett az egészből.

— No, csókold meg, Lazare, látod, hogy fél tő-
led — mondta szelíden Pauline.

Pauline nagyon sápadtnak tetszett gyászruhá-
jában, arca azonban nyugodt, tekintete tiszta volt.
Anyai jóindulattal nézett rájuk, komolyan, ahogy
a fontos házi ügyeket intézni szokta és mosolygott,
mikor a fiatalember futólag megérintette ajkaival a
leány csókra tartott arcát.

Veronique, aki látta ezt, karjait lóbálva, magán-
kívül rontott be a konyhába. Ezt már nem tudta
mire vélni. Azok után, amik történtek, ez már a ke-
gyetlenség teteje. A kisasszony, amikor nagyon is jó
akar lenni, egyik bolondságot a másik után csi-
nálja. Nem elég, hogy a nyakára hozza azt a sok
tetves kölyköt, most még szeretőt hoz a házba La-
zare úrnak. Nohiszen szép élet kezdődik itt! Mikor
a tűzhely mellett dűnnyögve könnyített kissé a lel-
kén kijött és kiabálni kezdett.

— Tudhatják, hogy már egy órája kész az ebéd . . . Összesül a krumpli.

Valamennyien kitűnő étvággyal ebédeltek, de csak Chanteau tréfálkozott tiszta szívből; olyan vidám kedve támadt, hogy észre sem vette a másik három nyomott hangulatát. Gyöngéd figyelmességgel bántak egymással, de mintha lelkük mélyén ott borongott volna valami nyugtalan szomorúság, mint mikor nagy veszekedés után megbocsátanak ugyan egymásnak az ellenfelek, de azért nem tudják elfelejteni a jóvátehetetlen sértéseket. Délután a vendégszobát rendezték be. Louise felköltözött az első emeletre, a régi szobájába. Csak Chanteaunéknak kellett volna apró, gyors lépteivel letipegnie a vacsorához, hogy azt higgyék, a mult teljesen viszszaért.

Még vagy egy hétig tartott köztük a feszültség, Lazare nem merte kikérdezni Paulinet, magától pedig semmiképen sem tudta megérteni ezt a szerinte igen különös ötletet. Arra nem is gondolt, hogy Pauline voltaképpen áldozatot hozott s nagylelkűen meg akarja adni neki a módot a szabad választásra. Ő maga még a mohó vágyakozások perceiben, amelyek tunyaságában meglepték, sem gondolt soha arra, hogy feleségül vegye Louiset. Mióta újra hármasban voltak, valamennyien feszengtek a kínos helyzet következtében. Gyakran hallgattak el zavarban, a szó megakadt a torkukon, attól való félelmükben, hogy a másik tapintatlan célzást olvas ki belőle. Paulinet magát is meglepte e nem várt eredmény és kénytelen volt túlozni jókedvét, hogy a régi, gondtalan derű látszatát keltse. Eleinte mélységes öröm töltötte el. Ugy érezte, mintha Lazare visszatérne hozzá. Louise jelenléte megnyugtatta, szinte kerülte vendégét, óvakodott egyedül maradni vele, még gondolatban is visszariadt attól, hogy ismét visszaélhetne unokanővére bizalmával. Va-

lami lázas gyengédséggel ismét Pauline felé fordult, ellágyult hangon hirdette, hogy a legjobb nő a világon, igazi szent, akit ő meg sem érdemel. Pauline pedig boldog volt és szíve mélyéből örült diadalának, mikor látta, hogy Lazare milyen keveset foglalkozik a másikkal. A hét végefelé még szemrehányásokat is tett emiatt Lazarenak.

— Miért szaladsz el mindig, mihelyt Louise-zal vagyok? . . . Ez bánt. Nem azért jött ide, hogy bárátságatlan arcokat lásson.

Lazare felelet helyett legyintett. Pauline száján ekkor kisíklott egy célzás, az egyetlen, amelyet valaha tett.

— Csupán azért hoztam magammal, mert tudatokra akartam adni, hogy már régen megbocsátottam mindkettőtöknek. Még az emléket is el akartam törölni a rút álomnak, hogy nyoma se legyen . . . Láthatod, hogy már nem félek, bízom bennetek.

Lazare átölelte és forrón magához szorította. Aztán megigérte, hogy ezentúl kedves lesz Louisehoz.

Ettől kezdve kedves intimitásban teltek a napok. Ugy látszott, Lazare már nem unatkozik. Most, ahelyett, hogy szobájába menekült és betegen a gyötrő egyedüllétől, vadember módjára bezárkózott volna, társasjátékokat eszelt ki, vagy sétákat javasolt, amelyekről a friss levegőtől mámorosan tértek vissza. Így történt, hogy Louise észrevétlenül újra egészen hatalmába kerítette. Lazare már megszokta jelenlétét, már a karját merte nyújtani neki s mohón magába szívta mámorító illatát, mely csipkéinek legkisebb csücskéből is áradt. Eleinte még küzdött ellene, távol akarta tartani magát tőle, mikor érezte, hogy kábulata egyre növekszik. De unokahuga maga bízatta, hogy segítsen a fiatal lánynak, mikor a sziklapart mentén vízfolyásokon kellett átugrálniok. Pauline merészen, fiúsan átug-

rott rajtuk, míg a másik halkán sikoltva, mint a sebzett madár, kényeskedve símult a fiú karjaiba. Lazare hazamenet is támogatta; felújultak a halk nevetgélések, a fojtott suttogások. Pauline még nem nyugtalankodott. Bízó viselkedését megtartotta, még nem ébredt tudatára, hogy boldogságával játszik, amikor nem tetteteti magát fáradtnak, segítség-re szorulóknak, mint a másik. Az ő házimunkában edzett karjainak egészséges illata senkit sem bolondított meg. Mosolygó vakmerőséggel buzdította őket, hogy kart karba öltve menjenek előtte, mintha hangsúlyozni akarta volna, hogy nem bizalmatlan irányukban.

Különben egyikük sem akarta kijátszani őt. Igaz, hogy Lazareon megint úrrá lett a mámor, de küzdött ellene, összeszedte magát s még gyöngédebben bánt Pauline-nal, mint eddig. Vére forrongott, élvezettel engedte át magát részegségének s ugyanakkor megfogadta, hogy ezúttal a játék nem mehet túl a megengedett mértéken. Mért hárította volna el magától ezt a kis örömet, mikor eltökélt szándéka volt, hogy korrekt és kötelességtudó marad? Louise még kínosabban ügyelt a viselkedésére. Nem is kellett kacérsággal vádolnia magát, mert természetlől fogva hízelkedő volt, szinte nem is tudott róla, mikor egy-egy mozdulattal, egy-egy lehellettel átengedte magát. Ha tudta volna, hogy Paulinenak fájdalmat okoz, minden lépésére, minden szavára vigyáz. Könnyekig meghatotta, hogy Pauline megbocsátja a multat, be akarta bizonyítani Paulinenak, hogy méltó a bűnbocsánatra, azt a szertelen, fellengző, asszonyi imádatot érezte Pauline iránt, amely esküdözésekben, csókokban s a szenvedélyes becézgetések egyéb megnyilvánulásában mutatkozik meg. Állandóan Pauline-on volt a szeme és nyomban hozzásietett, ha elborulni látta homlokát. Heves mozdulattal kitépte Lazare karjából karját s

Paulineba karolt; haragudott magára, hogy egy pillanatig is elfeledkezhetett; igyekezett Paulinet szórakoztatni, nem mozdult mellőle, sőt úgy tett, mintha neheztelne Lazare-ra. Soha nem volt bájosabb, mint állandó izgalmában, folytonos tetszenivágyásában, mely mindennél erősebb volt benne és mely egyben kétségbeejtette. Az egész házat betöltötte szoknyasuhogásával és kismacskák törleszkedéséhez hasonló hízelkedésével.

Paulineban lassanként újra föltámadtak a régi gyötrelmek. Reménykedései, pillanatnyi diadala után sebe még kínosabban sajgott. Nem a hajdani heves felindulás volt ez, nem a régi féltékenységi rohamok, amelyek egy-egy órára megőrjítették, hanem a lassú megsemmisülés érzése, mely mint valami súlyos tömeg, nehezedett rá s percről percre kegyetlenebbül szorította a szívét. Nem volt itt már se remény, se megváltás, boldogtalansága betetőződött. Még szemrehányással sem illethette őket, hiszen mind a ketten elhalmozták kedvességükkel s állandóan küzdöttek a kölcsönös vonzalom ellen, amely egymás karjaiba kergette őket. Ezek a kedveskedések bántották a legjobban, mert — most már tisztán látta — mindez azért történik, hogy enyhítsék a gyötrelmet, amelyet nyilvánvaló szerelmük okozhat neki. Elviselhetetlennek találta a szerelmes pár szánalmát. Nem nyílt vallomás-e izgatótt suttogásuk, mihelyt egyedül maradnak és hirtelen elhallgatásuk, mihelyt közelükbe ér? Mi mást jelent Louise szenvedélyes csókja és Lazare tiszteltteljes gyengédsége irányában? Szinte jobb szeretne volna bűnösnek tudni őket. Bár csálnák meg úton-útfélen! Ez a korrektségre való törekvés, a túlzott becézgetés, mely mindennél világosabban beszél, egészen lefegyverezte, megfosztotta akaratától és erélyétől, visszahódítani azt, aki őt illeti. Mikor visszahozta vetélytársnőjét, eltökélte, hogy síkra

száll ellene, ha kell. De mit kezdjen ezzel a két gyerekkel, akiket kétségbeejt, hogy szeretik egymást? Ő az oka mindennek. Hozzá kellett volna mennie Lazarehoz, még ha az kényszerűségből vezette volna is az oltárhoz. Amde még ma is irtózott, minden gyötrelme ellenére, attól a gondolattól, hogy Lazare sorsa fölött rendelkezzen s ragaszkodják egy olyan ígéret beváltásához, a melyet az bizonyára már megbánt. Még ha belehal is, nem kell neki olyan férfi, aki mást szeret.

Közben Pauline tovább is anyai gonddal törődött valamennyiök dolgával. Ápolta Chanteaut, akinek rosszabbra fordult állapota, kénytelen volt segíteni Veroniquenak, aki egyre hanyagabbul végezte dolgát, nem is szólva Lazaréről és Louiseról, akikkel úgy bánt, mint pajkos gyermekekkel szokás s mosolygott csintalanságukon. És sikerült nevetnie, azzal a szép, csengő nevetéssel, amelyből kicsendült az egészség, a bátorság, az életkedv. Megint felvidult a ház. Pauline reggeltől estig buzgólkodott, s hol a nagytakarításra, hol a nagymosásra, hol a befőzésre hivatkozott, hogy ne kelljen elkísérnie a fiatalokat sétájukon. Kivált Lazare viselkedett hangosan. Füttyörészve rótta a lépcsőket, csapkodta az ajtókat, soha nem volt elég hosszú, elég zajos számára a nap. Voltaképen semmit sem végzett, de mintha új szenvedélye minden idejét, minden energiáját igénybe vette volna. Már megint meghódítani készült a világot. Ebéd közben újból a legfantasztikusabb tervekkel állott elő minden nap, jövőjére vonatkozólag. Az irodalomtól már undorodott, megvallotta azt is, hogy már nem készül tanári vizsgára, pedig hosszú ideig ezzel az ürüggyel zárkózott szobájába, noha oly csüggedt volt, hogy bele sem nézett a könyvekbe. Ma már csak nevetett ostobaságán. Miféle hülyeség könyvek mellett kuksolni, hogy később regényeket, drámákat izzadjon

ki magából? *Egy* valamirevaló hivatás van csak: a politikai pálya. Készen volt tervével. Ismerte szegről-végről a caeni képviselőt, felmegy vele Párisba, titkárául szegődik s néhány hónapon belül útat tör magának. A császárságnak nagy szüksége van intelligens fiatalemberekre. Paulinet nyugtalanította ez a kapkodás, próbálta lehiggasztani s azt ajánlotta, hogy inkább valami szerény, de biztos állás után nézzen. Lazare azonban tiltakozott túlzott óvatossága ellen s tréfásan öreganyámnak nevezte. Ujra feléledt a ház, visszhangzott a nagyon is hangos örömtől, amely mögött kiérződött a rejtegetett nyomorúság szorongása.

Egy napon, amikor Lazare és Louise kettesben Verchemontban időzött, Paulinenak szüksége lett volna valami használati utasításra, amely a bársony tisztításának módjáról szól s ezért felment unokabátyja szobájába, mert úgy emlékezett, hogy ott látta valahol egy papirosra, egy könyvbe betéve. A nagy szekrényben turkálva, mindenféle füzet között rábukkant barátnője régi kesztyűjére, arra az otfelejtett kesztyűre, amely Lazaret oly sokszor tette mámorossá, szinte a teljes hallucinációig. Mintha hályog esett volna le a szeméről. Ráismert arra a tárgyra, amelyet Lazare oly zavartan dugott el előle, mikor egyszer este váratlanul felszólt érte, hogy asztalhoz hívja. Lerogyott egy székre. Ez a felfedezés végleg lesujtotta. Jóságos Isten! hát már akkor erről a lányról ábrándozott, amikor még itt sem volt? Állandóan vele foglalkozott, ezt a rongyot szorongatta ajkához, mert érezte rajta illata nyomát! Heves zokogás rázta meg és könnyes szeme mereven tapadt a kesztyűre, amelyet remegő kezében tartott.

— Megtalálta, kisasszony? — hallatszott a folyosóról Veronique reszelős hangja, aki feljött

utána. — Mondom, a legjobb szalonnabőrrel dörzsölni.

Bejött a szobába és értetlenül állt ott, mikor látta, hogy a kisasszony egy ócska kesztyűt szorongat a kezében és peregnek a könnyei. De jó orra volt s hamarosan rájött a nagy kétségbeesés okára.

— Nahiszen — kezdte, a maga nyers modorában, amely az idők során egyre durvábbá vált, — a kisasszony is tudhatta volna előre, hogy mivége lesz a dolognak . . . Én már megmondtam. Összepárosítja őket, hát persze, hogy összebujnak . . . Az is lehet, hogy a boldogult nagyságának vót igaza; ez a kis macska inkább a gusztusa, mint a kisasszony.

Ingatta a fejét s miathá magának beszélve, komoran hozzátette:

— Sok hibája vót a nagyságának, de szeme, az vót neki! Én még most se tudok belenyugodni, hogy meghalt szegény.

Este, mikor Pauline magára csukta szobája ajtaját s letette a gyertyát a szekrényre, az ágya szélére roskadt s elhatározta, hogy össze kell házasítania Lazaret Louise-zal. Ugy zúgott a feje egész nap, hogy képtelen volt gondolkozni. Csak most, éjszaka, mikor tanuk nélkül szenvedett, jutott el ehhez az elkerülhetetlen megoldáshoz. Össze kell házasítani őket — hangzott a lelkében, mint valami parancs, mint a józan ész és a méltányosság követelő szava, amelyet nem lehet elhallgattatni. Volt egy pillanat, amikor minden bátorsága ellenére rémülten fordult hátra, mivel nagynénje hangját vélte hallani, amint engedelmességet követel tőle. Ruhástól végigdőlt az ágyon, fejét a vánkosba fúrta, hogy elfojtsa kitörő zokogását. Másnak adni, ott tudni másnak a karjaiban, örökre, visszahozhatatlanul! Nem, ehhez nincs ereje. Inkább mostani nyomorúságos életét folytatja, inkább ne legyen senkié, sem az övé, sem azé a lányé, inkább hervad-

jon el a várakozásban. Sokáig vívódott magával, emésztette a féltékenység, irtózatos buja képek jelentek meg lelki szemei előtt. Mindig elragadta temperamentuma, az a hevesség, amelyet sem az idő, sem az okosság nem enyhített. Aztán kimerült, megsemmisültnek érezte magát.

Hanyattfekve ruhástól az ágyon, hosszan elgondolkodott. Sikerült meggyőznie magát afelől, hogy Lazare boldogabb lesz Louise-zal, mint vele. Nem ragadta-e ki máris életuntságából e gyenge gyermek a maga szerelmes becézgetésével? Bizonyára ilyen kell neki, aki folytonosan a nyakán csüng, elúzi csókjaival sötét gondolatait, a haláltól való rettegését. Pauline becsmérelte magát, úgy találta, hogy túlságosan fagyos, nincs benne semmi szerelemre bódító asszonyi báj, semmi, csak jóság, az pedig nem elégíti ki a fiatalembereket. Elhatározását végleg eldöntötte egy újabb megfontolás. Ő tönkrement anyagilag, unokabátyjának pedig sok pénz kell jövőbeli nyugtalanító terveinek megvalósítására. Szabad-e rákényszerítenie a szűkös viszonyokat, amelyek között a család vergődik, a kispolgári életet, amely annyira gyötri? Rettentő élet volna folytonos bánkódással, keserű veszekedésekkel, kielégíttetlen becsvágya következtében. Ő csak a nyomorúság boszúságát vinné magával a házasságba, míg Louise, aki gazdag, ki tudja kövezni útját az áhított nagy pozíció felé. Azt beszélik, hogy a fiatal lány atyja kész állást tartogat vejének, bizonyára valamelyik banknál s ámbár Lazare megvetéssel szokott nyilatkozni a pénzemberekről, majd csak beleszokik. Nem habozhat tovább, egyenesen rút dolgot követne el, ha össze nem házasítaná őket. Ez álmatlan órában a helyzet magától értetődő, szükségszerű megoldásának látta a házasságot, amelyet siettetnie kell, ha tovább is becsülni akarja magát.

Egész éjszakát e viaskodással töltötte. Már hajnalodott, mikor Pauline végre levetkőzött. Most már egészen nyugodt volt, jól esett a pihenés az ágyban, noha aludni nem tudott. Soha még nem érezte ilyen könnyűnek, fölényesnek, szabadnak magát. Mindennek vége lesz hát, elvágta önzésének minden kötelékét, nem számít többé senkire, semmire, lelke mélyén az önfeláldozás szubtilis gyönyörét élvezte. Már arra sem vágyott, hogy a hozzá közelállókat közvetlenül tegye boldoggá. Ezt az önző hajlandóságot most féltékenysége utolsó bástyájának ítélte. Önfeláldozásának büszkesége szétfoszlott, most már beletörődött abba is, hogy az övéi nélküle legyenek boldogok. Elérkezett az emberszeretet legmagasabb fokára: eltűnni, odaadni mindent, s még mindig azt hinni, hogy nem adtunk elég, annyira szeretni valakit, hogy örülni tudjunk még annak a boldogságnak is, amelyet nem mi okozunk s amelyből nem jut ránk semmi. Már felkelőben volt a nap, amikor végre mély álomba merült.

Pauline aznap nagyon későn kelt. Mikor felébredt, örömmel állapította meg, hogy előző esti elhatározása rendületlenül, világosan áll előtte ma is. Majd ráeszmélt, hogy magáról teljesen megfeledkezett, pedig a saját jövőjével is foglalkozania kell, azzal, hogy mi vár reá az új helyzetben, amelybe kerülni fog. Ha lesz is lelki ereje összeházasítani Lazaret és Louiset, arra bizonynyal nem lesz képes, hogy a közelükben maradjon, hogy megossza intim boldogságukat; az önfeláldozásnak is van határa s attól kell félnie, hogy temperamentuma elragadhatná, olyan heves kitörésben, amelyet nem tudna túlélni. Hát nem elég, amire elszánta magát? Ki volna eléggé kegyetlen ahhoz, hogy még e haszon-talan gyötrelmet is elvárja tőle? Nyomban elhatározta magát, mégpedig visszavonhatatlanul: elmegy, itthagytja e házat, melyhez annyi kínos em-

léke fűzi. Új élet vár reá, de nem fog visszarettenni tőle.

A reggelinél azzal a derűs nyugalommal viselkedett, amely már második természetévé vált. Lazare és Louise egymás mellett suttoztak, nevetgéltek, de ez nem hozta ki a sodrából, nem módosított a viselkedésén, legfeljebb a szíve facsarodott össze. Mivel éppen szombat volt, sétálni küldte őket, hogy egyedül legyen otthon, mikor Cazenove doktor jön. A fiatalok elmentek. Pauline csupa óvatosságból elébe ment a doktornak. Alig pillantotta meg az orvos, felajánlotta a kocsiját, hogy hazavigye; de Pauline arra kérte, hogy inkább ő szálljon le és sétáljanak gyalog vissza. Martin száz méterrel előttük üresen hajtott a kocsit.

És ekkor Pauline egy-két keresetlen szóval kiöntötte a szívét. Elmondott mindent: hogy össze szeretné házasítani Lazaret Louise-zal s hogy el akarja hagyni a házat. E vallomást szükségesnek tartotta, nem akart megfontolatlanságot elkövetni s az öreg doktor volt az egyetlen ember, akivel megértethette magát.

Cazenove elképpervedve állt meg az országút közepén és hosszú, sovány karjaival átölelte a fiatal leányt. Remegett a megindultságtól, negcsókolta a homlokát és tegezve szólt hozzá:

— Teljesen igazad van, leányom... Szívemből örülök, hogy így fordult a dolog, mert sokkal rosszabb vége lehetett volna. Hónapok óta gyötöröm magam miattad. Valósággal kín volt számomra felkeresni benneteket, annyira fáj, hogy boldogtalan vagy . . . Ugyancsak kifosztottak téged ezek a derék emberek: előbb a pénzedet vették el, aztán a szivedre került a sor . . .

Pauline félbe akarta szakítani.

— Doktor úr, az Istenért . . . Félreismeri őket.

— Lehet, lehet, de azért mégis örülök, hogy így

alakult ki a helyzet. Sose bánd. Csak add oda neki azt a Lazaret, nem sokat vesztesz vele . . . Nem mondom, kedves fiú és tele van jószándékkal; hanem azért inkább az a másik legyen vele boldogtalan. Az ilyen sihedereket, akiket minden untat, nehéz elviselni, még a te erős vállaid is beleroskadanának. Inkább egy mészároslegényhez menj, igenis egy mészároslegényhez, aki reggeltől estig hahotázik, ahogy a torkán kifér.

S mikor látta, hogy a leány szemébe könnyek gyűlnek:

— Jó, jó, szereted, hagyjuk. Ölelj meg, derék leány vagy, értelmes teremtés vagy . . . Az a tökfilkó a kisujjadat sem érdemli meg!

Atölelte a derekát, magához szorította. Elindultak és józanul megbeszélték a dolgokat. Csakugyan a legokosabb, ha Pauline elmegy Bonnevilleből. A doktor biztosította, hogy el fogja tudni helyezni valahol. Van is egy gazdag, idősebb nőrokona Saint-Loban, aki éppen társalkodónőt keres. Nála kitűnő helye volna Paulinenak, annál is inkább, mivel e hölgynek nincsen gyermeke s így könnyen megszeretheti őt, sőt idővel talán még adoptálná is. Mindent megbeszéltek, az orvos megígérte, hogy három napon belül már meghozza a választ s abban maradtak, hogy senkinek sem szólnak Pauline mulhatatlan távozásáról. Pauline ugyanis attól félt, hogy szándékát fenyegetésnek veszik, előbb tehát el akarta intézni a házasság ügyét, hogy azután feltűnés nélkül nyomban elhagyja őket, mint akire ezentúl nem lehet szükségük.

Három nap múlva Pauline levelet kapott a doktortól. Saint-Loban szívesen látják, jöjjön, mihelyt teheti. Pauline még aznap -- Lazare éppen eltávozott hazulról -- lesétált Louise-zal a veteményes kert végébe s leült vele egy ócska padra a tiszafák árnyékában. Szemközt, a kis falon túl, csak az ég és a

tenger látszott; végtelen kékségüket csak egy hosszú, egyenes vonal választotta szét a láthatár alján.

— Szívem, — kezdte Pauline szokott anyáskodó hangján — beszéljünk most úgy, mintha nővérek volnánk. Akarod? . . . Hiszen szeretsz egy kisé . . .

Louise átölelte a derekát s a szavába vágott:

— Ó, igen, én nagyon szeretlek.

— Nos, hát ha szeretsz, nem szép tőled, hogy titkolózol előttem. Mért nem mondasz el mindent?

— Nincsenek titkaim előtted.

— Dehogyan nincsenek . . . gondolkozzál egy kicsit. Légy egészen őszinte hozzám.

Egy pillanatig oly közéről néztek egymás szemébe, hogy érezték egymás lehelletét. És az egyik leány tekintete lassanként elborult a másik tiszta tekintetére. A hallgatás kínossá vált.

— Mondj el nekem mindent. Amiről beszél az ember, azon könnyű segíteni, a dolgok csak úgy válnak rúttá, ha az ember elhallgatja őket . . . Ugy-e, igazam van? Nem volna szép, ha harag támadna köztünk és megint olyasmi történnék, amit egyszer már annyira megbántam.

Louise hirtelen heves sírásban tört ki. Görcsösen átölelte Paulinet, fejét vállára hajtotta, arcát eltakarta előle és könnyek között dadogva kezdte.

— Miért emlékeztetsz rá? Soha nem kellett volna szóba hoznod, soha. Inkább küldj haza mindjárt, de ne okozz ilyen fájdalmat.

Pauline hiába próbálta csillapítani.

— Nem, nem, tudom én jól . . . Te még mindig gyanakszol rám. Mért mondod, hogy titkolózom? Nekem nincs titkom előtted, én mindent elkövetek, hogy ne lehessen okod neheztelni rám. Nem az én hibám, ha egy és más talán nyugtalanít. Én tőlem telhetően vigyázok, ha nem is látja senki, még a jókedvemre is . . . Ha pedig nem hiszel nekem,

hát jó! Elmegyek innen. Ebben a nyomban elmegyek.

Egyedül voltak a nagy elhagyatottságban. A lábuknál elterülő veteményes kert, amelyet elperzselt a nyugati szél, szinte műveletlen földnek látszott. A falon túl a mozdulatlan tenger végtelensége terpeszkedett.

— Hallgass hát meg — kiáltotta Pauline. — Nem teszek én neked szemrehányást, ellenkezőleg, meg akarlak nyugtatni.

Megfogta a vállát, erőszakkal fölemelte a fejét és gyöngéd hangon, mint az édesanya a lányától, megkérdezte tőle:

— Szereted Lazaret? . . . Ő is szeret téged, tudom.

Louisenak arcába szökött a vére. Mégjobban reszketett, ki akart bontakozni Pauline karjaiból, hogy elfusson.

— Istenem, olyan ügyefogyott vagyok, hogy nem tudom megértetni veled magamat. Csak nem teszed fel rólam, hogy azért kérdezgetlek, hogy gyötörjelek? . . . Szeretitek egymást, ugy-e? Nos hát, össze akarlak benneteket házasítani. Ez csak egyszerű?

Louise, aki magánkívül volt, egyszerre elcsöndesedett, elképpedésében elálltak könnyei s ölébe rejtve kezét, mozdulatlanul, tehetetlenül nézett Paulinera.

— Hogyan? És te?

— Én, szívem, hetek óta komolyan vívódtam magammal, főként éjszakánként, mert mikor az ember nem tud aludni, minden sokkal világosabbnak tűnik fel előtte . . . Rájöttem, hogy Lazare iránt csak barátságot érzek. Nem vetted-e észre te is? Mi jó pajtások vagyunk, akárcsak két fiú, és so-

hasem éreztük egymás irányában a szerelmesek nyugtalan szenvedélyét . . .

Keresgélte a szavakat, hogy hazugságát valószínűbben adhassa elő. De ellenfele még mindig mereven nézte, mintha csak sejtené, mit rejteget szavai mögött.

— Mért hazudsz? — suttogta végül. — Hát te meg tudod ölni magadban a szerelmet az iránt, akibe szerelmes vagy?

Pauline zavarba jött.

— Ej, mit törödsz vele! Szeretitek egymást, hát mi sem természetesebb, minthogy feleségül vesz... Én vele nőttem fel, én a nővére maradok. Megváltozik az ember felfogása, ha oly soká kell várni a beteljesedésre . . . Aztán van elég más ok is.

Érezte, hogy belezavarodik, hogy rosszul beszél, őszintesége győzött s szenvedélyesen folytatta:

— Csak bízd rám, szívem. Szeretem még anyyira, hogy tégedet óhajtsalak feleségül, mert úgy látom, hogy csak te teheted boldoggá. Nem helyesled ezt? Nem tennél te is így a helyemben? . . . Gyere, beszéljünk okosan. Akarsz-e szövetkezni velem? Akarod-e, hogy közös erővel rákényszerítsük a boldogságot? Még ha zokon venné is, még ha azt hinné, hogy kötelességei vannak velem szemben, akkor is velem kell tartanod, hogy meggyőzzük, mert téged szeret, rád van szüksége . . . Kérve kérlek, légy a cinkosom, állapodjunk meg mindenben most, amíg egyedül vagyunk.

De Louise látta, hogy remeg, hogy mennyire szenved, miközben kérleli s embersége mégégyyszer fellázadt.

— Nem, nem fogadhatom el! . . . Hitványság volna, ezt nem tehetjük! Te még szereted, érzem s már nem tudod, hogy mivel gyötörd magadat. Nem segítek, sőt elmondok neki mindent. Igen, igen, mihelyt hazaért . . .

Pauline jótékony két karjával újra átölelte, nem engedte, hogy folytassa, keblére szorította a fejét.

— Hallgass, hallgass, kis gonosz... ennek így kell lennie. Ne törődjünk mással, csak vele!

Újra csend támadt, összeölelkezve ültek sokáig. A kimerült Louise már-már engedett, hízelkedve törleszkedett Paulinehoz; könnyei újra előtörtek, de ezek már lassan folydogáló, édes könnyek voltak. Nem szólalt meg, csak újra meg újra magához ölelte barátnőjét, mintha nem találna ennél gyöngédebb, bensőbb kifejezést hálájának. Magasan maga fölött érezte, olyan fenköltnek, olyan meggyötörtnek, hogy fel sem mert pillantani, nehogy találkozzék a tekintetével. De néhány perccel mulva elszánta magát, zavart mosollyal felnézett, ajkait nyujtotta és némán megcsókolta Paulinet. Felhőtlen volt az ég, a távoli tenger mérhetetlen, kék tükrét egy hullám sem bodorította. Még soká ebbe a végtelenül egyszerű, mély tisztaságba küldözgették ki nem mondott szavaikat.

Mikor Lazare hazaérkezett, Pauline felkereste szobájában, abban a nagy, kedves teremben, ahol együtt nőttek fel. Még a mai napon végezni akart mindennel. Lazare-ral nem sokat kertelt, nyiltan és határozottan beszélt vele. A szoba tele volt a mult emlékeivel. Összeszáradt tengeri moszatok hevertek szanaszét, a védőgát mintája ott állt a zongorán, az asztal tele volt tudományos könyvekkel és kottákkal.

— Ráérsz, Lazare? — kérdezte. — Komoly beszédem volna veled.

A fiatalember meglepetve állt elébe.

— Mi történt? Talán rosszul van apa?...

— Nem. Hallgass meg... Beszélnünk kell már erről a dologról, mert a hallgatással nem megyünk semmire. Tudod, hogy nagynéném össze akart há-

zasítani bennünket. Sokszor beszélgettünk erről, de már hónapok óta szó sem esik róla. Nos, én úgy vélem, okosabb volna elejtenünk ezt a dolgot.

A fiatalember elsápadt, meg sem várta, míg Pauline befejezi szavait, hevesen közbevágott:

— Mi az, mi az, mit beszélsz bolondokat?... Hát nem tekintelek a feleségemnek? Ha akarsz, akár holnap elmegyek veled a plébánoshoz, legalább túl leszünk rajta... Ezt nevezed komoly beszédnek?

Pauline nyugodt hangon folytatta:

— Nagyon is komolynak, hiszem lám, haragszol... Ismétlem, meg kell beszélnünk a dolgot. Igaz, hogy régi pajtások vagyunk, de félek, nem vagyunk egymásba szerelmesek. Hát akkor mit erőszakoljuk ezt a helyzetet, amely talán mind a kettőnket boldogtalanná tehet.

Lazare zavaros szóáradatban tört ki. Talán bizony kötekedni akar vele? Végre is nem ülhet egész nap a szoknyáján. Igaz, hónapról-hónapra halogatták a házasság napját, de Paulinenak tudnia kell, hogy ennek nem ő volt az oka. Igazságtalan szemrehányás, hogy nem szereti. Épp ez a szoba a tanu rá, mennyire szerette. Nem mert még az ujjával sem hozzáérni, mert félt, hogy elragadtatja magát és jóvátehetetlen dolgot követ el. A mult felidézésére Paulinenak arcába szökött a vére. Lazarenak igaza van, ő is emlékszik a megkívánás rövid perceire, a forró lihegésre, amelyet a nyakán érzett. De hol vannak már a boldog borzongásoknak e gyönyörű órái, mily hideg testvéri szeretet az, amit most iránta tanusít! Szomorúan felelte:

— Szegény, jó barátom, ha igazán szeretnél, nem úgy okoskodnál, ahogy teszed, hanem már régen a nyakamba borultál volna, sírnál, zokognál és találnál rá módot, hogy meggyőzzél a szerelmedről.

Lazare még jobban elsápadt, tétován legyintett, mintha tiltakoznék Pauline szemrehányása ellen és lerogyott egy székre.

— Nem, nem — folytatta a leány. — Egészen világos, hogy már nem szeretsz... Ki tehet erről? Bizonyosan nem vagyunk egymásnak teremtvé. Mikor ide voltunk zárva együvé, kénytelen voltál velem foglalkozni, később megváltoztál. Nem soká tartott, úgy látszik, nem tudtalak magamhoz láncolni.

Lazareből még egyszer kitört az elkeseredés, izgett-mozgott a székén, hebegve védekezett.

— Végre is hova akarsz kilyukadni? Mi az értelme ennek a jelenetnek? Nyugodtan jövök haza, felmászom ide, hogy felhúzzam a papucsomat, nem gyanítok semmi rosszat, te meg rámtámadsz és ilyen komédiát csapsz. Hogy nem szeretlek, hogy nem vagyunk egymásnak teremtvé, hogy bontsuk föl az eljegyzésünket. Most már igazán szeretném tudni, mit jelent mindez?

Pauline közelebb lépett hozzá és csendesen felelte:

— Ez azt jelenti, hogy mást szeretsz és én azt tanácsolom neked, hogy vedd el.

Lazare egy pillanatra elnémult, aztán erőltetetten felnevetett.

— Na! Hát kezdődik a színház. Megint kitört rajta a féltékenység, megint fejetetejére akarja állítani a házat. Nem nézheti, hogy egy vidám napom legyen, nem nyugszik, amíg el nem mar mindenkit a közeléből!

Pauline mélységes fájdalommal fogadta kitörését. Majd hirtelen vállára tette remegő kezét és szavaiból akarata ellenére kitört a rejtegetett, nagy fájdalom.

— Édes barátom, hát felteszed rólam, hogy kínozni akarlak? Hát nem érted, hogy csak a kedve-

det keresem, hogy mindenről lemondanék, ha egy boldog órát szerezhethnék neked általa? Ugy-e szeretted Louiset? Nos hát azt tanácsolom, vedd el... Értsd meg, én nem számítok. Neked adom őt.

Lazare megdöbbenve nézte. Ez az ideges és ki-egyensúlyozatlan lény egyik szélsőségből a másikba esett, érzelmei a legkisebb megrázkódtatásra változtak. Szempillái vonaglottak, sírva fakadt.

— Halgass, hallgass, utolsó fráter vagyok. Én vagyok az oka minden bajnak, ami ebben a házban esztendők óta történik, undorodom magamtól!... Adósod vagyok, ne tagadd! Elszedtük a pénzedet, ostoba módon elpocsékoltam s már annyira süllyedtem, hogy merő száanalomból alamizsnaképpen felmentesz a szavam alól, könyörületességből felszabadítasz, mert gyáva, becsstelen embernek tartasz.

— Lazare! Lazare! — suttogta rémülten Pauline.

De Lazare dühösen felpattant, fel-alá szaladgált a szobában s öklével verte a mellét.

— Hagyj békében! Legszívesebben megölném magamat, ha ezzel mindent jóvátehetnék... Hát nem téged kellene, hogy szeresselek? Nem hitvány-ság, hogy arra a másikra vágyódom, csak azért, mert nem az enyém, mert kevésbé jó, kevésbé egészséges teremtés náladnál, mit tudom én, mért? Ilyesmire csak olyan ember vetemedhetik, aki lel-kileg egészen elzüllött... Látod, hogy nem titkolózom előtted, nem mentegetem magamat... Tudd meg, ahelyett, hogy elfogadnám áldozatodat, inkább magam adom ki Louisenak az útját és kívándorlok Amerikába, hogy egyikőtöket se lássam többé.

Pauline igyekezett lecsillapítani, észretéríteni Lazaret. Vegye már egyszer az életet olyannak, amilyen. Ne túlozzon, ne szertelenkedjék. Nem látja, hogy ő érett megfontolás után, józanul, értel-

mesen beszél hozzá? Ez a házasság mindnyájuknak javára válik. Hiszen azért tud csak ilyen nyugodtan beszélni róla, mert már nem gyötri ez a gondolat, sőt óhajtja a házasságukat. De abbeli buzgalmában, hogy Lazaret meggyőzze, ügyetlenséget követett el. Célzást tett Louise vagyonára és arra, hogy Thibaudier az esküvő után bizonyára jó állásba juttatja majd vejét.

— Ez az — tört ki Lazare haraggal. — Most már egyszerűen el akarsz adni. Mondd inkább, hogy azért nem kellek már, mert kifosztottalak s csak egy aljasságot követhetek el, elvenni valami gazdag lányt feleségül... Nos hát, tudd meg, ott még nem tartok, ebből sohasem lesz semmi, érted? Soha!

A teljesen kimerült Pauline felhagyott a könnyöggéssel. Elhallgattak. Lazare visszarogyott a székre, lábai reszkettek. Pauline minden bútordarab előtt megállva, lassan körüljárta a tágas helyiséget. A sok kedves, régi holmi, az asztal, amelyen könyökét koptatta, a szekrény, amelyben még ott heverték gyermekkori játéka, a sok szerteszéjjel emlék valami reménységfélét lopott a lelkébe, amelytől, bármennyire nem akart róla tudni, lassanként egészen ellágyult. Ó, ha csakugyan annyira szeretné őt Lazare, hogy megtagadná azt a másikat! De ismerte a hirtelen, nagylelkű fellángolókat követő összeroppanásait. Gyáva dolog reménykedni. Félt, hogy ellágyulása leveszi a lábáról.

— Hát gondokozz a dolgon — fejezte be végül és megállt Lazare előtt. — Minek kinlódjunk tovább? Biztosra veszem, hogy holnapig meggondolod magad.

Másnap mindenki nagyon kényszeredetten viselkedett. Valami tompa bánat, bántó keserűség ült a lelkeken. Louisenak ki voltak sírva a szemei, Lazare kerülte őt és egész idejét szobájába zár-

közva töltötte. A következő napokon a nyomottság valamennyire engedett, a nevetgélések, sugdolózások, gyengéd összesímulások újra kezdődtek. Pauline várakozó álláspontra helyezkedett s józan belátása ellenére esztelen reménységek fogták el. Gyötrelmes volt számára ez a bizonytalanság, úgy érezte, hogy eddig még nem is szenvedett igazán. Egy este végül, szürkületkor, mikor lement a konyhába gyertyáért, Lazaret és Louise összeölelkezve találta a folyosón. Louise nevetve elfutott, Lazare pedig a sötétben felbátordva átkarolta Paulinet s két csattanós, testvéri csókot nyomott az arcára.

— Meggondolta a dolgot, a legjobb és legokosabb nő vagy a világon. Örökké szeretni foglak, úgy szeretlek, mint az anyámat.

Paulinenak volt ereje ezt válaszolni:

— Akkor hát minden rendben van. Igen örülök neki.

Nem mert bemenni a konyhába, félt, hogy elájul, érezte, hogy arcából minden vér kiszalad, s hogy halotthalvány lehet. Gyertya nélkül ment fel a szobájába, azt mondta, fenn felejtett valamit.

És ott, a sötétségben, azt hitte, vége van, elállt a lélekezete, még sírni sem tudott. Istenem! mit vétett ő annak az embernek, hogy ilyen kegyetlenül tépi fel sebeit? Miért nem egyezett bele mindjárt, amikor ő olyan erős volt, amikor még nem vették le a lábáról esztelen remények? Kétszer kellett áldozatot hoznia, most másodszor vesztette el s annál jobban fájt, mert már bizakodni kezdett, hogy visszanyeri. Istenem, hiszen nem fog összeroppanni, de kegyetlenség ennyire megnehezíteni a feladatát!

Hamarosan minden rendbejött. Veronique csak ámult-bámult, egy szót sem értett a dologból s úgy rémlett neki, hogy a szegény nagysága halála óta minden a fejetetején áll a házban. De különösen Chanteaut döbbsentette meg a váratlan fordulat. Ő

rendszerint semmivel sem törődött s fejbólogatással hagyta jóvá, amit a többiek akartak, mintegy begubózkodva önzésébe, nehogy megrontsa valami azt a pár nyugalmas pillanatát, amit el tudott lopni kínjaitól. Most elsírta magát, mikor Pauline megismertette vele az új helyzetet. Nézte a leányt, hebegett, önkéntelen vallomásokat tett szaggatott szavaival, hogy ez nem az ő hibájából történt, ő másként gondolta valamikor, úgy ami a pénzügyeket, mint ami a házasságot illeti. De hiszen Pauline tudta jól, hogy ő milyen beteg! Pauline pedig megölelte és esküvel erősítgette, hogy ő maga az, aki átgondolta a dolgot és rábeszélte Lazaret, hogy vegye el Louiset. Chanteau először nem akart hinni a fülének, szomorúan hunyorgatta a szemét és kétkedve hajtogatta:

— Csakugyan? Csakugyan?

De mikor látta, hogy Pauline jókedvű, hamarosan megvigasztalódott, sőt a kedélye is felderült. Igazán megkönnyebbült végre, mert az a régi história mindig nyomta a szívét, csak nem mert szólni róla. Megcsókolta Louise orcáit, sőt a vacsoránál, mikor a gyümölcsnél tartottak, valami pajkos nóta jutott az eszébe. De mikor feküdni ment, újból elfogta a nyugtalanság.

— Azért nálunk maradsz, úgy-e? — kérdezte Paulinetól.

A lány egy pillanatig habozott, majd hazugságába belepirulva így válaszolt:

— Hogyne maradnék.

A formaságok elintézése egy egész hónapot vett igénybe. Thibaudier, Louise apja, nyomban beleegyezését adta, mikor Lazare, aki keresztfia volt, megkérte leánya kezét. Csak két nappal az esküvő előtt volt egy kis szóváltás közöttük, amikor is a fiatalember kereken visszautasította, hogy

vezető állást vállaljon egy párisi biztosítótársaságnál, amelynek a bankár főrésztvényese volt. Egykét esztendő t még Bonnevilleben akart tölteni, hogy egy regényt, egy remekművet írjon s aztán meghódítsa Párist. Thibaudier beérte azzal, hogy a vállalat vonogassa, s barátságos hangon nagy számárnak nevezze jövődöbeli vejét.

Abban állapotdák meg, hogy Caenben lesz az esküvő. Az utolsó két hét folytonos ide-odautazgatással, lázas tevékenységgel telt el. Pauline igyekezett elkábítani magát, bekisérté a városba Louiset s mindig holtfáradtan tért vissza. Mivel Chanteau nem tudott kimozdulni Bonnevilleből, Paulinenak meg kellett ígérnie, hogy résztvesz az esküvőn, amelyen ő képviseli egyedül unokafivére családját. Az esküvő napjának közeledte rémülettel töltötte el. Előző nap úgy intézte a dolgot, hogy ne kelljen Caenban töltenie az éjszakát. Úgy érezte, hogy kevésbé fog szenvedni, ha otthon töltheti az éjszakát szobájában, ahol a tenger morajló hullámverése szokta álomba ringatni. Azt mondta, hogy nagybácsija egészségi állapota aggasztja s nem akarja egyedül hgyni olyan hosszú időre. Hiába biztatta a bácsi, hogy csak menjen nyugodtan s töltsön pár napot a városban. Hát beteg ő? Szó sincs róla! Annyira felizgatta az esküvő közelsége, a nagy lakoma, amelyen nem vehet részt, hogy titokban már fondorlatos terveket szőtt, ráveszi Veroniqueot, hogy valami tilos ételt készítsen neki, szarvasgombával töltött foglyot, pedig mindig elfogta a roham, ha ilyen ételeket evett volt. A fiatal lány azonban minden kérlelése ellenére bejelentette, hogy estére visszajön. Arra számított, hogy így szabadabban mozog, másnap csomagolhat és elutazhatik.

Eppen elütötte az éjfelet, amikor Pauline Malivoire vén hintáján, szitáló esőben hazaérkezett az

esküvőről. Kék selyemruhájában, vékony kis sáljában borzongott a hidegtől, halotthalavány volt, csak a keze tűzelt. Veronique-ot találta a konyhában, akit, miközben az asztalra könyökölve várta volt, elnyomta az álom. Az asztalon égő gyertya magasra imbolygó fényénél Paulinenak hunyorognia kellett; mélytűzű, fekete szeme mintha magába itta volna az országút sötétségét, melybe olyan me-reven bámult bele Arromanchestól hazáig. Alig tudott kihúzni egy-két zavaros feleletet az álmos cse-lédből: az úr kirugott a hámból, de már alszik, senki se volt itt. Pauline fogta a gyertyát s fel-ment szobájába; a ház üressége szinte megdermesz-tette, a nyomasztó csönd és sötétség halálos két-ségbeséssel töltötte el.

Alig várta, hogy felérjen a második emeletre s besuessen a szobájába. De fenn valami ellenállha-tatlan vágy, amely magát is megdöbbsentette, arra készítette, hogy benyisson Lazare szobájába. Ma-gasra emelte a gyertyát, hogy jobban lásson; úgy tetszett neki, mintha füsttel lett volna tele a szoba. Semmi sem változott, minden bútor ott állt a he-lyén, mégis valami végzetes szerencsétlenség, va-lami nagy összeomlás érzése fogta el, tompa féle-lem, mintha halott szobájában időzne. Lassú lép-tekkal ment az asztalhoz, nézte a tintatartót, a tol-lat, egy ott heverő papírlapot, amelyen néhány sor írás volt. Aztán kiment. Megtörtént, az ajtó rázá-rult a szoba hangos ürességére.

Az idegenségnek ugyanez az érzése fogadta saját szobájában. Ez volna az ő szobája, ez a kék-virágos kárpit, a muszlinfüggönyös, keskeny vas-ágy? Pedig hány esztendőtt töltött el benne! Noha nem volt félénk természetű soha, nem merte letenni a gyertyát az asztalra, bejárta a szobát, félrehúzta a függönyöket, benézett az ágy alá, a bútorok mögé. Szédülten, feldúlva állt bútorai előtt. Sohasem

hitte volna, hogy ilyen nyugtalanító érzés áradhat a mennyezetről, amelynek olyan jól ismerte minden foltját. Most már megbánta, hogy nem maradt Caenban, oly ijesztőnek, oly üresnek érezte a házat, amelyet e viharos éjszakán hideg árnyak és az emlékek serege népesített be. Gondolni sem mert arra, hogy lefeküdjék. Leült, még a kalapját sem tette le, úgy maradt, mozdulatlanul, tágrameredt tekintettel nézve a gyertya vakító világába néhány pillanatig. Hirtelen nagy elcsodálkozás fogta el. Mit keres ő itt? Feje zúgott, képtelen volt gondolkodni. Egy óra volt, jobban tenné, ha ágyba menne. Lázassal, tétova mozdulatokkal vetkőzni kezdett.

Rendszeretete még életének e nagy összeomlásában sem hagyta el. Gondosan eltette kalapját, sőt nyugtalan pillantást vetett cipőire, nem mentek-e tönkre a városban. Szoknyáját összehajtogatva egy szék hátára fektette, alsószoknyában, ingben állt a szoba közepén. Tekintete most szűz keblére esett, arcát lassan elöntötte a láng. Lelki zavarában képek táncoltak, alakultak előtte. Őket látta szobájukban, amott, abban a szobában, amelyet ismert, hiszen délelőtt maga díszítette fel virágokkal. A menyasszony már fekszik, Lazare belép és gyengéd mosollyal közeledik feléje. Heves mozdulattal lecsúsztatja alsószoknyáját, letette ingét, meztelenül állt és nézte magát. Hát őrá nem vár szerelem? Neki soha nem lesz esküvője? Tekintete végigfutott életerőtől duzzadó, kemény bimbóhoz hasonló keblén, domború csípőin, hasán, ahol erőteljes anyaság szunnyadt. Hiszen érett nő volt, élet feszült a tagjaiban, élet virult testének fekete helytől árnyékolt, titkos redői mögött. Mélyen magába szívta nőiségének illatát, mely a megtermékenyülésre váró virágcsokorra emlékeztetett. És mégsem ő, hanem az a másik, akit ott lát, abban a

szobában, ájuldozik férje karjai között, akire ő olyan hosszú esztendőig várt.

Még lejjebb hajolt. Csodálkozva látta, hogy egy véresöpp fut végig a lába szárán. Csodálkozott, de mindjárt megértette a dolgot. Mintha készsűrás nyomát viselné inge is, mely a földre csúszott. Hát ezért érezte olyan halálos fáradtnak magát, alighogy útnak indult Caenból! Nem volt erre elkészülve. Szerelmének elvesztése nyitotta meg időnek előtte sebét ott, ahol az élet fakad. A hasztalanul elcsurgó életnedv látása teljessé tette kétségbesését. Eszébe jutott, hogyan sikoltott fel rémületében, amikor egy reggel először vette észre, hogy vérzik. Később, gyerekségből, gyakran vizsgálgatta titokban, esténként, gyertyaoltás előtt, testének és nemiségének teljes kivirulását. Bolondul büszke volt magára, boldogan élvezte, hogy nő. Milyen nyomorúság! Ime, pubertásának piros harmata oly hasztalanul hull most, mint szüzességének hiábavaló könnyei. Ezentúl is meghozza minden hónap, mint érett szőlőfürtök nedvének kicsordulását, amit a mustoskádakban tipornak s ő sose lesz asszony, meddően éri utól az öregedés.

S akkor újra torkonragadta a féltékenység, miközben képzelete vad látomásokat festett elébe. Élni akart, élni egészen, életet adni, hiszen úgy szerette az életet! Mit ér a lét, ha nem adhatjuk tovább? Azokat látta, s kísértésében szemei az ollót keresték, hogy meztelen testét szétmarcangolja. Miért ne hasítana bele keblébe, miért ne vagdálná össze combjait, miért ne vágná föl a hasát, hogy utolsó cseppig kifolyjon a vére? Hát nem szebb ő, mint az a girhes, szőke lány, nem erősebb? S Lazare mégis őt választotta! Sohasem lesz azé az emberé, hiába reszketnek utána karjai, combjai, ajka? Kerüljön a szemétdombra mindez, mint ócska rongy!

Hogy tudnak egymáséi lenni, míg ő lázasan dide-reg a hideg szobában?

Hirtelen arccal az ágyra vetette magát. Gör-csös kézzel ragadta meg a vánkost, harapdálta, hogy zokogását elfojtsa. Verdeste magát a matrác-on, hogy lázongó testét legyűrje. Remegések fu-tottak végig tarkójától talpáig. Hiába szorította össze pilláit, hogy ne lásson, szörnyűségek merül-tek fel a sötétből, látott. Mit tegyen? Ha szemeit kívájnák, akkor is látna, talán örökké ezt fogja látni maga előtt!

Múltak a percek, de ő csak gyötrelmének örök-kévalóságát érezte. Hirtelen riadtan ugrott fel. Valaki van a szobában. Nevetést hallott. De senki sem volt: a csonkig égett gyertya sercegett és re-pesztette szét üvegjét. S ha látta volna valaki? A képzelt nevetés úgy bizsergett végig a testén, mint valami durva simogatás. Hogy is maradhatott ilyen meztelenül? Elfogta a szégyenkezés, keresztbe fonta karjait a keblén, riadt mozdulattal, hogy maga se láthassa magát. Aztán gyorsan magára kapta hálóingét s bebujt a takaró alá, amelyet ál-láig húzott fel. Didergő teste összekuporodott. El-oltotta a gyertyát s nem mert mozdulni sem, ha-lálosan szégyelte kitörését.

Pauline másnap összecsomagolt, de nem volt ereje ahhoz, hogy távozását Chanteauval közölje. Estére azonban meg kellett neki mondania, mert Cazenove másnap reggel értejön s maga viszi el ro-konához. Mikor az öreg ember nagynehezen meg-értette a dolgot, kétségbeesetten emelte égnek két nyomorék kezét, mint a bolond. Dadogva, könyö-rögve kérte, hogy maradjon. Ezt nem teheti meg vele, nem hagyhatja itt, ezzel megöli, ebbe bele-pusztul. Mikor aztán látta, hogy a leány gyengé-den, de makacsul ragaszkodik elhatározásához, amelynek csakhamar okára is rájött, rászánta ma-

gát, hogy bevallja ballépését: tegnap foglyot evett. Már is érzi a nyilalásokat izületeiben. Mindig ugyanaz a história volt, mindig elbukott a küzdelemben. Enni, vagy szenvedni. Evett, abban a biztos tudatban, hogy megszenved érte. Az evés számára élvezet és rettegés volt egyidejűen. Abban bizakodott, hogy Paulinenak nem lesz szíve itt-hagyni őt ilyen állapotban, a roham küszöbén.

Reggel tíz óra tájban Veronique csakugyan azzal állított be a kisasszonyhoz, hogy az úr ordít már a szobájában. Veronique kiállhatatlanabb volt, mint valaha, be nem állt a szája és egyre azt hajtogatta, hogy ha a kisasszony elmegy, összekötözi a batyuját. Már éppen elege volt ebből a házból, nem bolond, hogy azt a vénembert dajkálja, aki sose vigyáz magára. Paulinenak megint csak oda kellett ülnie nagybátyja betegágyához. Mikor a doktor beállított, hogy elvigye, a betegre mutatott, aki diadalmaskodva még hangosabban ordított, hogy csak menjen, ha lelke van rá. Mindent el kellett halasztani.

Pauline egyre attól reszketett, hogy Lazare és Louise megjöhetnek, hiszen már az esküvő napja óta várta őket a régi vendégszoba, amelyet izlésük szerint újra berendeztettek maguknak. Szerencsére Caenban feledkeztek. Lazare azt írta, hogy a pénzvilágot tanulmányozza, mielőtt Bonnevillebe visszavonul, hogy megírja nagy regényét, amelyben leszámol a lelketlen spekulánsokkal. Végül egy napon felesége nélkül állított be és nagy lelkinyugalommal közölte, hogy Párisba költöznek. Apósának sikerült őt meggyőznie, elfogadta az állást a biztosítótársaságnál, hiszen így legalább közvetlen tapasztalatból gyűjthet adatokat s majd később elváltak, vajjon végleg az irodalomnak szenteli-e magát.

Mikor Lazare két ládát telerakott azokkal a

holmijaival, amiket magával akart vinni, s Malivoire hintaján csomagjaival együtt elhajtatott, Pauline kábultan jött haza. Úgy érezte, hogy régi elhatározása teljesen elpárolgott. Chanteau, aki még mindig nagyon szenvedett, megkérdezte tőle:

— Remélem, most már ittmaradsz? Várd legalább meg, amíg eltemetnek.

Pauline nem akart nyomban határozni. A szobájában becsomagolva állt a holmija. El-elnézegette órákhosszat. Nem volna szép itthagyni nagybátyját, mikor azok amúgyis Párisba költöztek. Igaz, hogy unokatestvére elhatározásában nem igen lehetett bízni, de hiszen még mindig elmehet, ha visszajönnének. S mikor Cazenove haragosan szemérvetette, hogy kitűnő állást szalaszt el s elposzékolja életét azok között az emberek között, akik kora gyermekora óta fosztogatják, hirtelen döntött.

— Csak eredj, eredj, — mondogatta mostanában Chanteau. — Ha pénzt kereshetsz és megalapíthatod boldogságodat, nem kényszeríthetlek arra, hogy itt robotolj mellettem, aki nyomorult roncs vagyok... Csak eredj, eredj.

— Nem megyek, bácsikám, ittmaradok — jelentette ki egy reggel.

A doktor éppen jelen volt, elszörnyűködve emelte égnek mind a két karját és sarkonfordult.

— Lehetetlen teremtés ez a leány. És micsoda darázsfészek ez a ház! Innen ugyan nem szabadul soha.

IX.

Multak a napok a bonnevillai házban. A fagyos telet esős tavasz váltotta fel, a záporverte tenger sártócsára emlékeztetett. A nyár későn köszöntött be, belenvult az őszi hónapokba. Nyomasztó, fojtó

hőség nehezedett a kék végtelenségre. Aztán jött megint a tél, a tavasz, a nyár, egymásután multak az évszakok, egyik perc a másik után, kimért ütemben, mint az óra járása.

Pauline, mintha csak a szíve is gépezetté vált volna, visszanyerte végtelen nyugalját. Az egyformán múló idő, amelyet naponta megismétlődő teendőivel töltött, elzsibbasztotta szenvedéseit. Reggel lejött, megölelte bácsiját, kiadta a cselédnek az utasításokat, amelyek mindig ugyanazok voltak, kétszer asztalhoz ült, délután varrogatott s este korán feküdt le; másnap kezdődött az egész előlről, nem zavarta semmi váratlan esemény napjainak egyhanguságát. Chanteau, akit a köszvény mindjobban gyötört, dagadt lábbal, puffadt kézzel ült karosszékében s ha nem üvöltött, tompa boldogsággal élvezte kínjai elültét. Veronique, mintha szavát vették volna, kedvetlenül, mogorván tett-vett a konyhában. Csupán a szombati vacsorák hoztak némi változatosságot ebbe az életbe. Caze-nove és Horteur abbé pontosan megjelentek, tíz óráig is elbeszélgettek az asztal mellett, aztán az abbé facipője végigkopogott az udvar kövezetén, az orvos pedig elhajtatott kocsiján, lassan kocogó, vén lovával. Paulinenak még az a bátor vidámsága is elhalkult, amely szenvedései közepette sem hagyta el. Már nem verte fel csengő nevetése a lépcsőket és a szobákat, de továbbra is maga volt a cselekvő jóság és minden reggel újból elszántan vágott neki az életnek. Nem telt egy év belé s úgy érezte, sikerült elaltatnia szívét, azt hitte, hogy a napok most már örökké ilyen csöndesen és egyformán múlnak el és semmi sem fogja felébreszteni többé elpihent fájdalmát.

A Lazare elutazását követő első időkben a fiatalember minden levele felkavarta Paulinet. Ezek a levelek tartották benne a lelket. Türelmet-

lenül várta, újra meg újra átolvasta őket, a szavak rejtett értelmét kereste a sorok mögött, azt is ki akarván olvasni belőlük, amit írója talán elhallgat. Az első negyedévben a levelek kéhetenkint pontosan jöttek. Hosszú levelek voltak, részletezők, áradoztak a reménykedéstől. Lazaret újból elfogta a buzgalom, nekifeküdt az ügyeknek s már arról álmodozott, hogy hamarosan hatalmas vagyonra tesz szert. Sikerült elhitetnie magával, hogy a biztosító társaság egyre fokozni fogja hatalmas jövedelmeit, de ő nem éri be ennyivel, új vállalkozásba kezd. El volt bűvölve az ipari és pénzvilágtól; milyen kedvesek ezek az emberek, akiket eddig ő, ostobán, költő módjára ítélt meg. Ugy élt, mintha sohasem lettek volna irodalmi ambíciói. Nem győzte dicsérni a házaseletet, szerelmes balgaságokat írt a feleségéről, lopott csókokról, fészkükről, boldogságáról s nem győzött hálálkodni annak, akit „imádott nővéremnek“ címzett. Ezek az apróságok, ezek a bizalmasan elmesélt családi hírek lázasan megregettették Pauline ujjait. Szinte beleszédült a szerelemnek a levélpapírról feléje áradó illatába, a heliotrop illatba, melyet Louise még mindig annyira kedvelt. Ez a levélpapír ott heverhetett Louise fehérneműs szekrényében. Behunyta szemét, az írott betűk lángholtni kezdtek, a mondatok folytatódtak s mintha magukkal sodorták volna mézesheteik intim titkaiba. Ám a levelek idővel egyre ritkábban jöttek s egyre kurtábbak lettek. Fivére mind kevésbé számolt be üzleti tevékenységéről s hovatovább már csak felesége üdvözlétét tolmácsolta. A változásnak nem adta magyarázatát, csak szűkszavúbb lett. Talán elégedetlen helyzetével s beleunt a pénzvilágba? Talán házaseletében merültek fel félreértések? A fiatal leánynak be kellett érnie feltevésekkel s ezért annál jobban nyugtalanította a kelletlenül küldött levelek sorai mögött lappangó unott-

ság és kétségbeesés, amelyet lehetetlen volt ki nem érezni belőlük. Hat hétig egészen elmaradtak a levelek, míg végül, április végén, négysoros, rövid értesítést kapott, amely szerint Louise már harmadik hónapja másállapotban van. S aztán újra csend támadt, nem kapott több levelet.

Elmult május, június is. Közben a tenger árja tönkrezúzta a cölöpöket, erről a nevezetes eseményről szó sem esett. A bonnevillieiek gúnyolódtak, a halászok elhordták a kidőlt gerendákat. Történt egyéb is. A kis Gonin lány, aki alig töltötte be a tizenharmadik esztendejét, kisleánnyal babázott le, s még csak az sem bizonyos, hogy a Cuche-fiu-e az apja, mert egy öreg emberrel is látták. Aztán helyreállt a nyugalom, s a falu tengődött a sziklafal lábánál, mint valami szívós tengeri növény. Juliusban ki kellett javíttatni a tornác falát és a tetőzetet. Alig kezdtek hozzá a kőművesek a munkához, bedőléssel fenyegetett az egész fal. Teljes egy hónapig foltozták s közel tízezer frankot követeltek a munkáért.

Persze most is Pauline fizetett mindent, ami ujjabb rést ütött a vagyonán. Mindössze negyven-ezer frankja maradt. Havi háromszáz frank járadékából egyébként bőségesen el tudta látni a házat, de mikor egyszer a bácsi megszorult, megint el kellett adnia értékpapírjainak egy részét. Ilyenkor a bácsi azt mondta, amit szegény, megboldogult felesége mondogatott: alkalmilag elszámolunk. Pauline mindenét szívesen feláldozta volna. Fösvénysége vagyonával együtt elmorzsolódott. Már csak azért küzdött, hogy szegényeinek is juttatni tudjon néhány garast. Csak attól félt, hogy abba kell hagynia a szombatonkénti alamiznaszétosztást, pedig egész héten örömmel várta ezt a napot. Már a mult héten harisnyákat kezdett kötni s most a

környék minden csavargója meleg harisnyában járt.

Egy reggel, július végefelé, — Veronique éppen a kőművesek után söpörte a törmeléket, — Pauline levelet kapott, mely egészen feldúlta. Caenből jött a levél s csak pár sorból állt. Lazare minden magyarázkodás nélkül értesítette, hogy másnap Bonnevilleba érkezik. Sietett bácsijával közölni a hírt. Összenéztek. Chanteau, mint mindig, úgy most is elrémült arra a hírre, hogy a fiatalok ideköltöznek: rettegett, hogy Pauline el találja hagyni. Nem is mert kérdezősködni szándékai felől, hiszen leolvashatta arcáról a szilárd elhatározást, hogy nem marad. Pauline délután már fel is ment a szobájába, hogy összeszedje a fehérneműjét. De nem akarta úgy rendezni a dolgot, hogy szokásnak lássék.

Öt órára járt, gyönyörű idő volt, mikor Lazare kocsija megállt a ház előtt. Pauline eléje sietett, de még meg sem ölelte, már kiszaladt ajkán a csodálkozó kérdés:

— Hogyan, hát egyedül jöttél?

— Egyedül — mondta Lazare röviden.

S azzal két csókot cuppantott a leány orcáira.

— Louise hol van?

— Clermontban, a sógornőjénél. Az orvos hegyi levegőt ajánlott neki... Nagyon nehezen viseli a terhességet.

Beszéd közben a tornác felé tartott s érdeklődve nézett szét az udvaron, majd unokahúgára pillantott, ajkai remegtek a visszafojtott megrendüléstől. A konyhából kibújt egy kutya és hangos ugatással szaladt elébe. Lazare meglepődött.

— Hát ez kicsoda? — kérdezte.

— Ez Loulou, — magyarázta Pauline. — Téged még nem ismer. ... Loulou, meg ne harapd a gazdát!

De a kutya csak morgott.

— Utálatos állat, szivem. Hol szedted fel ezt a szörnyűséget?

Csakugyan szerencsétlen, torzalakú, koszos kutya volt, ráadásul még rosszindulatú, kedvetlen, morcos, már amilyenek kivert kutyák lenni szoktak.

— Mit tehettem? Aki adta, esküvel fogadta, hogy gyönyörű állattá növi ki magát s látod, mi lett belőle. Ez már az ötödik kutya, amellyel próbálkoztunk. A többi mind elpusztult, de ez úgylátszik, élni akar.

Loulou végre morcosan leheveredett a napon, hátat fordítva a világnak. Legyek röpködtek körül. Lazarenak eszébe jutottak a letűnt évek, mindaz, ami elmúlt s ami új és bántó történt vele. Még egyszer körülnézett az udvaron.

— Szegény Mathieu — morogta halkan.

A tornácon Veronique fogadta, illetve bólintott feléje a fejével, mert a világért abba nem hagyta volna a répatisztítást. Lazare egyenesen az ebédlőnek tartott, ahol apja, hangokat hallva, izgatottan várta. Pauline bekiáltott az ajtón:

— Egyedül jött, Louise Clermontban van.

Chanteau nyugtalan tekintete felderült s még mielőtt fiát megölelte volna, kérdésekkel árasztotta el.

— Idevárod? Mikor jön utánad?

— Nem jön ide, — mondta Lazare, — én megyek érte a sógorasszonyhoz, mielőtt visszamennék Párisba... Két hetet nálatok töltök, aztán odébbállok.

Chanteau tekintetében nagy, néma öröm csilant fel. S mikor Lazare végre megölelhette, két cuppanós csókkal viszonzta. Mégis, illendőségből, sajnálkozását fejezte ki:

— Bosszant, hogy a feleséged nem jöhetett. Milyen örömmel láttuk volna!... No, majd eljön

máskor. Okvetlenül el kell hoznod egyszer.

Pauline hallgatott s a szívesenlátás derűje mögé rejtette belső felindulását. Ismét megváltozott minden. Nem utazhatik el s még azt sem tudja, vajjon örül-e ennek, vagy sem, annyira ki van szolgáltatva mások szeszélyeinek. Akármilyen vidám arcot mutatott, fájdalommal látta, hogy Lazare megöregedett, szeme fénytelen, szája körül keskeny vonás húzódik. Jól ismerte homlokának és arcának redőit, de a redők elmélyültek, az unottságnak és a rettegésnek öregbedésére mutattak. Lazare is szemügyre vette Paulinet. A leányt most fejlettebbnek, szebbnek, erőteljesebbnek találta, elmosolyodott és tréfásan így szólt:

— Teringettét, úgylátszik, nem nagyon hiányoztam nektek. Mind meghíztatok... Apa megfiatalodott, Pauline gyönyörű... S ami a legfurcsább, mintha még a ház is megnagyobbodott volna.

Tekintetét körüljártatta az ebédlőn, mint imént az udvaron. Meglepődött és meghatódott. Végül Minoucheon akadt meg a pillantása. A macska az asztalon hevert összegomolyodva és boldog tunyaságában oly jól érezte magát, hogy meg se moccant.

— Minouche sem akar megöregedni — folytatta. — No, te háládatlan jószág, rámismerhetnél!

Becézve símogatta, mire a macska dorombolni kezdett, de nem moccant.

— O, Minouche csak önmagával törődik, — tréfálkozott Pauline. — Tegnapelőtt megint öt kölykét dobtuk a vízbe. Amint látod, nem nagyon fáj a szíve utánuk.

A vacsorát hamarabb tálalták, mert Lazare korán ebédelte. Az este, Pauline buzgólkodása ellenére, mogorva hangulatban telt. Meg lett volna a hajlandóság a társalgásra, de valamennyiüknek sok volt az elhallgatni valójuk s így minduntalan elakadt a beszéd. Lazaret nem igen kérdezték,

mert látták, hogy kedvetlenül felelget, nem igyekeztek kitudni, hogyan állanak Párisban a dolgai, s miért küldte csak Caenből értesítését. A nagyon is egyenes kérdésekre kitérően legyintett, mintha későbbre akarná halasztani a választ. Mikor a teát felszolgálták, elégedett sóhaj tört fel belőle.

— Milyen jó itt, milyen nagy nyugalom van, milyen jól lehetne itt dolgozni! — Néhány szóval említést tett egy verses drámáról, amelyen már féléve munkálkodik. Unokahúga elképpedt, mikor hozzátette, hogy itt akarja befejezni, Bonnevilleben, mert itt tizenkét nap alatt elkészül vele.

Tíz óra tájban Veronique jött jelenteni, hogy kész a Lazare úr szobája. De mikor Lazare megtudta, hogy a régi, elsőemeleti vendégszobát rendezték be neki és feleségének, megharagudott.

— Csak nem gondolod, hogy ott alszom? — mordult rá a cselédre. — Odafenn akarok aludni a kis vaságymban.

A cseléd morgott. Mire való ez az akadémikuskodás, ha már egyszer megvetette az ágyat? Most kezdje előlről a másik szobában!

— Jól van, — mondta Lazare — akkor majd a karosszékben alszom.

Mialatt Veronique dühösen összezsapkodta az ágyneműt és felvitte a második emeletre, Paulinet valami öntudatlan öröm, hirtelen jókedv fogta el, s régi gyermekkori barátságuk feléledt ujjongásában unokafivére nyakába ugrott, hogy jóéjszakát kívánjon neki. Így hát Lazare ismét a közelébe költözik, a nagy szobába! Sokáig hallotta, mint járkál föl-alá az emlékek lázában, amelyek őt magát is ébren tartották.

Lazare csak másnap kezdte kiönteni szívét Pauline előtt. Azt sem egyszerre, csak apránként. Eleinte beszélgetés közben odavetett kurta mondatokból értesült egy és másról Pauline. Később fel-

bátorodott és aggódo gyöngédséggel kezdte faggatni unokabátyját. Hogy él Louise-zal? Teljes-e a boldogságuk? Lazare igenlően felelt, de kicsinyes, házi bosszúságokról panaszkodott, apró-cseprő dolgokkal hozakodott elő, amik veszekedéssé fajultak. Komoly szakadás nem volt köztük, de ezerféle apró surlódás bántotta a két ideges teremtest, akik sem örömben, sem bánatban nem tudtak összhangba kerülni egymással. Valami titkos bosszúság volt köztük, mintha meglepné őket és neheztelnének magukra, hogy ennyire tévedhettek, hogy az első hetek mámore után szerelmük ily hamar kiapadt. Pauline eleinte azt hitte, hogy anyagi nehézségek mérgeztették el köztük a dolgokat. De csalódott, tízezer franknyi járadékuk úgyszólván érintetlen volt. Az történt mindössze, hogy Lazare beleunt a mesterségébe, mint ahogy beleunt annakidején a zenébe, az orvostudományba és a gyárvállalatba. Durván, hangosan szidta környezetét, azt emlegette, hogy soha ostobább és romlottabb világot nem látott a pénzvilágnál s még a vidéki élet unalmát, a kispolgári életmód közepességét is többre tartja, mint a folytonos pénzhajszolást, a számok butító körtáncát. Egyébként otthagya a biztosító társaságot s már a jövő télen, mihelyt Párisba visszatér, megpróbálkozik a színdarabírással. Darabjával bosszút áll mindenért. Kimutatja benne, hogy a modern világnak a pénz az igazi rákfenéje.

Paulinet nem nagyon lepte meg ez az újabb kudarc, amelyet Lazare utolsó levelének zavaros kifejezései már sejtettek vele. Annál inkább nyugtalanította a házastársak között egyre növekedő meghasonlás. Kutatta az okot. Hogyan jutottak oly hamar idáig, hiszen fiatalok, kedvükre élhetnek, mással sem törődve, mint a boldogságukkal. Ujra meg újra visszatért e tárgyra, s csak akkor hagyta abba a faggatást, mikor látta, hogy unokabátyja

állandóan zavarba jön. Hebegett, hápogott, elsápadt, lesütötte a szemét. Pauline látta, hogy ez az a régi szégyenkezés és rettegés, a haláltól való félelem, amelynek borzongását úgy titkolta hajdan, mint valami rejtegetni való bűnt. De hát lehetséges-e, hogy a „sohatöbbé“ jeges hidegsége odafeküdt közénk az izzó nászágyba? Napokig tűnődött ezen. De végül — Lazarenak nem is kellett továbbmennie vallomásában — egy este, mikor gyertya nélkül, feldultan, mintha kísértetek kergetnék, kirohant szobájából, Pauline kiolvasta tekintetéből az igazat.

Párisban, szerelmi lázuk teljében, Lazare elfeledkezett a halálról. Kétségbeesetten menekült Louise karjaiba s utána olyan bágyadtság fogta el, hogy mély álomba merült, mint a gyermek. Louise is szerette őt, mint a kedvese, a született macska kéjes tetszelgésével, mintha csak arra született volna, hogy a férfinak éljen s nyomban boldogtalanak, feleslegesnek érezte magát, ha Lazare csak egy órára is elhanyagolta. Hajdani vágyai beteljesedésének mámora, a mindenről való megfélelkezés egymás karjai között addig tartott, amíg azt hihették, hogy soha nem érnek az érzéki gyönyörök végére. De jött a jóllakottság s a férfi elámult, hogy nem fokozódik az első napok mámora. A nő pedig, akinek a hízelkedés volt az élete — ennél egyebet nem kívánt és nem is tudott nyújtani — semmiképpen sem lehetett támasza férjének, nem tudta bátorítani az életre. Hát csak ily rövid ideig tart a szerelmi gyönyörűség? Nem lehet szakadatlanul elmerülni benne? Nem fedezhetünk fel újabb és újabb élvezeteket, amelyek ismeretlen voltuk újságával a boldogság illúziójába ringatnának bennünket? Egy éjjel Lazaret az a fagyos fuvalom riasztotta fel álmából, amelynek jólismert lehelle-tétől minden hajaszála égnek állt. Borzongva, da-

dogva nyögte jajszavát. „Istenem, Istenem, meg kell halnom!” Louise ott feküdt mellette és aludt. Csókjaik mögött újból ott lesengett a halál.

Jöttek más éjszakák is, felébredtek régi gyötrelmei. Vaktában, rendszertelenül, álmatlan órákon szakadt rá a kín, nem érezte meg előre, nem vehette elejét. Legnyugodtabb óráiban hirtelen összerázkódott. Máskor meg, bárminő rossz órái voltak, bárhogy dühöngött, vagy kínlódott, elmaradt a félelem. S ez már nem a régi gyorsan múló riadalom volt, idegessége fokozódott, egy-egy új roham egész lényét kiforgatta magából. Nem tudott aludni mécs nélkül, a sötétség növelte nyugtalanságát, pedig félt, hogy felesége észre találja venni haját. Ez az újabb nyugtalanság mégjobban súlyosbította rohamait, mert hiszen azelőtt, amikor még egyedül aludt, elhagyhatta magát. Nyugalanította az az élő teremtés, akinek melegét maga mellett érezte. Mihelyt a félelem felrettentette párnájáról, álomtól kábult tekintetét feleségére fordította, azzal a gyötrő gondolattal, hogy az asszony éber, csodálkozó tekintettel figyeli. De Louise nem mozdult. Tisztán kivehette a mécs világánál nyugodt ábrázatát, vastag ajkait, finom, kékes szempilláját.

Már-már megnyugodott, amikor egy éjszaka beteljesedett régi félelme: Louise tágrameredt szemmel figyelte. Az asszony hallgatott, csak nézte, mint remeg és sápadozik. Talán Louise is megérezte a halál suhogását, mert a segítséget kereső nő gyámoltalanságával vetette magát karjai közé, mintha hirtelen megértené. Aztán egymást áltatva úgy tettek, mintha lépések neszét hallanák, felkeltek, benézegettek a butorok alá és a függönyök mögé.

Ettől kezdve mindkettőjüket ugyanaz a kín gyötörte. Nem beszéltek róla egymással, szégyelnyivaló titoknak tartották, amelyről hallgatni kell. De

mikor tágrameredt szemmel feküdtek az ágyban, egymás mellett, szinte hallották egymás gondolatát. Louise éppen olyan ideges volt, mint a férje. Talán egymástól kapták el a betegséget, hiszen megesik, hogy két szerelmes ugyanabban a betegségben pusztul el. Ha a férfi felébredt és az asszony aludt, rémülten hallgatta, lélekezik-e még. Nem hallotta lélekzetvétélét, tán hirtelen halállal halt meg. Fölébe hajolt, arcát vizsgálgatta, kezét érintette. Megnyugodott, de nem jött álom a szemére. Komor merengéssel töltötte el az a gondolat, hogy a felesége meg fog halni valamikor. Vajjon melyikük hal meg először, a férfi, vagy a nő? Hosszasan eltöprengett a két eshetőségen, félelmetes tisztasággal látta maga előtt a halódás képeit, a pusztulás szörnyű vívódásait, az utolsó pillanatok borzalmait, a visszavonhatatlan, durva búcsút. Ilyenkor egész lénye lázongott. Hogy soha-soha ne lássuk egymást, mikor itt élünk, egymás testi közelségében, ebbe bele kell örülni, ez nem fogható fel ésszel. Félelme bátorrá tette: bár ő halna meg előbb. S akkor érzékenyült az asszony felett, látta, mint özvegyet, aki tiszteletben tartja közös szokásaikat, végzi ezt, azt, amit ő nem tehet többé. Némelykor, hogy látomásaitól szabaduljon, szeliden, hogy fel ne ébredjen, magához ölelte feleségét. De nem birta sokáig ölelni, mégjobban elrémült attól, hogy egy eleven lényt tart karjai között. Ha keblére hajtotta fejét s szíve dobogását hallgatta, rettegés fogta el, attól félt, hogy a nő szívverése hirtelen elállhat. Lábaik összefonódása, az ölelésben hajló derék, az imádott, karcsú test elviselhetetlen volt a számára. Minden érintést nyugtalan figyelés követett, a megsemmisüléstől való halálos félelem. S ha ilyenkor az asszony felébredt, ha a vágy még szorosabb összefonódásra készítette őket, hogy ajak ajakra tapadva elmerüljenek a szerelem mámorában, mintegy

feledni nyomorúságukat, reszketve eszméltek magukra pár pillanat múlva és hanyattfekve virrasztottak tovább, szemükből elszállt az álom, utálták a szerelem gyönyöreit. Tágranyitott szemük újból a halálra meredt a hálófülke homályában.

Ezidőtájt Lazare unni kezdte hivatását. Újból ellustult, semmittevással töltötte napjait s azt hozta fel kifogásul, hogy lenézi a spekulánsokat. A valóság pedig az volt, hogy a halállal való örökös foglalkozása mindjobban megfosztotta életkedvétől és életerejétől. Visszatértek a régi „miértek“. Hiszen ha elkerülhetetlen a nagy ugrás a bizonytalanba, holnap, ma, talán egy órán belül, érdemes-e mozogni, izgulni, ragaszkodni ehhez, vagy ahhoz? Hiszen minden hiábavaló. Élete lassú, hosszas haldoklás volt, melyet úgy figyelt, mint hajdan az óra ketyegését, s megint úgy érezte, hogy a szerkezet lejár. Szíve már nem ver olyan fürgén, egyéb szervei szintén eltunyulnak, csakhamar bizonyára megáll az egész szerkezet, borzongva figyelte életének apadását, mely végzetesen jár együtt a korrallal. Darabonként pusztul el, teste lassanként romlik, haja kihull, már több foga hiányzik, izmai elpetyhüdnek, mintha már kíváncsoznának a földbe. Negyvenedik évének közege bús komorrá tette. Most már hamar itt a vénség, egykettőre végez vele. Máris betegnek érezte mindenét, bizonyos, hogy valamije hamarosan felmondja a szolgálatot, napjai a katasztrófára való várakozás lázas izgalmaiban teltek. Aztán látta, hogyan hálnak körülötte az emberek s valahányszor egy pajtásának haláláról értesült, szívenütötte az eset. Hát lehetséges-e, hogy ez is meghalt? Hiszen három évvel volt fiatalabb nála s olyan erőben volt, mintha száz évig akarna élni! Meg ez a másik. Hogy is pusztulhatott el? Az az óvatos ember, aki még azt is megfontolta, mit egyék. Két álló napig képtelen volt másra gon-

dolni, a szerencsétlenség híre bárgyúvá tette, folyton tapogatta magát, vajjon mi baja lehet s utoljára már a szegény halottakkal szállt pörbe. Hogy megnyugtassa magát, azzal vádolta meg a halottakat, hogy saját hibájukból pusztultak el. Az egyik megbocsáthatatlan könnyelműséget követett el, a másik olyan ritka betegségben halt meg, amelynek az orvosok még a nevét sem tudják. De hiába próbálta elűzni a halál tolakodó kísértetét, egyre hallotta magában a pusztuló szerkezet kerekeinek csikorgását, a megállás minden lehetősége nélkül csúszott lefelé az évek lejtőjén, amelynek alján ott a sötét, fekete lyuk. Erre a gondolatra kiverte testét a hideg verejték és égnek állt a haja az irtózattól.

Mióta nem járt hivatalba, örökös veszekedés verte fel a lakás csendjét. Állandó ingerlékenysége minden csekélységre kitört. Gondosan rejtegetett, de egyre erősödő baja nyersségében, komorságában, esztelen cselekedeteiben nyilvánult meg kifelé. Egy időben annyira félt a tűzvészről, hogy leköltöztött a harmadik emeletről az elsőre, hogy könnyebben menekülhessen, ha kigyulladna a ház. A holnap örökös gondja minden pillanatban megmérgezte. Állandóan a szerencsétlenség beköszöntésétől félt. Ijedten ugrott fel, ha valahol becsaptak egy ajtót, heves szívdobogás fogta el, ha levelet kapott. Nem bízott senkiben. Pénzét apró összegekben, különböző helyeken rejtette el. Legjelentéktelenebb terveit is titkolta, s mind ennek tetejében haragudott a világra, amely félreismerte őt. Nemcsak az emberek, de minden a világon összeesküdött ellene, ennek tulajdonította, hogy kudarc kudarc után érte. Am minde nyomorúsága eltörpült és semmivé vált feneketlen unalmához képest. A lelki egyensúlyát veszített élet unalma volt ez; közeli halálának állandó kísértése elvette a kedvét a cselekvés-

től s az élet céltalanságára való hivatkozással semmittevéssel töltötte idejét. Minek is mozogjon? A tudás korlátolt, semminek sem lehet elejét venni és semmit sem lehet akarni. Ez nemzedékének szkeptikus unalma volt, nem a Wertherek és Renék romantikus unalma, akik az elveszett hitet siratták, hanem a kételkedés új hőseinek életuntsága, a fiatal kémikusoké, akik bosszankodnak és értelmetlennek nyilvánítják a világot, mivel nem sikerült egy-kettőre megtalálniuk az élet titkát lombikjaik mélyén.

S logikai ellentmondásképpen a „sohatöbbé“-től való titkos borzadály Lazareban az elmúlással való hetvenkedő kérkedéssel párosult. Éppen rettegése, hypochondriás természetének hibbantsága kergette bele a pesszimizmusba, az élet dühös gyűlöletébe. Szemfényvesztésnek tekintette, ha egyszer nem tart örökké. Avagy nem azzal telik-e el az ember életének első fele, hogy a boldogságról álmodozik, a másik fele meg, hogy visszasírja az elsőt és reszket? Ő még túlhajtotta az „öregúr“ — Schopenhauert nevezte így — elméleteit s emlékezetébe idézte a leghevesebb passzusokat. Meg kell ölni az életakarást — hajtogatta. — Meg kell szüntetni az élet ostoba és kegyetlen parádéját, amelyet a világ-egyetemben megnyilvánuló akarát rendez valamely ismeretlen, önző cél érdekében. Hogy a félelmet megsemmisítse, meg akarta semmisíteni az életet. *Egy* módját látta a megváltásnak. Nem kívánni semmit, hogy ne következék rosszabb; nem törekedni semmire, mert minden törekvés fájdalommal jár, megsemmisülni egészen. Igen foglalkoztatta egy egyetemes öngyilkosság praktikus keresztülvitelének módja, az élőlények közös hozzájárulásával véghezvitt, hirtelen és tökéletes megsemmisülés. Erre minduntalan visszatért, hol szelid, hol indulatos hangon, a leghétköznapiabb beszélgetések során

is. Ha a legkisebb kellemetlenség érte, sajnálta, hogy miért nem döglött meg. Ha megfájdult a feje, dühösen szidta szervezetét. Ha valamelyik barátjával társalgott, csakhamar szóbahozta az élet kellemetlenségeit és boldognak mondta azt, aki már a temető növényeit táplálja. Nem tudott szabadulni a komor témáktól, mély hatást tett rá egy fantasztika csillagász cikke, aki egy üstökös közelségét jelezte, amely csóvájával úgy elsöpri a földet, mint egy porszemet; vajjon ez lesz-e az a rég várt kozmikus katasztrófa, az az óriási kartács, amely úgy felrobbantja a világot, mint valami korhadó, vén bárkát? Ez a halálvágyódás, a megsemmisülésnek e dédelgetett elméletei nem voltak egyebek, mint kétségbeesett harc a szorongató félelemmel, üres szószátyárkodás, amely saját elmúlásának szörnyű várását leplezte.

Féleségének terhe ssége újabb megrázkódtatás volt. Nehéz volna megmondani, mit érzett. Nagyon örült és nagyon gyöttródott. E tekintetben nem osztotta „az öregúr“ nézeteit: az a gondolat, hogy apa lesz, hogy életet teremtett, büszkeséggel töltötte el. Igaz, sokszor hangoztatta nyegle módon, hogy a tökfilkók visszaélnék ezzel a jogukkal, mégis, olyan hiú öröme telt benne, mintha ilyen esemény kizárólag vele eshetnék meg. Öröme azonban csakhamar megromlott. Már sejtelmek gyötörték, reszketett, hogy a terhességnek szomorú vége lesz. Már látta, hogy az anya meghal s a gyermek meg sem fog születni. Hozzájárult ehhez, hogy a terhesség már az első hónapokban fájdalomakkal járt, a házirend felborult, kizökkent a szokott kerékvágásból, gyakran összeszólalkoztak s mindez nagyon-nagyon boldogtalanná tette Lazaret. Ahelyett, hogy a születendő gyermek közelébb hozta volna egymáshoz a házastársakat, még növelte a közöttük lévő feszültséget s egyre gyakoriabbak lettek az elkerülhetetlen sür-

lódások. Különösen az ejtette kétségbe Lazaret, hogy felesége reggeltől estig bizonytalan fájdalmakról panaszkodott. Nem csoda, hogy mikor az orvos hegyi levegőt ajánlott feleségének, boldogan kísérté el sógornőjéhez, hogy az apjánál való látogatás ürügyével két hétre szabaduljon a robottól. Alapjában véve szégyelte szökését, de azzal áltatta a lelkiismeretét, hogy a rövid elválás mindkettőjük idegzetére jó hatással lesz s éppen elég, ha a lebetegedés idején felesége mellett lesz.

Aznap este, mikor Paulinenak meggyóna végül az elmúlt tizenyole hónap kimerítő krónikáját, a leány a szerencsétlen históriától szinte kábultan, néhány pillanatig szólni sem tudott. Ez az ebédlőben történt, Chanteaut már lefektették, Lazare a kihülő teáskanna előtt ült, a kormos kanócú lámpa alatt, amikor befejezte gyónását.

A leány végre megtörte hosszas hallgatását.

— Szent Isten! hiszen ti már nem szeretitek egymást!

Lazare már felállt, hogy felmenjen szobájába. Ideges nevetéssel tiltakozott.

— Szeretjük mi egymást, szívem, amennyire lehet. Hát te ennyire el vagy maradva a világtól itt, az Isten háta mögött? Miért volna a szerelem különb egyébnél?

Alighogy bezárkózott a szobájába, Paulinet megint elfogta a kétségbeesés, megint ott ült, mint annyiszor, a széken, éberen gyötrődve, mialatt az egész ház aludt. Hát minden baj előlről kezdődik? Már-már azt hitte, hogy minden elintéződött, úgy, ami őf illeti, mint ami a többieket, hiszen a szívét tépte ki, amikor Lazaret átengedte Louisenak s most nyersen a szemébe mondják, hogy áldozata haszontalan volt, már nem szeretik egymást, hiába sírta el könnyeit, hiába izzadt vért mártiriomságában. Ez hát a dicső eredmény? Uj fájdalmak, közeli

harcol, amelyeknek sejtése növelte nyugtalanságát. Hát örökké csak szenvedni kell?

Ott ült, csüggedt karokkal, a gyertya fényébe meredve, s mardosta lelkét az a gondolat, hogy ő maga az oka az egész szerencsétlenségnek. Hiába is próbálta volna tagadni a tényeket, az ő műve volt ez a házasság, az ő hibája, hogy nem látta, mily kevésbé illik Louise az unokabátyjához. Most már napnál világosabb volt előtte, hogy sokkal idegesebb, semhogy férjét egyensúlyban tudná tartani, hiszen maga is elveszti a fejét a legkisebb fuvallatra, egyetlen bája az, amit egy szerető nyujthat s amit Lazare megunt már. Hogyan is lehet, hogy e körülményeket csak ma veszi észre? Mintha nem ugyan-ezen okok miatt engedte volna át a helyét Louise-nak! Akkoriban úgy találta, hogy Louise a szerelemre született, hogy kizárólag Louise hessegeti el csókjaival és hízelkedéseivel Lazare mélabúját. Szörnyű nyomorúság! Aki jót akar, csak bajt csinál! Hát annyira nem ismeri az életet, hogy vesztébe kergeti azt, akit meg akart menteni! Ő csak ugyan azt hitte, hogy jót cselekszik, s betetőzi szeretetének művét, mikor annyi könnyel fizet boldogságukért. Most mélyen lenézte jóságát, mert a jóság nem mindig alkalmas arra, hogy boldogságot teremtsen.

Aludt a ház, szobája csöndjében nem hallott egyebet vére lüktetésénél, halántéka hevesen vert. Lázongás támadt fel benne, egyre erőteljesebben s végül kitört. Mért nem ment Lazarehoz? Lazare az övé volt, nem kellett volna odaadnia. Talán boldogtalan lett volna eleinte, de később beléje önthette volna bátorságát, elűzhette volna esztelen lidércnyomásait. De mindig olyan ostoba volt, hogy nem bízott magában eléggé. Ime, ez az egyetlen oka szerencsétlenségüknek. Erejének tudata, viruló egészsége, gyengédsége, mind-mind felzúdult s erősbö-

dött most. Hát nem különb ő, mint amaz? Hogy lehetett oly ostoba, hogy félreállt! Most már Louise szenvedélyességében is kételkedett, annak szerelmesen érzéki odaadása ellenére; mennyivel izzóbb szenvedély az övé, mely fel tudta áldozni magát az imádott férfi kedvéért. Annyira szerette unokabátyját, hogy félreállt, abban a hitben, hogy a másik boldoggá teszi. De ha a másik nem tudja megbecsülni azt a kimondhatatlan boldogságot, hogy Lazaret a magáénak mondhatja, nem kötelessége-e cselekedni és felbontani ezt a szerencsétlen egyesülést? Haragja percről percre fokozódott, szebbnek, bátrabbnak érezte magát, keblére és szűz testére pillantott s hirtelen göggel érezte, milyen remek feleség lett volna. S egyszerre villámcsikzásként sujtott belé a bizonyosság: neki kellett volna Lazare feleségének lenni.

És most mérhetetlen bánat fogta el. Multak az éji órák, egyik a másik után, de eszébe sem jutott, hogy ágyához vonszolja magát. Tágrameredt tekintete előtt, amely vakon bámult a gyertya magasán imbolygó lángjába, anélkül, hogy világosságát észrevette volna, ébren álmodott. Már nem volt a szobájában, azt álmodta, hogy Lazare felesége. Boldog és szerelmes életük folyása elvonult képzelete előtt. Hol Bonnevilleben látta férjével magát, a kék tenger partján, hol Párisban, valami zajos uccában; kis szobájukban csend volt és nyugalom, könyvek heverték szerteszét, rózsák virultak az asztalon, a lámpa szőke fényt hintett, este volt, a szoba menyegyzetén árnyékok szunnyadtak. Kezüik folyton egymást kereste, Lazare visszanyerte ifjúkori gondtalan vidámságát, hisz ő annyira szerette férjét, hogy az végre hinni kezdett a lét örökkévalóságában. Most éppen asztalhoz ülnek, most együtt mennek el hazulról, holnap majd átnézik együtt a heti számadást. Ez aprólékos otthoni élmények egészen

elérzékenyítették, hiszen ezekben rejlett boldogságuk megalapozottsága, mely itt van előttük, valóban, láthatóan, a reggeli vidám öltözködéstől az esti utolsó esőig. Nyáron utaznak. Majd egy reggel észreveszi, hogy más állapotban van. De hirtelen borzongás felriasztja álmodozásából, eddig és nem tovább, szobájában ül, szemben a csonkig égett gyertyával. Istenem, másállapotban! A másik van másállapotban, vele ez nem történik meg soha, ez az öröm őt nem érheti. Oly kegyetlen zuhanás volt ez, hogy kicsordult a könny a szeméből és sírt, sírt, véget nem érő, szívettépő zokogással. A gyertya kialudt, sötétben kellett lefeküdnie.

Paulineban mély megindultságot hagyott maga után e lázas éjszaka, mélységes részvétet a meghasonlott házaspár és önmaga iránt. Bánkódása gyengéd reménykedéssé változott. Maga sem tudta, mire számít, nem mert elmélyedni magában, kúsza érzelmek foglalkoztatták. Miért gyötri ennyire magát? Hiszen még tíz hosszú napja van, gondolkodni majd azután is ráér. Egyelőre a legfontosabb lecsillapítani Lazaret, hogy a bonnevillai pihenés javára váljék. Visszanyerte vidámságát s mindketten belevetették magukat a hajdani szép életbe.

Előbb a gyermekkori pajtáskodás elevenegett fel.

— Hagyd már azt a drámát, bolond fiú, úgyis kifütyülik a színdarabodat . . . Inkább segíts megnézni, hogy Minouche nem vitte-e fel a gombolyagomat a szekrény tetejére.

Lazare a széket tartotta, míg a lány lábujj-hegyre ágaskodva kutatott a szekrény tetején. Két nap óta esett, nem mozdulhattak ki a nagy szobából. Valahányszor rábukkantak egy-egy tárgyra, amely a régi időből ottmaradt, jókedvűen felnevettek.

— Nini, itt az a baba, amelyet két ócska inggal-lérből készítettél . . . Hát erre emlékszel-e? Ez az

az arckép, amelyet akkor rajzoltam rólad, mikor olyan csunya voltál: sírtál mérgedben, mert nem akartam odaadni a borotvámat.

A leány erősködött, hogy egy ugrással fent terem az asztalon. Lazare is vígan ugrándozott, örült, ha zavarták a munkájában. Drámája már ott hevert egy fiókban. Mikor egy délelőtt megtalálták a fájdalom nagy szimfóniáját, Pauline eljátszott neki belőle egyes részleteket, kómikusan túlozva a zene ritmusát. Lazare vígan tréfálkozott saját műve felett s énekével kísérte a játékot, mert az ócska zongora billentyűi felmondták a szolgálatot. De a kompozíció egy részletére, a Halál hirhedt indulójára, elkomolyodtak. Ez igazán nem volt rossz, ezt meg kellene őrizni. Minden egyformán mulattatta, élvezékenyítette őket: egy moszatgyűjtemény, amelyet Pauline ragasztott fel hajdanában s most megtalált a könyvek között; egy ottfelejtett üveg némi brómmintával, amelyet a gyárban állítottak elő, a cölöpgát parányi modellje, félig összetörve, mintha kancsóból kiömlött víz szörnyű viharában pusztult volna el. Aztán végighancúrozták a házat, hajkurászva, mint két vásott kölyök. Fel-le szaladgáltak az emeleteken, végig a szobákon, hangosan csapkodva az ajtókat. Hajdani életüket élték. Pauline tízéves volt, Lazare tizenkilenc s Pauline megint a bakfis szenvedélyes rajongását érezte unokabátyja iránt. Semmi sem változott, az ebédlőben még mindig ott állt a világos diófa pohárszék, ott lógott a réz függőlámpa, a Vezuv és a Négy évszak képe, amelyeken még mindig mulattak, ott aludt az üveg alatt, a régi helyén, nagyapó remekműve, amely már annyira összenőtt a kandallóval, hogy a cseléd poharakat és tányérokat rakott rá. Csak egyetlen egy szoba volt, amelybe mindig szótlantul, meghatottan nyitottak be, Chanteauné hajdani szobája, mely érintetlenül állt az öregasszony halála óta.

Senki sem húzta már ki a fiókot, csak a zöldvirágos, sárga kartonfüggönyök fakultak a napfényben, ha nagynéha ablakot nyitottak. A megboldogult nevenapján virágbokrétaikkal rakták tele a szobát.

Mikor aztán, egy pár nap múlva, valami hirtelen szélroham elűzte az esőt, kisiettek a szabadba, a tornácra, a veteményes kertbe, a sziklapartra s felújították ifjúságukat.

— Van-e kedved rákászni? — kiáltotta egy reggel a lány, — a tenger apad.

Fürdőruhában mentek le a partra; a régi szirteken alig látszott annyi hét és anyi hónap hullámvérésének nyoma. Szinte azt hitték, hogy tegnap kutatták át a partnak e zúgát. Lazare mindenre emlékezett.

— Vigyázz, ott egy lyuk van s a talaj nagyon köves.

De Pauline hamar megnyugtatta:

— Ne félj, tudom . . . Nézd csak, milyen óriási rákot fogtam.

A hús hullám a derekukig felcsapott, szinte megrészegedtek a tenger felől jövő sósízú, friss szélben. A hajdani pajkoskodások voltak ezek, a nagy-nagy séták, pihenők a homokon, barlangba bújások, mikor hirtelen zápor lepte meg őket, hazatérés a növekvő szürkületben, a homályossá vált utakon. Semmi sem változott a kerek ég alatt itt, nem a végtelen tenger, a végtelen messzeség horizontja, amint a kettő észrevétlenül egybeolvad. Avagy nem tegnap látták-e ily türkizkéken, nagy, halvány sávokkal, ahol az áramlatok futnak, és azt az ólomszínű vizet a fakó ég alatt, azt a hirtelen esőt ott balfelől, amely dagálllyal jött? Nem fogják-e holnap is látni, nem cserélik-e össze a napokat? Elfelejtett kis dolgok jutottak eszükbe, oly frissen, mintha most élnék át őket. Akkor ő huszonhatéves volt, Pauline tizenhat. Ha pajtáskodva oldalbabökte Paulinet, a leány

különös elfogultságot, jóleső zavart érzett. De nem tért ki előle, nem gondolt rosszra. Átengedték magukat ennek az új életnek, néha suttogva beszéltek, ok nélkül kacagtak, vagy hosszan hallgattak és megrettenve riadtak föl a hallgatásból. A legmegszokottabb dolgok most különlegeseeknek tűntek fel. Ha kenyeret kért valamelyikük, ha az időjárásról beszéltek, ha jóéjszakát kívántak egymásnak szobáik ajtajában. Keresztülzuhogott rajtuk a múlt áradata, s a szelíden alvó néhai vonzódások, amelyeket magával sodort, ébredezni kezdtek. Miért nyugtalanzkodtak volna? Ellent sem álltak, mintegy a tenger ringatta és bágyasztotta őket örökös, egyhangú danájával.

Igy múltak a napok, izgalom nélkül. Lazare már a harmadik hetet töltötte otthon, nem utazott el. Louisetól, aki nagyon unatkozott, több levelet kapott. Azt írta, hogy sógornője mindenáron ott akarja tartani még, Lazare azt felelte, hogy csak maradjon, majd megírja, milyen tanácsokat kapott Cazenove doktortól, akit valóban megkérdezett. Egészen visszaélte magát a ház nyugodt és rendes ritmusába, újra hozzászokott a felkelés, lefekvés és étkezések hajdani rendjéhez. Párisban mindez másként folyt. Ujra hozzászokott Veronique morcosságához és morgásához, atyja szünetlen kínjaihoz, aki gyötrődve, vonagló arccal ült székében, mialatt körülötte minden alakult és változott. Itt voltak újra a szombati ebédek, az orvos és a pap jólismert figurája, a legutolsó viharról, vagy az arromanches-i fürdővendégekről folytatott örökké egyforma beszélgetések. Minouche ebéd után most is felugrott könnyedén az asztalra, fejével megbökte állát, hogy megsímogassa s amint hideg fogainak gyengéd karcolását érezte, évekkel szállt vissza az időben. Minden ismerős volt, ami körülvette, minden a régi, csak Loulou volt új, a mogorva, undok eb, mely az

asztal alatt összegörnyedve mindjárt morogni kezdett, ha közelébe ment valaki. Lazare hiába kínálta cukorral. Mohón megette ugyan, de annál dühösebben vicsorgatta utána a fogát. Magára kellett hagyni, senki sem törődött vele, idegenként élt a házban, mint valami összeférhetetlen teremtés, aki Istentől, embertől nem kívánt egyebet, minthogy nyugságban hagyják.

Néha azonban hosszú sétáikon kalandjuk is akadt Paulinenak és Lazarenak. Így, mikor egyszer letértek a sziklafal alatt vezető ösvényről, hogy ne kelljen elhaladniok a Kincses öbölben fekvő gyár előtt, egy kanyarodónál szemtől szemben találták magukat Boutigny-val. Boutigny most már nagy úr volt, meggazdagodott a szódagyártástól. Feleségül vette azt a teremtest, aki önfeláldozásában ide is vele jött s most szülte meg harmadik gyermekét. Nagy, fehér lovaktól vont pompás hintóban ült az egész család, egy szolga és egy dajka kíséretében. A sétálóknak ugyancsak lapulniok kellett, ha nem akartak a kerekek alá kerülni. Boutigny, aki maga hajtott, lépésre fogta lovait. Kínos pillanat volt, évek óta nem érintkeztek egymással s az asszony és a gyermekek jelenléte még kényelmetlenebbé tette a helyzetet. Végre is — egyebet nem tehettek, — némán, szó nélkül köszöntötték egymást.

Mikor a hintó eltűnt, Lazare erőt vett magán és sápadtan megszólalt:

— Ezek úgy élnek most, mint a hercegek, mi?

Pauline, aki elérzékenyült a gyerekek láttán, szelíden felelte:

— Igen, azt beszélük, hogy az utóbbi időben igen nagy haszonnal dolgozik . . . Tudod-e, hogy most újra a te régi módszereddel kísérletezik?

Eppen ez fájt Lazarenak legjobban. A bonnevillesi halászok, akik szerették bosszantani, már mindenről beszámoltak neki. Boutigny néhány hónap-

pal ezelőtt felfogadott egy fiatal vegyészt és most újból kísérletezik a hideg előállításával, mégpedig, meglepő eredménnyel, amit gyakorlati érzékének és makacs türelmének köszönhet.

— Teringettét — dünnyögte boszúsan Lazare. — Valahányszor a tudomány halad egy lépést, önkéntelenül is valami ostoba fráter löki előre.

Sétájuk el volt rontva, szótlanul haladtak egymás mellett, tekintetük a távolba merengett, nézték, mint sápasztja meg az eget a tengerből felszálló szürke pára. Este lett, mire hazaértek, borzongást éreztek. A függő lámpa vidám fénye a fehér terítéken felmelegítette őket.

Egy más alkalommal, amint a répaföldek között a Verchemont felé vezető ösvényen haladtak, csodálkozva álltak meg: egy szalmafedél füstölgött. Tűz volt, az erős napsütésben nem vették ki tisztán a lángokat. Egy viskó gyulladt ki, s lángolt magában, ajtaja-ablaka csukva, lakói nyilván valahol a környéken dolgoztak.

Nyomban letértek az ösvényről, futottak az égő ház felé, kiabáltak, de hangjuk csak az almafákon csörgő szarkákat verte fel. Végre valami távolabbi répaföldön felbukkant egy bekötött fejű asszony, jobbra-balra nézett, majd eszeveszett futással neki-eredt a répaföldön át a ház felé. Hadonászott, üvöltött — hogy mit, azt nem lehetett hallani, mert a szavak beleszorultak a torkába. Elesett, feltápászkodott, megint elesett s felvérzett kézzel szaladt tovább. Kendője leesett a fejéről, haja a napfényben szikrázva lobogott utána.

— Mit kiabál az az asszony? — kérdezte borzongva Pauline.

Az asszony a közelükbe ért s most megértették az üvöltésre emlékeztető ordítást.

— A gyerek, a gyerek, a gyerek! . . .

Apa és fia hajnal óta künn buzgólkodtak zab-

földjükön, innen körülbelül egy mérföldnyire. Az asszony csak az imént ment el hazulról, hogy egy kosár répát hozzon. Mikor elment, gyermeke aludt; szokása ellenére, rázárta a házat. A tűz már régebben lappanghatott, mert az asszony esküdözött, hogy távozása előtt eloltotta a zsarátnokot s most oda volt a megdöbbenéstől. Lobogó lánggal égett a szalmatető, vörös csíkokban húsztak fel és le a lángok a sárgán izzó napsütésben.

— Rázárta az ajtót? — kiáltott rá Lazare.

Az asszony nem értette, mit kérdez, teljesen elvesztette a fejét, céltalanul szaladgált a ház körül, mintha valami nyílást keresne, valami lyukat, holott tudhatta, hogy hiába. Megint megbotlott, lábai már nem birták, hamuszürke arcát eltorzította a kétségbeesés és a rémület s egyre azt ordította:

— A gyerek, a gyerek!

Pauline szeme könnybe lábadt. De különösen Lazaret idegesítette ez a kiáltás, mely mindannyiszor valósággal önkívületbe sodorta. Nem bírta tovább. Hirtelen megszólalt:

— Kihozom neki a gyereket.

Pauline kétségbeesve pillantott rá. Karjába kapaszkodott: nem akarta engedni.

— Nem, nem engedem . . . Beomlik a háztető.

— Lesz, ami lesz, — mondta elszántan Lazare. És rákiáltott az asszonyra:

— Hol a kulcs? magánál van a kulcs?

Az asszony bambán meredt rá. Lazare meg-
rázta, és végre megkapta tőle a kulcsot. Aztán, míg a földön fetrengő asszony tehetetlenül ordított, nyugodt léptekkel elindult a ház felé. Pauline le nem vette róla a szemét. Már nem is próbálta viszsztatartani, a csodálkozástól és a rémülettől földbe-gyökeredzett a lába; Lazare úgy viselkedett, mint aki egészen természetesen cselekszik. Röpködtek a zsarátnokok, jól az ajtóhoz kellett lapulnia, míg ki-

nyitotta, mert a tetőről úgy hullt a lángoló szalma, mint vihar idején a víz. Sehogy sem ment a dolog. A rozsdás kulcs nem fordult a zárban, de Lazare ez egyszer még csak nem is káromkodott, nyugodtan dolgozott, míg végre sikerült kinyitnia az ajtót és még egy pillanatig állt a küszöbön, hogy kitódulhasson a füst, amely csípte a szemét. Sosem hitte volna magáról, hogy ilyen hidegvérrel állja meg a helyét, úgy végezte a dolgát, mintha álomban tenné, a veszély izgalmában minden mozdulata biztos, ügyes, okos volt. Lehajtotta a fejét és eltűnt a házban.

— Istenem, Istenem! — dadogta a félelemtől összeszorult torokkal Pauline.

Önkéntelen mozdulattal összekulcsolta kezeit, szorongatta őket, hogy szinte összeroppantak, majd karjait lóbálta, mint a beteg, ha elviselhetetlenül szenved. Recsegett-ropogott a tető, helyenként már beomlott, Lazarenak nem lesz ideje kimenekülni. Örökkévalóságnak érezte az időt, az az érzése volt, hogy Lazare időtlen idők óta bent van a házban. A földön kuporgó aszony lélekzeni sem mert, bamba arccal bámult az idegen úr után, aki bement a tűzbe.

Velőtrázó sikoly hallatszott. Pauline torkából tört ki, abban a pillanatban, amikor a szalmatető beszakadt a füstölgő falak közé.

— Lazare!

Ott állt az ajtóban, alig perzselődött meg a haja, csak a kezét égette néhol össze; az anya ölébe tette a nyivákoló, kapálódzó csecsemőt s valósággal rátámadt unokahugára.

— Mi az? Mért vagy úgy oda?

Pauline nyakába vetette magát, rázta a sírás s olyan ideges izgalom fogta el, hogy Lazarenak le kellett ültetnie a kút mellé, egy mohos, vén kőre, mert attól félt, hogy el talál ájulni. Hirtelen ellankadt maga is. Egy csöbör víz állt ott, belemártotta

kezait, a jóleső hideg magához térítette s most maga is elcsodálkozott azon, amit tett. Ejnye, csakugyan bement a lángok közé? Ugy érezte, mintha lénye kettévált volna: látta magát a sűrű füstben, amint hihetetlen nyugalommal és lélekjelenléttel tesz-vesz, — úgy tűnt fel neki, mintha valami idegen ember csodáját nézné. Jóleső, finom, belső rajongás fogta el — ezt az érzést sohasem érezte.

Pauline valamennyire magához tért s most Lazare kezét vizsgálgatta.

— Ebből nem lesz baj — mondta. — Kisebbségi sebek. Mindenesetre siessünk haza, majd bekötözöm . . . Istenem, de megijesztettél!

Megmártotta zsebkendőjét a vízben, hogy bekötözze jobbkezét, amely többet szenvedett, aztán fel-tápáskodtak, s vigasztalni próbálták az asszonyt, aki ész nélkül csókolgatta gyermekét, majd letette maga mellé és többé rá sem nézett; most már csak a házat siratta, üvöltözve, mint előbb, azt hajtogatva, hogy mit szólnak majd az emberei, ha hazajönnek és látják, hogy mindenük oda van. Pedig a falak állták a tüzet: fekete tűz gomolygott a ház belsejében s időnként egy-egy szikrazápor röppent fel sisteregve a mélyből.

— Ne legyen úgy oda, szegény asszony, — vigasztalgatta Pauline. — Majd jőjjön el holnap egy szóra hozzám.

A füst láttára összeszaladtak a szomszédok. Pauline most már elcipelte Lazaret. A hazatérés nagyon kellemes volt. Lazarenak nem igen fájt a keze, de Pauline mégis karját nyújtotta, hogy támogassa. Még hatása alatt voltak az izgalomnak, nem igen tudtak mit beszélni, mosolyogva nézték egymást. Kivált Pauline volt boldog: büszke volt Lazarera. Hányszor sápadozott a halálfélelemtől és ime, milyen bátran viselkedett! Mentek tova az ösvényen, s Pauline teljesen elmerült ama ellentmondó vonáso-

kon való csodálkozásában, amelyet Lazareon — az egyetlen emberen, a kit jól ismert — tapasztalt. Néha átdolgozza az éjszakákat, máskor hónapokig tétlen, néha megdöbbenően őszinte, máskor szemérmetlenül hazudik, pajtási csókot nyom a homlokára és vágytól izzó kézzel szorongatja csuklóját, ma pedig úgy viselkedett, mint egy hős. Ó, milyen igaza van, hogy nem ejti kétségbe az élet, hogy nem tartja a világot sem teljesen jónak, sem teljesen rossznak! Mikor hazaérkeztek Bonnevillebe, feloldódott a megindult hallgatás s csak úgy áradt belőlük a szó. Átélték újra minden kis részletet, húszszor is elmesélték a történeteket, hol az egyiknek, hol a másiknak jutott egy-egy újabb epizód az eszébe, amelyről egészen megfeledkeztek s most élesen előttük állt. Sokáig beszéltek erről a tűzről. A károsultakat segélyben részesítették.

Lazare már majdnem egy hónapot töltött Bonnevilleben. Louisetól levél jött: megőrül az unalomtól. Azt felelte, hogy a jövő hét elején érte meg. Rettenetes záporok voltak megint, amelyek zuhatag módjára söpörték végig a partot, mintha zsilipek nyíltak volna meg, szürke párájukkal magukkal sodorva az eget, a földet és a tengert. Lazare kijelentette, hogy most már komolyan munkához lát és befejezi drámáját, de kérte Paulinet, hogy üljön mellette és biztassa. A lány, hogy kedvében járjon, állandóan a közelében maradt s harisnyákat kötögetett a falu aprajai számára. Csakhogy alig foglalta el a helyét az asztal mellett, Lazare abbahagyta a munkát. Egyre beszélgettek, halk hangon, szünet nélkül ugyanazokról a százszor elismételt dolgokról s le nem vették egymásról a tekintetüket. Már nem bolondoztak, vigyáztak, hogy még a kezük se érjen össze, a megdorgált gyermekek ösztönszerű óvatosságával, akik már érzik, milyen veszedelmes a válak súrlódása, az összebújás, amin még tegnap olyan

jól mulattak. Hihetetlen gyönyörűségük telt e bágyadt békében, ebben az álmos hangulatban, amelybe a palatetőn szakadatlanul doboló eső ringatta őket. Ha elhallgattak, mindjárt arcukba szökött a vér, ha beszélgettek, önkéntelenül is hízelkedés volt minden szavuk egymáshoz, akaratlanul is erre készítette őket a halottnak hitt régi napok feléledése és sugalma.

Egy este Pauline éjjfélig virrasztott kötögetve Lazare szobájában; a fiatalember tollát félretéve, lassan, vontatva beszélt jövődöbeli munkáiról, nagy drámáiról, amelyekben emberfeletti alakok lépnek majd fel. Mindenki aludt a házban, Veronique is korán lefeküdt. Az éj ünnepélyesen borzongó csöndjében csak a tenger megszokott panaszos moraja hallatszott, amely valami érzéki ellágyulásba ringatta őket. Lazare kiöntötte a szívét. Megvallotta, hogy elhibázta sorsát; ha az irodalom terén is kudarcot vall, végleg visszavonul mindentől s remeteként fejezi be életét.

— Sokszor kell arra gondolnom — tette hozzá mosolyogva — hogy anyám halála után ki kellett volna vándorolnunk. Ugy-e, ezt nem is tudod?

— Kivándorolnunk? Hova?

— Valahova nagyon messzire, — talán Oceániába, ama szigetek egyikére, amelyeken olyan kellemes az élet.

— És magunkkal vittük volna édesapádat is?

— Ó, hiszen mondom, hogy csak ábránd . . . Miért ne volna szabad kellemes dolgokról ábrándozni, mikor a valóság olyan kevésbé vidám?

Felkelt az asztaltól s a leány karosszékének karfájára telepedett. Pauline ölébe ejtette kötését s jóízűt nevetett a hóbortos, nagy gyermek képzeletének folytonos nyugtalanságán. Hátravetette fejét, felpillantott rá. Lazare oly közel volt hozzá, hogy érezte csipőjén a leány vállának éltető melegét.

— Elment az eszed, szegény barátom? Mit csinálnánk mi olyan messzire hazulról?

— Hát élnénk... Emlékszel arra az útleírásra, amit tizenkét évvel ezelőtt együtt olvastunk? Ugy élnek az emberek ott, mint a Paradicsomban. Nincs soha tél, örökké kék az ég, napsugár és csillagragyogás az élet... Lett volna egy kis kunyhónk, ízes gyümölcsökön éltünk volna, lustálkodva, örök gondtalanságban.

— Mondd inkább, hogy átalakultunk volna vademberekké, karikával az orrunkban s nagy tollakat tűztünk volna a hajunkba!

— Nos, és miért ne? . . . Nem számoltuk volna a napokat s állandóan szeretkeztünk volna egész éven át . . . Nem is lenne bolondság!

A leány nézte, pillái remegtek, arca összerándult, elsápadt. A szerelem szó hallatára szíve jóleső kínban szorult össze. Lazare minden szándékosság nélkül megfogta a kezét, hogy még közelebb legyen hozzá, hogy érinthesse. Játszadozott a puha kézzel, hajtogatta karcsú ujjait, zavart, nyugtalan nevetgélessel. A leány nem nyugtalankodott, hiszen kedves, ifjúkori játékuk volt ez. De aztán elhagyta ereje, mindinkább növekvő zavarában teljesen kiszolgáltatta magát. Még a hangja is elakadt.

— Mindig gyümölcsön élni kissé sovány koszt. Vadászni, halászni kellene, földet művelni. Ha igaz, hogy ott az asszonyok végeznek minden munkát, te is bizonyosan földet ásattál volna velem!

— Veled? Ezekkel a kis kezekkel? . . . Mire valók a majmok? Ma már pompás cselédeket tudnak belőlük faragni.

A leány halkán felnevetett a tréfára. Lazare folytatta.

— Különben már meg sem volnának a kis kezeid . . . rég felfaltam volna őket, így ni!

Csókolgatta a leány kezét, majd a vér arcába

tolult, hirtelen esztelen vágyódás fogta el, harapdálta őket. Már egyikük sem beszélt, mindketten elvesztették józanságukat, kábult fejjel, szédülten zuhantak alá valami izzó mélységbe. Pauline a karosszék mélyébe süppedve, duzzadt és tüzelő arccal teljesen elengedte magát s lehunyta szemét, hogy semmit se lásson. Lazare durva kézzel bontogatni kezdte fűzőjét, letépte a szoknya kapcsait, mikor ajkuk összeforrt. Megcsókolta Paulinet, aki lánghoz adta vissza a csókot s két karjával hevesen magához szorította Lazaret. Ám szűz testének e nagy megremegésében felpillantott s észrevette, hogy a padlóra zuhant vele, megpillantotta a lámpát, a szekrényt, a mennyezetet, amelynek minden faltját ismerte s mintha ébredezni kezdene, mintha szörnyű lidércnyomásból térne magához, hirtelen feleszmélt, teljes erejéből védekezett és felállt. Szoknyája lecsúszott, a nyitott fűző mögül kibuggyant csupasz melle. És most, a szoba lihegő csöndjében, élesen felsikoltott.

— Eressz el, hiszen ez utálatos!

Lazaret megőrijtette a vágy, semmit sem hallott. Ujból elkapta s valósággal letépte ruháját. Csókolta, ahol csak lehetett, a lány csupasz testét, amelyen az izzó ajkak érintésére borzongás futott végig. Kétszer is a földre zuhantak, kétszer is majd hogy elvesztette magát, oly legyőzhetetlen erővel ösztökélte az odaadás vágya, oly rettenetesen gyötördött a harcban, amelyet maga ellen folytatott. Lihegő lélekzettel, összekevert tagokkal kétszer is megkerülték az asztalt, míg végül sikerült Lazarenek a leányt ledobni egy nyikorgó, régi pamlagra. Pauline két karját kifeszítve tolta el magától Lazaret s rekedté vált hangon ismételtette egyre:

— Kérlek, hagyjál, engedj el — kérlelte megint.

— Minek ez? ... Utálatos vagy!

Lazare összeszorította fogát s nem felelt. Már

azt hitte, hogy lebírja a lányt, amikor az egy végső erőfeszítéssel kiszabadította magát s úgy ellökte, hogy az asztalhoz tántorgott. Ezt a pillanatnyi szabadságot felhasználva, Pauline felugrott, kirohant a folyosóra és szobájába menekült. Lazare utólérte, Paulinenak már nem volt ideje magára zárni az ajtót. Lazare befelé tolta az ajtót, s a leánynak egész erejével neki kellett támaszkodni, hogy el tudja reteszelni s rászoríthassa a kulcsot. Tisztában volt azzal, hogy az ajtó parányi részének megvédésétől függ minden, érezte, hogy vége van, ha Lazarenak sikerül csak a lába hegyét is megfeszíteni ebben a nyílásban. A kulcs hangosan csikordult, hirtelen csend támadt s újra hallani lehetett a tenger zúgását, amellyel a terraszfalát csapkodta.

Pauline pedig, hátát nekivetve az ajtónak, gyertyavilág nélkül, tágranyitott szemmel állt a sötétben. Tudta, hogy az ajtó túlsó felén ugyanígy áll Lazare, mozdulatlanul. Hallotta lihegését, még a nyakán érezte tüzelő ajkát. Ha megmozdul, tán vállával dönti rá az ajtót. Pauline teljes erejével az ajtónak dőlt s gépiesen nyomta kifelé, attól tartván, hogy Lazare ugyanígy nyomja befelé. Erőfeszítése megnyugtatta kissé. Két végtelenbe nyúló perc telt el így, ebben a kölesönös makacskodásban, amelyet a keskeny ajtótól alig elválasztva, szinte egymásba áradni éreztek, akárcsak izzó vágyukat, amelyet nem állott módjukban csillapítani. Végre Lazare halk, izgalomtól fuldokló hangon megszólalt:

— Nyisd ki az ajtót, Pauline . . . Tudom, hogy ott állsz az ajtó mögött.

Pauline testén tarkójától talpáig forró borzongás futott végig Lazare hangjára. De nem felelt. Lehajtotta fejét, egyik kezével összefogta szoknyáját, a másikat kibomlott fűzőjére szorította, hogy eltakarja csupaszságát.

— Pauline, te is éppen úgy vergődsz, mint én. ... nyisd ki kérlek az ajtót... Miért ne legyünk boldogok?

Félt, hogy felébreszti Veroniqueot, aki a szomszédos szobában aludt. Hangja könyörgővé, szelíddé vált, mintha beteg panaszkodnék.

— Nyisd ki hát . . . nyisd ki s aztán, ha akarsz, haljunk meg együtt . . . hiszen gyermekkorunk óta szeretjük egymást! Neked kellett volna a feleségemnek lenni, a sors is azt akarja, hogy előbb-utóbb az légy . . . szeretlek, értsd meg, Pauline . . .

Pauline egyre jobban remegett, Lazare minden szava a szívébe nyilalt. Csókjai, amelyekkel vállát elborította, izzó tűzcseppekként újra égni kezdtek. De csak annál jobban nekifeszült, mert attól reszketett, hogy félig csupasz testének fellángolásában előbb-utóbb enged, ajtót nyit és megadja magát. Lazarenak igaza van, hiszen ő imádja, miért utasítaná hát el a gyönyört, amelyről senkinek sem kell tudnia kettőjükön kívül. Az egész ház alszik, az éjszaka koromsötét. Ó, ha egymás nyakát átölelve, ők is aludhatnának, ha mellette pihenhetne a sötétben, akárcsak egy óráig is. Élni, végre élni!

— Ó, Istenem, Istenem, milyen kegyetlen vagy, Pauline! . . . Még csak nem is felélsz, pedig olyan nyomorultul érzem magam . . . Nyisd ki az ajtót, légy az enyém, vigyázni fogok rád, elfelejtjük, ami történt . . . Könyörgök, nyisd ki az ajtót, könyörülj meg rajtam . . .

Lazare felzokogott, Pauline is sírva fakadt, de vére minden lázongása ellenére még mindig hallgatott. Lazare egy óra hosszat beszélt, könyörgött, dühöngött, később már káromkodott, majd újra izzó, szerelmes szavakkal kérlelte. Pauline kétszer is azt hitte, hogy elment, Lazare kétszer is vissza-

jött szobájából, szerelmi tébolyának megújuló fellobbanása következtében. Mikor végre meghallotta, hogy Lazare dühösen magára zárja szobája ajtaját, kimondhatatlan szomorúság nehezedett rá. Most aztán igazán mindennek vége, csatát nyert. Amde valami végtelen kétségbesés és szégyen mérgezte meg győzelmét. Levetközött és lefeküdt, anélkül, hogy gyertyát gyújtott volna. Attól a gondolattól, hogy összetépett ruhákban, meztelenül lássa magát, irtózatossá zavar tartotta vissza. A hűs ágynemű lecsillapította a vállait ért csókok tüzes sajgását, sokáig feküdt mozdulatlanul, mintegy összezúzva az utálat és a bánat súlya alatt.

Pauline szemére hajnalig sem jött álom. Ez az utálatos jelenet szinte megőriztette. Bűnösnek találta az átélt estét és visszaborzadt tőle. Most már nem talált a maga számára sem mentséget, kénytelen volt bevallania önmagának gyengédsége alattomos voltát. Mi más volt Lazare-ral szemben tanúsított anyai gyöngédsége és lappangó rosszindulata Louise irányában, mint néhai szenvedélyének képmutató feléledése? Lassanként elsüppedt a hazugságokban, sőt még mélyebbre csúszott szívének elhallgatott érzelmei folytán, hiszen valósággal örült annak, hogy Lazare házassága boldogtalan s reményeket táplált belőle a maga hasznára. Vagy nem ő ringatta vissza unokatestvérét a régi napok hangulatába? Nem kellett volna előre látnia, hogy ennek végső következménye csak a bukás lehet? Ime, ez a helyzet; rettenetes események előtt áll, valamennyiök életét elrontotta. Lazaret másnak engedte át, holott imádja unokabátyját s az kívánja őt. Folyton ez járt a fejében s úgy lüktetett a halántékában, mint a harangzúgás. Előbb eltökélte magát, hogy másnap elmenekül a házból, aztán eszébe jutott, hogy ez gyáva szökés volna. Lazare amúgy is elmegy, miért ne maradhatna? Aztán büszkesége

feltámadt, le akarta győzni magát, nehogy utóbb szégyenkeznie kelljen. Nem akart ezzel a rossz emlékekkel távozni. Tudta, hogy sohasem tudná becsülni magát, ha ennek az estnek a nyugtalanító emlékeitől meg nem szabadul.

Pauline másnap a szokott időben hagyta el szobáját. Csak összetört szemhéjja tanuskodott az éjszaka gyötrelmeiről. Sápadt volt ugyan, de különben nyugodt. Mikor Lazare leérkezett, azzal mentegette atyja előtt fáradt arc kifejezését, hogy az éjjel nagyon sokáig dolgozott. A nap a szokott módon telt el, egyikük sem tett célzást arra, ami történt közöttük, még akkor sem, amikor mindenkítől elhagyatva, négy szem közt maradtak. Nem kerülték egymást, erősnek érezték magukat, csak este, mikor jóéjszakát kívántak egymásnak a folyosón, zuhantak örült szenvedéllyel egymás karjaiba s ajkuk összeforrt. Pauline riadtan csukta magára ajtaját, Lazare is szobájába menekült, és sírva borult az ágyára.

Igy éltek azontúl. Lassan multak a napok. A bűnbeesés nyugtalan rettegésében élték le őket, egymás közelében. Anélkül, hogy valaha említést tettek volna a történetekről, anélkül, hogy csak egyszer is szóba hozták volna az éjszakát, gondolataik örökké ekörül vergődtek, hiszen attól kellett reszketniök, hogy mintha villám sújtaná le őket, bármely pillanatban egymásra zuhanhatnak valahol. Mikor következik ez be vajjon? Reggel, ahogy felkelnek, vagy este, mikor búcsúznak egymástól? Pauline, vagy Lazare szobájában, vagy a ház valamelyik távoli szögletében? Ez bizonytalan maradt. Józságukat teljesen megőrizték s minden hirtelen fellobbanásuk, minden pillanatnyi örület, az ajtók mögötti kétségbeesett ölelkezés, egy-egy eszeveszett csókolózás a sötétben, égetően fájdalmas haraggal töltötte el őket. Lábuk alatt reszketett a

föld; görcsösen kapaszkodtak a nyugodt pillanatok elhatározásaiba, nehogy beleveessenek az örvénybe. De arra egyiküknek sem volt ereje, hogy az egyetlen biztos szabadulást válasszák, hogy nyomban elszakadjanak egymástól. Pauline a bátorságra való hivatkozással játszott tovább is makacsul a veszéllyel, Lazare annyira rabja lett szenvedélyének, annyira fogva tartotta az új kaland izgalma, hogy már nem is válaszolt felesége sürgető leveleire. Már a hatodik hetet töltötte Bonnevilleben s mindketten úgy érezték, hogy ez a kegyetlenül izgató és gyönyörűsége élet most már örökké fog tartani.

Egyik vasárnap Chanteau nagyon kirúgott a hámból, mert egy pohárka burgundit engedélyezett magának, amely tobzódásnak mindig igen drágán megadta az árát. Pauline és Lazare a szeplőtlen kék ég végtelenje alatt a tengerparton töltött néhány kellemes órát. Gyengéd pillantásokat váltottak egymással, szemükben ott rezgett az önmaguktól való félelem zavara, amely bizalmasságukat oly szenvedélyessé tette ezidőszerint.

Mind a hárman vígan nevetgéltek, amikor Veronique, akinek a desszertet kellett volna éppen felszolgálnia, így kiáltott a konyhaajtóban:

— Itt a nagysága!

— Miféle nagysága? — kérdezte meghökkenve Pauline.

— Hát a Louise nagysága.

Visszafojtottan kiáltottak fel. Chanteau rémült tekintetet vetett Pauline és Lazarera s nagyon el-sápadt. De Lazare hirtelen felpattant s szinte hebegett a dühtől.

— Micsoda? Louise? De hiszen meg sem írta.. Semmiesetre sem engedtem volna meg neki, hogy idejőjjön. Megőrült az a nő?

Derűs, szelíd alkonyat volt. Lazare lecsapta az

asztalkendőjét és kisietett, Pauline. igyekezve visszanyerni derűs nyugalma, követte. Csakugyan Louise érkezett meg, s éppen nehézkesen mászott kifelé Malivoire apó hintájából.

— Elment az eszed? — kiáltott rá férje az udvar közepén. — Micsoda bolondság ez? Előbb írhattál volna.

Louise sírvafakadt. Nagyon beteg volt s olyan halálosan unta magát. Minthogy két utolsó levelére nem kapott választ, ellenállhatatlan kedve támadt utazni, hiszen már oly régóta vágyódik vissza Bonnevilleba. Tulajdonképpen azért nem jelezte érkezését, mert félt, hogy Lazare még ezt az örömét is elrontja.

— Pedig annyira örültem, hogy megleplek benneteket.

— Ostobaság! Holnap visszautazol.

Louiset ez a fogadás annyira megrendítette, hogy Pauline karjai közé vetette magát. Mikor a leány látta, hogy Louise milyen esetlenül mozog s hogy mennyire vastag a dereka a ruhája alatt, még jobban elsápadt. Termetéhez tapadt a teherben levő nő hasa, borzadt tőle és szánalmat érzett irányában.

Végre sikerült leküzdenie fellobbant féltékenységet s elhallgattatta Lazaret.

— Mért vagy hozzá ilyen kegyetlen? Öcld meg . . . Jól tetted, szívem, hogy eljöttél, ha azt hiszed, hogy Bonnevilleban jobban fogod magad érezni. Hiszen tudod, hogy mindnyájan szeretünk.

Loulou dühösen vonított, boszantotta ez a sok hang, mely az udvar szokott csöndjét megzavarta. Minouche nyujtózkodva végigsétált a tornácra, majd lábait rázogatva visszavonult, mintha attól tartana, hogy valami tilos históriába keveredik. Mindenki bement a házba, Veroniquenak még egy terítéket kellett tennie az asztalra, s előlről kezdeni a tálalást.

— Hát itt vagy, Louise, — mondogatta nyugtalanul nevetgélve Chanteau. — Meg akartad lepni a társaságot? . . . Majdnem a torkomon akadt a borom.

Hanem azért az este símán végződött. Mindnyájan visszanyerték a hidegvérüket. A következő napokra vonatkozólag nem beszéltek semmit, csak lefekvés előtt jöttek újból zavarba, amikor a cseléd lány azt kérdezte, hogy az úr a nagysága szobájában alszik-e.

— Dehogy, jobb, ha Louise egyedül alszik, jobban kipiheni magát, — dünnyögte Lazare, akinek pillantása önkéntelenül találkozott Pauline tekintetével.

— Igazad van, te csak aludj odafönn, — mondom a fiatal asszony. — Így legalább enyém lesz az egész ágy; úgyis szörnyen fáradt vagyok.

Eltelt három nap. Pauline végre elszánta magát, hétfőn búcsút mond a háznak. A házaspár már arról beszélt, hogy ittmaradnak, amíg Louise lebetegedik, ami csak egy hónap múlva következhetik be. Amde Pauline jól látta, hogy unokabátyja már torkig van Páriszal s mint aki belesavanyodott örökös kudarcaiba, szívesebben élne itt Bonnevilleben a kamataiból. Legjobb, ha most mindjárt átengedi nekik a teret, hiszen nem tudja legyőzni magát s most kevésbé lenne ereje, mint valaha, a házaspár intim életében résztvenni. S nem így menekül-e legkényelmesebben ama újra fellobbant szenvedély elől, amely őt is, Lazaret is úgy meggyötörte? Csak Louise csodálkozott, amikor unokanővére elhatározásáról értesült. Am ez megingathatatlan kényszerűségekre hivatkozott. Cazenove doktor elmesélte, hogy az a bizonyos saint-lo-i úrhölgy egészen kivételes ajánlatot tett Paulinenak, amelyet semmi esetre sem szabad visszautasítani, sőt rokon kötelességük rábeszélni őt arra, hogy foglalja el állását,

mely jövőjét biztosítja. Végül könnyekkel a szemében, Chanteau is beleegyezett.

Szombaton tartották a búcsúvacsorát, a plébános és az orvos jelenlétében. Louise nagyon oda volt, alig tudta az asztalhoz vonszolni magát. Ez nagyon nyomottá tette a hangulatot, hiába igyekezett Pauline felderíteni a társaságot. Paulinenak lelkifurdalása volt itthagyni ezt a szomorú házat, amelyet az évek hosszú során át annyiszor próbált derűs kacajával felvidítani. Szíve túláradt a keserűségtől, Veronique tragikus ábrázattal hordta körül az ételeket. Mikor a pecsenyére került a sor, Chanteau még a megengedett kevéske burgundit sem akarta meginni, hirtelen túlzottan vigyázott magára, mert előre rettegett attól a gondolattól, hogy nem ül majd ágya szélén a hű ápolónő, akinek egy szavára eltűntek fájdalmai. Lazare idegesen vitatkozott egész idő alatt az orvossal valami újabb tudományos felfedezés fölött.

Tizenegy óra tájban mélységes csönd borult a házra. Louise és Chanteau már aludtak, csak a cseléd motozott a konyhában. Akkor ott fenn, régi diákszobája előtt, amely most is szállása volt, Lazare egy pillanatra megállította Paulinet, mint minden este, mióta hazajött.

Isten áldjon meg — suttogta.

— Ó, még ne búcsúzzunk — szólt Pauline erőltetett vidámsággal. — Viszontlátásra. Hiszen csak hétfőn utazom.

Egymásra néztek, tekintetük megzavarodott, összeborultak s egy utolsó csókban összeforrt az ajkuk.

X.

Másnap a reggelinél, ahogy valamennyien letelepedtek a kávécsészék mellé, csodálkoztak, hogy Louise nem jön le. A cseléd éppen fel akart menni,

hogy kopogtasson az ajtaján, mikor végre megjelent. Nagyon sáppadt volt és nehézkesen vonszolta magát.

— Mi van veled? — kérdezte Lazare aggódva.

— Hajnal óta kínlódom, — felelt Louise. — Jóformán be sem hunytam a szememet és azt hiszem, minden óraütést hallottam az éjjel.

Pauline szemrehányásokat tett neki.

— Szólnod kellett volna, legalább ápolhattunk volna.

Louise odaért az asztalhoz és megkönnyebbült felsőhajtással ült le.

— Oh! — szólt, — nem csinálhattatok volna semmit. Ismerem én ezeket a dolgokat. Nyolc hónapja már, hogy majdnem szüntelen érzem a fájdalmakat.

Aminthogy csakugyan, terhessége, mely nagyon kínos volt, hozzászoktatta a folytonos émelygéshez, bélgörcsökhez, melyek hevessége néha napokon át kétrét görnyesztette. Ma reggel az émelygés megszűnt, de mintha öv szorítaná, mely összepréselte a hasát.

— Az ember megszokja a bajt, — jegyezte meg Chanteau fontoskodó képpel.

— Ugy van, járkálnom kell vele, — mondta a fiatal asszony. — Ezért jöttem le... Fent nem tudok megmaradni.

Csak pár korty tejes kávéat ivott. Egész dél előtt vonszolta magát a házban, hol az egyik székre ülve, hol a másikra. Senki se merte megszólítani, mert ingerültté vált és úgy látszott, még többet szenved, ha foglalkoznak vele. A fájdalmak nem hagytak neki békét. Mégis azonban valamivel dél előtt a roham csillapodni látszott, Louise ismét oda tudott ülni az asztalhoz és evett valamelyes levest.

Két és három óra között azonban szörnyű hasogatások kezdődtek; ettől fogva nem volt megállása és folyton jött-ment az ebédlőből a konyhába és nehézkesen felvándorogva szobájába, hogy nyomban megint lejöjjön.

Pauline, fent, csomagolt. Ugy volt, hogy másnap utazik; éppen csak annyi ideje volt, hogy átkutassa bútorait és rendbe tegyen mindent. Azonban minden pillanatban kihajolt a karfa fölé, nyugtalanítva ezektől a szenvedéstől súlyos léptektől, melyek megrecsegtették a padlódeszkákat. Négy óra tájban, mert Louise még nyűgösebben bolyongott, rászánta magát, hogy kopogtasson Lazare-nál, ki ideges kétségbeesésében a bajok miatt, melyek reázúdításával a sorsot vádolta, bezárkózott szobájába.

— Nem hagyhatjuk így, — érvelt Pauline. — Beszélni kell vele. Gyere.

Az első emelet félútján találták, odadőlve a karfához, nem lévén már ereje se felmenni, se lejönni.

— Drágám, — szólt Pauline szelíden — aggódunk miatt... Üzenünk a bábáért.

Louise haragra gerjedt.

— Istenem! Így kínozni az embert, mikor csak azt az egyet kérem, hogy hagyjanak békében!... Nyolcadik hónapban, ugyan mit csinálhat itt a bába?

— Mégis, okosabb lenne elhívatni.

— Nem, nem kell, tudom én a dolgot... Az Istenért, ne beszéljete már róla, ne kínozzatok.

És Louise megmakacsolta magát a harag oly túlzásával, hogy Lazaret is elfutotta az indulat. Paulinenak formálisan meg kellett ígérnie, hogy nem hivatja el a bábát. A bába egy bizonyos Boulandné volt, Verchemontban lakott és az egész környéken nagy híre volt az ügyességének és

erélyességének. Esküdöztek, hogy Bayeux-ben, de még Caen-ben sincs párja. Ezért történt, hogy Louise, ki jó kövérkés volt és kit eltöltött az előérzet, hogy belehal a szülésbe, reászánta magát, hogy kezeire bízsa magát. De azért mégis nagyon félt Boulandnétól, azzal az oktan félelemmel, amellyel a fogorvos iránt viseltetik az ember, kitől gyógyítást vár és akihez a lehető legtovább halogatja az elmenetelt.

Hat órakor hirtelen újra nyugalom állott be. A fiatalasszony büszkélkedett, hogy igaza volt: úgy-e, hogy megmondta? A szokott fájások voltak, csak éppen erősebben. Sokat értek volna vele, ha fellármázzák a világot, semmiért! Mégis azonban, mert halálosan fáradt volt, jobbnak látta, hogy, miután evett egy szeletet, lefeküdjön. Minden rendben lesz, mondta, csak el tudna aludni. És makacsan elhárított minden ápolást, egyedül akart maradni, míg a család étkezik, sőt megtiltotta, hogy feliőijenek hozzá megnézni, mit csinál, mert fel találnák ébreszteni.

Ez este húsleves volt és sült borjúhús. Az étkezés hallgatagon kezdődött, Louise rohama növelte a szomorúságot, melyet Pauline elutazása okozott. Vigyáztak, hogy a kanalak és villák ne üssenek zajt, mert felhallatszhatott volna az emeletre és izgatta volna a beteget. Chanteau mindazonáltal nekimelegedett, rém durva történeteket mesélt, mikor Veronique, ki behozta a felszeletelt borjúhúst, hirtelen megszólalt:

— Nem tudom, de úgy rémlik, hogy nyög.

Lazare felállt, hogy kinyissa a folyosóra szolgáló ajtót. Mindnáján abbahagyva az evést, feszülten figyeltek. Eleinte mi sem hallatszott, azután elnyújtott, fojtott nyögéseket hallottak.

— Ujra elővette, — mormolta Pauline. — Felmegyek.

Ledobta szalvétáját, hozzá se nyúlt a borjúszelethez, melyet a cseléd a tányérjára tett. A kulcs szerencsére benne volt a zárban, beléphetett. A fiatalasszony, mezítláb, hálókabátba burkolva az ágy szélén ült és a fájdalom elviselhetetlen állandósága alatt, mely szabályosan ismétlődő nagy sóhajtasokat fakasztott belőle, mint az óra ingája, ide-oda ingatta magát.

— Rosszabbul vagy? — kérdezte Pauline.

Louise nem felelt.

— Most már akarod, hogy elküdjünk Boulandnéért?

Louise valami reásúlyozott megadással dagogta:

— Nem bánom, mindegy. Utána talán nyugtom lesz... Már nem birom, nem birom...

Lazare, ki Paulinet nyomon követte és az ajtónál hallgatódzott, bemerészkedett és megjegyezte, jó volna Arromanchesba is elszalasztatni, Cazenove doktorért, arra az esetre, ha komplikációk állanak be. Louise azonban sírni kezdett. Hát egy csepp irgalommal nincsenek iránta? Miért kínozzák? Tudják jól, hogy a gondolat, férfi segédkezzen a szülésnél, mindig irtózáttal töltötte el. A kacer asszony beteges szemérme lakozott benne, valami kényelmetlen érzés, hogy a szenvedés szörnyű kiszolgáltatottságában láttassa magát és ami arra kényszerítette, hogy még férje és unokanővére előtt is szorosabbra vonja a hálókabátot szegény megkínzott csípője körül.

— Ha elhozod a doktort, — nyögte, — lefekszem, befordulok a fal felé és nem felelek senkinek.

— Hozd el csak a bábát, — mondta Pauline Lazarenak. — Én se hiszem, hogy már itt van az ideje. Csak csillapításról van szó.

Mindketten lementek. Horteur abbé éppen akkor lépett be egy kis jóestét mondásra és olnémulva

meredt reá a megrémült Chanteaura. Azt akarták, hogy Lazare, mielőtt elindul, egyék legalább egy darabkát a borjúból, de magánkívül az izgalomtól kijelentette, hogy egy falat se menne le a torkán és futva elindult Verchemontba.

— Azt hiszem szólított! — mondta Pauline és szaladt a lépcső felé. — Ha szükségem lesz Veronique-ra, majd kopogok. Csak egyetek nélkülem. Ugy-e, bácsi?

A pap, kit feszélyezett, hogy szülés közepébe toppant be, nem találta szokásos vigasztaló szavait. Végül is elment, miután megígérte, hogy visszajön, ha majd végzett látogatásával Goninéknél, hol az öreg nagyon beteg.

És Chanteau, a teríték rendetlenül szerteszórt eszközeivel megrakott asztalnál magára maradt. A poharak félig telvék, a maradék borjűhús oda-fagyott a tányér fenekéhez, a villák azonmód zsírosan, a már megharapott kenyérdarabok össze-visszaságban heverték az abroszon, amint a hirtelen riadalom hevében odadobták azokat. A dajka, miközbe előrelátásból a forraló katlanban vizet tett melegedni a tűzhöz, dohogott magában, mert nem tudta: asztalt bontson-e, avagy hagyjon-e mindent úgy, ahogy van.

Odafenn ezalatt Pauline ott találta Louiset, amint állva egy szék hátához támaszkodott.

— Ülve roppant fájdalmaim vannak — mondotta. — Segíts járkálnom kissé.

Reggel óta arról panaszkodott, hogy csípéseket érez a bőrén, mintha legyek csípdesnék erősen minduntalan. Most pedig belső görcsei voltak és minthogyha valami csavarbot mindegyre szorosabban húzná és zúzná össze belső részét. Ha leült vagy lefeküdt, legott úgy érezte, mintha súlyos ólomdarab nyomná és morzsolná össze a beleit: szeretett volna lábával dobogni s megfogta unoka-

húga karját, aki aztán az ágytól elsétáltatta az ablakig.

— Egy kis lázad van — mondotta neki unokahúga. — Nem kívánsz inni?

Louise nem birt felelni. Egy heves görcsroham kétrét görnyesztette, s miközben Pauline vállára nehezedett, olyan erős borzongás fogta el, hogy mindketten belereszkettek. Louise hangos kiáltásban tört ki, mely türelmetlenséget és rémületet fejezett ki egyúttal.

— Meghalok a szomjúságtól — rebegte Louise, mikor már beszélni tudott. — A nyelvem kiszáradt, az arcom kipirult, mint láthatod is. De ne... ne hagyj el, különben elesem. Menjünk, lépkedjünk egy kicsit, azután majd iszom.

És Louise döcögve tovább sétált, maga után húzva lábait s mindegyre súlyosabban nehezedve Pauline támogató karjára. Két óra hosszat sétált így pihenés nélkül. Kilenc óra volt. Ugyan hol késik, miért nem jön már az a bába? Most már szinte azt kívánta türelmetlenül és azt állította, hogy inkább pusztulni hagyják, semhogy oly sokáig túrják segítség nélkül szenvedéseit! Verchemont huszonöt pernyi járóföld ide, egy óra alatt tehát meg lehetett volna járni. Lazare alighanem szórakozik valahol, avagy talán baleset érhette, s akkor vége, senkit sem várhat többé. Émelygés fogta el és rázta össze, majd hányás jött reá.

— Menj, menj innen Pauline! — mondotta. — Nem akarom, hogy tovább is közelemben maradj!... Hát lehetséges az, Istenem, hogy ide jutottam, hogy mindenkit elriasztok magamtól?

Louise még e szörnyű kínok között is szemérmes maradt és féltékeny női bájaira. Finom alkata ellenére, nagy ideg feszültségében elhatározta, hogy összeszedi végső erejét; gyötrődött amiatt, hogy nem tudta fölhúzni a harisnyáit és szégyelte muto-

gatni ezt a kis darab meztelenségét. De most még nagyobb feszélyezettség és annak képzelt szükségessége fogta el és gyötörte szüntelenül, hogy unokahúga tekintetét elfordítsa magától; betakarta tehát magát a függöny egyik szárnyával, hogy ily módon tegyen eleget szeméremérzetének. Mikor pedig a szolgáló belépett, hogy segítségére legyen, Louise, az első szülési fájdalmat vélvén érezni, kétségbeesetten hebegte:

— Oh jaj, csak ne e fiatal leányka szemelátára!... Kérlek, kísérd ki őt egy pillanatra a folyosóra.

Pauline már kezdett kijönni a sodrából. Tízet ütött az óra, s nem tudta magyarázatát adni, miért késik oly soká Lazare. Bizonyára nem találta ott-hon Bouland-nét; de mit csináljon ő, aki nem tudja, mit kell ilyenkor csinálni ezzel a szegény asszonnyal, kinek állapota mindegyre súlyosbodik! Régi olvasmányai jutottak az eszébe, s ő kész örömmel vizsgálta volna meg Louise-t abban a reményben, hogy ezáltal önmagának is, meg Louise-nak is megnyugvást szerezhet. Csakhogy Louise olyan szegénylős volt, hogy ezzel az óhajával nem is mert előhozakodni.

— Kedves Louise — szólt hozzá végre — hátha megengednéd, hogy megvizsgáljalak?

— Már mint te? Oh, nem, oh, nem, hiszen te nem vagy férjes asszony...

Pauline elmosolyodott.

— Hát baj is az?... Olyan szívesen segítenék rajtad.

— Nem és nem! Meghalnék szegényletemben. Sohasem mernék a szemed közé nézni.

Tizenegvet vert az óra, a várakozás immár szinte elviselhetetlen volt. Veronique lámpással a kezében elindult Verchemont felé, azzal az utasítás-

sal, hogy pillantson be minden árokba. Louise két-
ízben is megkísérelte, hogy ágyba feküdjék, mert a
fáradtságtól lábai csak hogy le nem szakadtak már.
De csakhamar ismét talpon állott s most megint
csak ott áll a fiókos szekrény mellett, amelyre két
könyökével rátámaszkodik s a lágyékát állandóan
mozgatja. A szülési fájdalmak, amelyek rohamon-
ként léptek föl, most már sűrűbben ismétlődtek s
egyetlen állandó fájdalomban olvadtak össze, amely
oly heves volt, hogy Louisenak olykor még a lélek-
zete is elakadt. Tapogató kezei minduntalan lesik-
lottak a fiókos szekrényről, és tartotta velük a
farát, mintha így akarna könnyíteni azon a súlyos
terhen, mely alatt most szinte összeroppan. Pauline
pedig tehetetlenül állott háta mögött s kénytelen
volt végignézni Louise szenvedéseit; majd elfordí-
totta a fejét s úgy színlelte, mintha valamivel el
volna foglalva, valahányszor észrevette, hogy
Louise zavart kézmozdulattal igyekszik begombolni
pongyoláját, hogy eltakarja szép szőke haját és
finom metszésű, de most eltorzult arcát.

Már éjfélre járt az idő, midőn kocsirobogás
zaja ütötte meg Pauline fülét, aki erre legott ki-
rohant a szobából.

— Hát Veronique hol maradt? — kiáltotta le
a tornácra Pauline, amint Lazaret és a bábát meg-
pillantotta. — Nem találkoztak vele?

Lazare azután elmondotta, hogy ők Port-en-
Bessin felől jöttek és hogy szerencsétlenségre Bou-
landné, három mérföldnyire innen, egy szülő asz-
szonynál volt elfoglalva; sem kocsija, sem lova nem
volt, hogy érte menjen. Kénytelen volt tehát a
három mérföldet gyalog megtenni, még pedig
futva, de bosszúságára, még mindig nem tudott
végezni. Még szerencse, hogy Boulandnének van
egy kétkerekű laptikája.

— És hogy van az asszony? — kérdezte most

Pauline. — Bizonyára szerencsésen túlesett rajta s Boulandné asszony magára hagyhatta, nemde?

Lazare kissé reszkető hangon felelte komoran:

— Az asszony meghalt.

Most az előcsarnokba értek, amelyet a lépcsőfokra helyezett gyertya fénye világított meg. Mély csönd honolt, mikor Boulandné szögre akasztotta a köpenyét. Alacsony, barna, sovány, citromsárga arcú, nagyorrú asszony volt a bába. Lármásan, parancsoló, nagy hangon beszélt, ami nagy tiszteletet keltett iránta a parasztok körében.

— Szíveskedjék asszonyom, követni engem, — szólott hozzá Pauline. — Én már nem tudom, mit csináljak vele, egész éjjel szüntelenül fájdalmakról panaszkodott.

Ezalatt a szobában Louise még mindig a fiókos szekrény előtt tipegett-topogott. Sírva fakadt, mikor a bábát megpillantotta, aki néhány kérdést intézett hozzá bizonyos időpontokra s a fájdalmak helyére és jellegére vonatkozóan. Azután száraz hangon csak ennyit mondott:

— No, majd meglátjuk!... Amíg a gyermek feje nem mutatkozik, semmit sem tudok mondani.

— Hát már most? — mormolta Louise sírva. — Oh, Istenem, nyolc hónapra! Azt hittem, hogy még egy hónapom van hátra!

Boulandné, anélkül, hogy válaszolt volna, a párnákat paskolta föl s fektette egyiket a másikra az ágy közepén. Lazare, aki épp most lépett a szobába, ügyetlenül mozgott, mint az olyan ember, aki csak nagy véletlenül csöppen bele az efféle szülési esemény kellős közepébe. Mégis közelebb merészkedett s egy csókot nyomott verejtékes homlokára a feleségének, aki mintha észre sem vette volna a bátorító gyöngédség jelét.

— Hát csak menjünk, menjünk! — mondotta a bába.

Louise ijedten pillantott Pauline felé, aki értette a néma kérő tekintetet. Magával vitte el Lazaret, de mindketten csak a lépcsőkanyarulatig távoztak, mert messzebb menni nem volt bátorságuk. A lépcső alján hagyott gyertya, mint furesa árnyalakoktól reszkető éjjeli mécs, világította meg a lépcsőházat. És ők ketten itt várakoztak szemtől-szemben, némán, mozdulatlanul, egyik a hátát a falnak támasztva, másik a karfához támaszkodva. De mindketten a szoba felé figyeltek. Bizonytalan panaszhangok hallatszottak ki onnan, majd két metsző kiáltás hangzott föl. Ugy tűnt föl nekik, mintha örökké tartó csend következett volna utána, egészen addig, amíg végre a bába ki nem nyitotta az ajtót. Mindketten a szoba felé tartottak, de a bába viasszaszorította őket, hogy ő maga is kijöhessen hozzájuk és hogy becsukhassa maga után az ajtót.

— No, mi van? — kérdezte halkan Pauline.

A bába intett, hogy menjenek le és csak lenn, a folyosón mondotta nekik:

— Ugy látszik, hogy súlyos az eset. Kötelességem, hogy ezt a családnak tudtára adjam.

Lazare elsáppadt. Hideg verejték ült ki a homlokára.

— Mi történt? — hebegte.

— A magzat a bal vállával nyomul előre, amennyire meggyőződhettem róla; de attól félek, hogy nem a kar fog kibontakozni legelőbb.

— Nos, mi lesz akkor? — kérdezte Pauline.

— Akkor pedig egy orvos jelenléte elengedhetetlenül szükséges!... Én az ilyen szülésért nem vállalhatom a felelősséget, kiváltképpen, ha nyolc hónapra következik be.

Elhallgattak. De azután Lazare méltatlankodott, kétségbeesetten. Honn keríthetne ő elő egy orvost ebben a késő éjszakai órában? A felesége

akár hússzor is meghalhat addig, amíg ő elhozhatná magával az arromanches-i orvost.

— Közvetlen veszélyt nem látok ugyan fennforogni, de azért menjen csak tüstént az orvosért. — mondotta a bába. — Én ezuttal tehetetlen vagyok.

Mikor azután az emberiesség nevében Pauline is kérlete Boulandnét, hogy legalább a fájdalmát csillapíthassák a szerencsétlen asszonynak, kinek fájdalmas nyögései szakadatlanul betöltötték az egész házat, a bába határozott hangon kijelentette:

— Nem és nem! Nekem ez tiltva van! ... Az a másik ott, már meghalt. Nem akarom, hogy ez is az én kezeim alatt haljon meg.

E percben Chanteau hangos beszéde hallatszott föl az ebédlőből:

— Ott vagytok? Jertek hát! ... Nekem nem mond senki semmit! Már nem győzöm várni, hogy mi ujság.

Most aztán mindnyájan hozzásiettek. A félbeszakított ebéd óta tökéletesen megfeledeztek Chanteauról. Két hüvelykujját egymás körül csavargatva, türelmesen időzött a terített asztalnál, lemondásával az olyan aluszékony, beteg embernek, aki már megszokta a hosszas, mozdulatlan magárahagyottságot. Ez az újabb katasztrófa, amely fölforgatta az egész ház nyugalmát, nagyon elszomorította; tekintetét a még telt tányérra irányította ugyan, de befejezni az ebédet már képtelen volt.

— Hát valami baj van? — kérdezte.

Lazare csak a vállait vonogatta dühösen, Boulandné azonban, aki megőrizte nyugalmát, mindigre csak azt hangoztatta, hogy siessen, kár minden percért!

— Használja a kocsimat. A ló ugyan nem a legjobb futó, de azért két óra, esetleg két és fél óra

alatt megjárhatja... Addig majd én gondozom a beteget.

Ekkor azután hirtelen elhatározással Lazare elrohant, még pedig abban a hitben, hogy mire visszatér, feleségét úgyis már csak holtan láthatja viszont. Még hallották a szitkozódását s amint a lovat csapkodta, amely hangos lárma és dübörgés közepette ragadta magával a könnyű laptikát.

— Mi történik itt? — kérdezte Chanteau újból, akire azonban senki nem hederített.

A bába már távozott s követte őt Pauline, aki egyszerűen csak annyit mondott a nagybátyjának, hogy biz' a szegény Louisenak sok szenvedésre van kilátása. Pauline tanácsára, hogy feküdjék le, a nagybácsi tagadóan válaszolt s váltig erősködött, hogy ébren marad, mert tudni akar mindent. Hogyha az álom éppen elnyomná, hát akkor pompásan alhatik majd a megszokott fauteuil-jében, mint ahol délutáni álmait szokta aludni. Alig hogy éppen magára maradt, Veronique lépett be kialudt lámpásával. Dühös volt. Két év óta nem beszélt annyit, mint most egy szuszra.

— Meg kellett volna mondani előre, hogy más út felől jönnek! Én pedig azalatt bekukkantottam valamennyi árokba, elmentem egészen Verchemont-ig, mint valami oktalan állat!... És ott, az út közepén várakoztam még vagy egy jó félóra hosszat.

Chanteau nagy szemével reá bámult.

— Teringettét, hiszen nem is találkozhattál velük!

— Most azután hazajövet megpillantottam ám Lazaret, aki mint valami futóbolond vágatott nyavalys laptikájával... Odakiáltottam neki, hogy álljon meg, de ő még jobban rácsapott a lóra, s majd hogy el nem gázolt engem!... Nem és nem, én már megelégtettem ezeket a megbízatásokat, ame-

lyek célját nem értem. Nem is szólok arról, hogy a lámpásom is cserben hagyott és kialudt.

És ekkor Veronique még nógatta is a gazdáját, hogy fejezze hát be az ebédet, hadd takarítsa el az asztalt. Chanteau nem volt éhes, de azért elfogyasztott egy kis hideg borjúhúst, inkább csak kedvtelésből, semmint hogy az éhségét csillapítsa. Ez idő szerint őt inkább csak az abbé hallgatása nyugtalanította. Miért ígérte meg, hogy el fog jönni, mikor ugyanekkor már elhatározta magában, hogy otthon marad! A papok, valóban, olyan furcsán viselkednek, hogyha szülönőről van szó. És ez a gondolat mulattatta is őt, s most már derült hangulatban fejezte be az ebédjét egyedül.

— No lám, hát csak rajta, iparkodjék mielőbb végezni, uram! — ismételte Veronique. — Mindjárt egy óra éjfél után, az evőeszközök csak nem maradhatnak itt így regelig! ... Atkozott ház, ahol annyi sorscsapás éri az embert!

Veronique éppen a tányérokat akarta összeszedni, mikor Pauline szólította őt néven ijedt, türelmetlen hangon a lépcsőház felől. Chanteau pedig, akit megint csak ott felejtettek az asztal mellett, hiába várta, hogy lejöjjön valaki hozzá és hírt hozna felülről.

Boulandné ezalatt hivatalos tekintéllyel birtokába vette az egész szobát, átkutatván a bútorokat és parancsokat osztván szét. Mindenekelőtt befűtetett, mert a szobát hidegnek találta, majd az ágyat kifogásolta, mint amely nagyon alacsony és puha, s amikor Pauline közölte vele, hogy van a padláson egy hevederes ágy, utasította őt, hogy Veronique segítségével hozzák le onnan, s beállítván azt a kandalló elé, az ágy aljára helyezett deszkalapra egyszerű derekaljból ágyat vetett. Majd pedig lepedőre volt szüksége, amit négyrétre hajtva, az ágyra terített, hogy a derekaljat

kímélje vele; azután még több lepedőt, törülközőt és rongydarabokat követelt, amiket melegítés végett a tűz elé állított székekre teregetett ki. A szoba, megrakva a sok kitergetett fehérneművel s eltorlaszolva a hevenyészett hevederes ággyal, hamarosan olyan látványt nyújtott, mintha valamely ütközetre kész tábori kötözőhely volna.

Ettől kezdve azután a bába egy pillanatra sem szűnt meg beszélni s pattogó, katonás hangon bátorította Louiset, mintha bizony a fájdalmaiknak is parancsolni tudott volna. Pauline halk hangon arra kérte a bábát, hogy ne tegyen említést az orvos meghívásáról.

— Nem lesz semmi baj, kicsikém! — hadarta a bába. — Inkább szeretném ugyan, ha lefeküdnék, de mert a fekvés önnek nem esik jól, hát csak járkáljon, bátran megteheti... Támaszkodjék reám! Fogtam én már gyermeket nyolc hónapra, akik nagyobbak, fejlettebbek voltak, mint a többiek... Oh, nem, nem fog az annyira fájni, mint ahogy ön gondolja. Mindjárt túlesünk rajta egy-kettőre s megszabadítjuk tőle.

De Louise csak nem nyugodott bele. Sikoltozása immár rettentő félelmet fejezett ki. Görcsösen kapaszkodott a bútorokba, s voltak pillanatok, amidőn összefüggéstelen szavakat mormolt, félrebeszélt. A bába, hogy Paulinet megnyugtassa, halk hangon magyarázgatta neki, hogy a méhnyak kitágulása néha nagyobb fájdalmat okoz, mint maga a szülés. Látott ő már olyan esetet is, amikor ezek az előkészítő jelenségek két napig is eltartottak. Épp az első szülésénél történt. Ő csak attól fél, hogy a magzatvíz hamarabb elmegy, semmint az orvos megérkezik. Az a művelet, amit neki ez esetben okvetlenül végre kell hajtania, bizony veszedelmes.

— Nem, nem birom tovább! — lihegte ismétl-

ten Louise. — Lehetetlen tovább tűrni... Jaj meghalok...

Boulandné ekkor elhatározta, hogy húsz csöpp laudanumot ad be neki egy félpohár vízben, majd dörzsölést alkalmazott, a lágyékok táján. A szegény asszony, erejét vesztve, teljesen átengedte magát a bába gondozásának és csak azt kívánta, hogy unokahúga és a cseléd távozzanak a szobából, ő maga pedig a meztelenségét csupán a pongyolájával takarta el, melynek csücskébe görcsösen belekapaszkodtak meggörbült ujjai. A dörzsölés okozta enyhülés azonban nem sokáig tartott s újabb iszonyú görcsök jelentkeztek.

— Várjunk! — jegyezte meg egykedvűen a bába. — Én itt már semmit sem tehetek. Bizzuk a természetet!

És ő maga kezdett magyarázgatni a kloroformról, amellyel szemben, mint a régi iskola híve, ellenérzéssel viseltetett. Szerinte, már ahogy ő állította, mint a legyek, úgy hullottak el a szülő nők az olyan orvosok keze alatt, akik ezt a szert alkalmazták. A fájdalomra szükség van; az elaltatott asszony sohasem bír úgy segíteni magán, mint az éber szülőnő.

Pauline ennek épp az ellenkezőjéről olvasott. Nem tett megjegyzést, a szíve tele volt szánalommal, láttára a baj pusztításának, amely lassankint megsemmisíti Louiset s annak kellemét, szőke bájoságát szánalmas ronccsá rútítja. És el volt telve haraggal a fájdalom iránt, melynek megszüntetését szükségesnek érezte s amellyel kész lenne megküzdeni, mint valami ellenséggel, ha ismerné a módját.

Az éjszaka mégis csak eltelt valahogy, immár két óra felé járt az idő. Louise több ízben szóba hozta Lazaret. Hazudtak neki s azt mondták, hogy Lazare lenn maradt, mert annyira megrendült, hogy attól fél, hátha még jobban megijeszti.

Louisenak különben fogalma sem volt az időről; teltek-múltak az órák, neki azonban egész örökkévalóságnak tűnt fel egy-egy perc. Izgatott állapotban az az érzés maradt meg benne állhatatosan, hogy szenvedésének soha vége nem szakad, hogy körülötte mindenki ellene van, neki rosszakarója. Nem akarják őt fájdalmától megszabadítani, s haragra lobbant a bába, Puline, Veronique ellen s azzal vádolta meg őket, hogy nem tudják, mit kell csinálni hasonló esetben.

Boulandné hallgatott. Egy-egy futó pillantást vetett lopva az órára, pedig jól tudta, hogy még egy jó óra hosszat kell várnia az orvosra, mert hiszen jól ismerte a saját lova rokkant lassúságát. A táguulás immár teljes, a burok minden pillanatban megrepedhet; rábirta tehát Louise-t, hogy ágyba feküdjék. Majd figyelmeztette őt:

— De meg ne ijedjen ám, ha nedvességet fog érezni!... És meg ne mozduljon többé! Jobb szeretném most nem siettetni a dolgot.

Néhány pillanatig csakugyan mozdulatlan maradt Louise, bár roppant akaraterőre volt szüksége, hogy ellentálljon a rendetlen időközökben megnegűjuló fájdalmaknak. De a baj immár idegessé tette, nem sokáig bírja már a küzdelmet. Most azután egész testének kétségbeesett lendületével leugrott a hevederes ágyról, s ugyanabban a pillanatban, mikor lába a szőnyegre lépett, valami tompa roppanást érzett, mintha megrepedt volna benne valami s nyomban utána lábán nedvességet érzett, pongyoláján pedig két nagy széles folt jelent meg.

— Ez az, ettől féltem! — mormolta fogai közt dühösen a bába.

Noha a bába előre figyelmeztette, Louise mégis reszketve állott meg helyén, figyelve, mint szivárogo ki belőle valami nedvesség s ijedten vette észre,

hogy pongyolája és a szőnyeg csupa merő vér! A foltok megfakultak, a folyás hirtelen megszűnt, mire megnyugodott. Sietve fektették ágyba. Most mintha hirtelen enyhülést érzett volna, szinte jó közérzete támadt, elannyira, hogy diadalmas jókedvvel kiáltott föl:

— Hát ez okozta a fájdalmat! Most már nem szenvedek többé, vége van... Tudtam én azt, hogy a nyolcadik hónapra nem szülhetem meg a gyermeket. Csak a jövő hónapra vártam... Nem tudnak önök semmit, sem az egyik, sem a másik!

Boulandné csak a fejét csóválta, mert a szünet pillanatát nem akarta megrontani; de megjegyezte, hogy most már a nagy tolófájdalmak következnek. De azért halk hangon figyelmeztette Paulinet és fölkérte, álljon az ágy túloldalára, nehogy a földre vesse magát a beteg, ha hánykolódni fog. Mikor azonban a fájdalmak megismétlődtek, Louise meg sem kísérelte többé, hogy fölkeljen: sem akarata, sem ereje nem volt hozzá. Mindjárt az első fájdalom jelentkezésekor arcszíne ólomszürkére változott, arca pedig kétségbeesést tükrözött vissza. Már nem is beszélt többé, begubózott végtelen kínszenvedéseibe, amelyek ellen segítséget már senkitől sem remélt, s olyan elhagyatottnak s végül is olyan nyomorultnak érezte magát, hogy azt kívánta: bár csak meghalhatna minél hamarább. Egyébként ezek már nem ama bizonyos akaratlan összehúzódások voltak többé, amelyek húsz óra óta gyötörték egész belső részét; ez most már az ő egész lényének megfeszített erő kifejtése volt, amit ő maga sem birt visszatarítani, sőt amit valami belső, ellenállhatatlan szabadulási kényszer hatása alatt maga is fokozni igyekezett. A nyomás a bordák mögül indult ki, lehatolt a lágyékig s végetért a gátnál egy folyton szélesbülő nyílásban. A has valamennyi izma működött, megfeszült a csípők táján s meg-

rövidült majd meghosszabbodott, mint valami rugó. Sőt még a far és a combok izmai is izgalomban voltak elanyira, hogy egy-egy pillanatra szinte fölemelték a derekaljat. Reszketése most már nem szűnt meg s testét, derekától a térdéig, hatalmas fájdalomhullámok rázták meg, amelyek mindegyikét külön-külön látni lehetett, amint a bőr alatt végighaladtak s a hús mindig erősebb és erősebb megmerevedésébe mentek át.

— Hát ez már sohasem szűnik meg, Istenem? Hát sohasem lesz már vége? — mormolta halkán Pauline.

Ez a látvány már az ő szokásos nyugodtságát és bátorságát is megviselte. És képzelt erőfeszítése közepette még ő maga is mintha részt venne a fáradt szülő nő mindenik nyögésében, amikkel az az erőlködéseit kísérte. Az eleinte tompa kiáltások hovatovább hangosabbakká váltak, majd a kimerültség és a tehetetlenség panaszhangjaivá dagadtak. Ez már örülete, tehetetlen lihegése volt a favágónak, aki órák hosszat vágja bele fejszójét ugyanabba a csomóba anélkül, hogy legalább a fa kergét kikezdhetne volna.

Minden egyes roham után, a rövid szünetek alatt, Louise égető szomjúságról panaszkodott. Kiszáradt torkát mintha a fojtogatás kínja szorította volna össze.

— Meghalok szomjan!... Adjatok innom!

Megivott egy kortyot abból a hársfavirágteából, amit Veronique a tűzön tartott állandóan. De gyakran megesett, hogy abban a percben, midőn a csészét az ajkához emelte, Pauline kénytelen volt azt visszavenni a kezéből, mert jelentkezett az újabb roham, amittől Louisenak a kezei is megremegtek, miközben eltorzult arca vörösre vált, a nyakát pedig verejtek lepte el.

Majd görcsök lepték meg. Louise minduntalan

föl akart kelni, hogy szükségét elvégezze, ami állítólag nagyon kínozza őt; a baba azonban erélyesen ellene szegült:

— Maradjon csak nyugodtan! Azt az érzést az erőlködés okozza. Ha leszállna az ágyról hiába, talán bizony előbbre jutna vele, azt hiszi?

Három órakor a baba már nem titkolta többé Pauline előtt, hogy most már ő is nyugtalankodik. Aggodalmat keltő szimptómák kezdtek jelentkezni. Kiváltképpen az erők lassú, de folytonos kimerülése. Pedig azt hihette volna az ember, hogy Louise most kevesebbet szenved, a valóság ellenben az volt, hogy a tolófájdalmak, a nagy kimerültség következtében, megszűnéssel fenyegettek. Bizony még belepusztul a véget nem érő fájdalmakba, minden percnyi késés halálos veszedelmet jelentett. Louise ismét félrebeszél, sőt ájulási rohamok lepték meg. A baba élt is ezzel az alkalommal, hogy tüzetesebben megvizsgálja a magzat fekvését.

— Ettől félttem én! — mormolta azután magában a baba. — Talán bizony a lábát törte az a gebe, hogy még mindig késik?

Mikor azután Pauline azt találta mondani, hogy ő bizony már nem tudja túrni tovább, hogy ez a szerencsétlen asszony így pusztuljon el, még ő lobbant haragra:

— Hát azt hiszi, hogy én most lakodalomban vagyok?... Ha én hozzányúlok s a dolog esetleg rosszul végződik: csak az én nyakamba szakad a sok kellemetlenség...

Mikor Louise vissznyerte eszméletét, kellemetlen érzésről panaszkodott.

— A kis magzat karja bújt ki — mondotta a baba halk hangon. — Egészen künn van, de a válla, az még benn maradt s nem is tűnik elő magától soha!

Mégis, úgy fél négy óra tájt, látván a mind-

egyre súlyosbodó állapotot, a bába már-már rászánta magát, hogy beleavatkozik, mikor Veronique feljött a konyhából és Paulinet kihívta a folyosóra, ahol jelentette neki, hogy az orvos megérkezett. Veronique-t egy pillanatra Louise ágya mellé állították, mialatt Pauline és a bába lementek az udvarra, ahol Lazare javában szidta a rossz gebét, mint a bokrot. Mikor azonban arról értesült, hogy a felesége még él, ez a hír olyan hatással volt rá, hogy tüstént elcsendesedett. Cazenove orvos ekkor már a lépcsőn lépdelt fölfelé, miközben néhány sürgős kérdést intézett a bábához.

— Az orvos úr hirtelen megjelenése okvetlenül megijesztené a beteget, — mondta Pauline a lépcsőházban. — Most, hogy az orvos úr már itt van, jó lenne őt értesíteni.

— Csak gyorsan! — felelte az orvos kurtán.

Pauline belépett a szobába, amíg a többiek künn maradtak az ajtó előtt.

— Kedves Louise — szólalt meg Pauline. — Képzeld csak, az orvos úr, aki téged tegnap látott s akinek bizonyos kételyei támadtak, eljött s most itt van nálunk... Engedd meg neki, hogy megvizsgáljon, hiszen az a kínlódás csak nem akar véget érni.

De Louise mintha nem is hallotta volna, csak a fejét forgatta jobbra-balra a párnáján. Végre dadogva így szólt:

— Ahogy akarjátok, én Istenem! ... Mit tudom én, most már? Én már nem is élek.

Az orvos most közelebb lépett. A bába ekkor felkérte Paulinet és Lazaret, hogy menjenek le az ebédlőbe; ő majd értesíti és hívni fogja őket, ha szükség lesz segítségükre. Tehát mindketten csöndben eltávoztak. Lenn ezalatt az ebédlőben Chateau elszunnyadt az asztal mellett, amely még mindig terítve volt. Az álom alighanem vacsora közben

nyomta el, amely a szórakozottság lassúbb tempója miatt kissé hosszúra nyúlhatott, mert a villa még most is oda volt támasztva a tányér széléhez, amelyben maradék borjúhús volt látható. Mikor beléptek, Pauline kénytelen volt mindenekelőtt a lámpát megigazítani, mert füstölt és már pislákol.

— Ne keltsük föl — mormolta halkan Pauline.
— Neki nem kell tudnia.

Pauline csöndesen leült a székre, míg Lazare mozdulatlanul állva maradt. Kínos várakozás következett, mindketten hallgattak, még egymás aggodalmas tekintetét sem bírták elviselni s elfordították a fejüket, mihelyst tekintetük véletlenül találkozott. Felülről immár semmi zaj nem hallatszott, az elhalkult panaszhangok is megszűntek, hiába figyeltek oda, mindössze a saját lázas állapotuk fülzúgását hallhatták. És végre is ez a hátorzongató csöndesség, ez a halotti csönd, módfelett megrémítette őket. Mi történik odafenn, miért küldték ki őket onnan? Szívesebben hallgatták volna a küzdelem zaját, valami élő lénynek küzködését a fejük fölött. A percek teltek-múltak, a ház pedig mindinkább belesüppedt a néma semiségbe. Végre kinyílt az ajtó s Cazenove orvos lépett eléjük.

— Nos, mi ujság? — kérdezte Lazare, aki eddig szemközt ült Paulineval.

Az orvos nem felelt meg nyomban a föltett kérdésre. A lámpa füstös, gyér világítása, a hosszas virrasztó égés homályos fénye csak bizonytalanul világította meg az orvos napbarnított, öreg arcát, amelyen az erős izgalmak csak a ráncokat sápaszthatták el. De amikor megszólalt, megtört, reszkető hangja sejtetni engedte azt a nehéz küzdelmet, amely most belsejében dúlt.

— Hát biz' én eddig még semmit sem csinál-

tam — felelte az orvos. — És nem is csinállok addig semmit, amíg önökkel nem tárgyaltam.

És ekkor szinte gépies mozdulattal, kezével végigsímitotta a homlokát, mintha bizony valami akadályt, valami megoldhatatlan bonyodalmat akarna onnan előhúzni.

— De hiszen ez nem rajtunk múlik, orvos úr! — jegyezte meg Pauline. — Mi őt teljesen az ön kezére bíztuk.

Az orvos a fejét csóválta. Egy kellemetlen emléktől nem birt szabadulni sehogy sem. Több szerecsen nő szülésénél segédkezett még a gyarmatokon; az egyiknek, nagy erős leánynak, gyermeke szintén a vállával tört utat magának, s a szerecsen nő, mialatt megszabadította őt egy csomó hústól és csonttól, belepusztult. A tengerészeti sebész-orvosnak ez volt egyedüli lehető tapasztalata kórházi szolgálata idején, amit fölmetszett hasú asszonyokon alkalmilag szerezhethetett. Amióta Arromanches-ba visszavonult, bizonyára nagy gyakorlatra és ügyességre tett szert; ez a súlyos eset azonban, amely ebben a barátságos házban várt reá, a hajdani této-vázásra indította őt. És most remeg, mint valami kezdő orvos s aggódik öreg kezeinek remegése miatt is, amelyek a fiatalság erejét bizony nagyon nélkülözik.

— Szükségesnek tartom, hogy önöknek mindent elmondjak. Azt hiszem, hogy az anya és gyermeke — elveszett... Az egyiket azonban talán még megmenthetjük.

Lazare és Pauline megborzadva ugrottak talpra. Chanteau, aki a beszéd zajára fölébredt, fölnyitotta zavaros tekintetű szemét s rémülettel hallgatta a dolgokat, amiket fülehallatára elmondtak.

— Kinek a megmentését kíséreljem meg tehát?
— ismételte meg az orvos, aki épúgy reszketett, mint azok a szegény emberek, akikhez ezt a kérdést intézte. — A gyermekét, vagy az anyáét?

— Hogy kiét? Én Istenem! — kiáltott föl Lazare. — Hát tudhatom-e én azt?

Most ismét könnyek fojtogatták, míg unokahuga sápadtan, némán meredt maga elé: vajjon e rettenetes két eset közül melyiket válassza!

— Ha megkísérlem a magzat megfordítását — folytatta az orvos, aki bizonytalanságát fennhangon vitatta meg — a gyermek mulhatatlanul csak mint roncs kerül napvilágra. És az anyát is féltem a megerőltetéstől, aki már oly hosszú idő óta szenved . . . Másrészt, a császármetszés megmentené a gyermek életét, csak hogy a szegény asszony állapota még most sem annyira kétségbeejtő, hogy én őt áldozzam föl ily módon . . . Ez már azután igazán a lelkiismeret kérdése, kérem tehát önöket: határozzanak!

Lazare annyira zokogott, hogy nem tudott válaszolni. Elővette a zsebkendőjét és csűrte-csavarta ujjai közt görcsösen, mintha ettől az erőlködéstől remélné, hogy egy kissé megjön az esze. Chanteau még mindig hűledezve tekintgetett szét maga körül. Egyedül Pauline tudott megfelelni az orvosnak:

— Voltaképpen miért is jött ide hozzánk orvos úr? . . . Hogy minket itt szintén meggyötörjön, mikor egyedül csak ön tudja, hogy mit kell ilyenkor csinálni?

Epp e pillanatban lépett be a bába és jelentette, hogy a beteg állapota rosszabbodott.

— Nos, határoztak már? A beteg mindegyre gyöngül.

És ekkor hirtelen lendülettel, ami mindnyájukat meglepte, az orvos átölelte Lazaret s tegezve őt, így szólt hozzá:

— Nos hát, én megpróbálom, hogy mind a kettő életét megmentsem! Hogyha pedig elpusztulnak: az én fájdalmam nagyobb lesz, mint a tiéd, mert akkor azt fogom hinni, hogy az én hibámból történt.

Hevesen, a gyors elhatározású ember élénkségével, most a kloroform alkalmazását vitatta. Szükségesnek tartotta ugyan, de némely kórjel vérömlésre mutatott, ami határozottan ellene szólt. Az ájulások s az érverés gyöngesége aggodalommal töltötte el az orvost. Ez ok miatt mondott le a kloroform alkalmazásáról, amit pedig a család szorgalmazott, amely már szintén belebetegedett azokba a szenvedésekbe, amelyeknek immár idestova huszonnégy óra óta részese volt. Az orvost vonakodásában bátorította a bába viselkedése is, aki visszautasítóan és megvetően vonogatta vállait.

— Kétszáz szülőnőnek nyujtok én segítséget évenként, — mormogta halkan a bába. — Hát csak azért akarják önök a kloroform alkalmazását, hogy megkíméljék magukat a bajtól? . . . Hogy önök is szenvednek! Hiszen itt most mindenki szenved!

— Menjünk gyermekeim, jöjjenek velem! — mondotta az orvos. — Szükségem lesz az önök segítségére . . . És különben is: jól esik, ha önöket közelemben érezhetem . . .

Mindnyájan távoztak az ebédlőből, mikor végre Chanteau is megszólalt. A fiát szólította.

— Jer és ölelj meg! . . . Oh, szegény Louise! Hát nem rettenetes ez a csapás, mikor az ember egyáltalán nincs reá elkészülve! Legalább nappal volna! . . . Értesíts, fiam, ha vége lesz.

Megint csak magára maradt az ebédlőben. A

lámpa megint csak füstölt; lecsukta szemhéját, amit bántott a lámpa homályos fénye, s megint csak álomba merült. De azért egy darabig még küzdött az álomosság ellen s tekintetét végighordozta az evő-eszközökön s rendetlen össze-visszaságán a székeknek, amelyekről még mot is azon mód csüngtek alá az asztalkendők. Ámde a levegő nagyon nyomasztó volt, a csönd pedig egyenesen őrlítő. Elálmosodott, szempillái lezárultak, ajkai halk lélegzetvételtre mozdultak, közepette ennek a derékban félbeszakított vacsora tragikus össze-visszaságának.

Odafenn Cazenove orvos tüzet gyújtatott a szomszéd szobában, amely valaha Chanteauné aszszonyé volt, hátha szükség lesz reá a szülés után. Veronique, aki a baba távolléte alatt Louise mellett őrködött, sietve gyújtott tüzet. Azután minderről gondoskodtak: a finom fehérneműt a kandalló mellé rakták; még egy vödröt állítottak be a szobába; melegítő üstöt tartottak készen a melegvíz számára; egy liter pálinkát vettek elő és disznózsírt tettek a tányérba. Az orvos most már jónak látta, hogy magát a beteget is kellőképpen fölvilágosítsa.

— Kedves gyermekem — mondotta neki az orvos, — ne aggódjék s ne ijedjen meg, de önnek az én segítségemre lesz szüksége . . . Az ön élete nagyon becses nekünk mindnyájunknak, és hogyha a szegény kis magzat élete is kockán forog: csak nem hagyhatjuk önt továbbra is magára . . . Megengedi, ugy-e, hogy beavatkozzam?

Louise azonban mintha meg se értette volna. Az akarata ellenére állandóan visszatérő erőlködések következtében a teste szinte megmerevedett, párnáján a feje baloldalra billent, az ajka nyitva, folytonos halk nyögései most már hörgéssé változtak. Ha szemhéja néha fölnyílt, nyugtalanul bá-

mulat a mennyezetre, minthogyha valami idegen helyen ébredt volna föl álmából.

— Ugy-e, megengedi? — ismételte meg a kérdést az orvos.

Ekkor azután Louise akadozva súgta:

— Öljetek meg, öljetek meg, de tüstént!

— Lásson hozzá gyorsan, orvos úr! — sürgette Pauline. — A felelősséget mindenért mi vállaljuk.

Az orvos azonban még mindig kételkedett s így szólt Lazarehoz:

— Az asszony életéért vállalom a felelősséget, ha vérömlés nem áll be. A gyermek azonban alighanem elvérzett. Tíz közül kilenc meghal ilyen esetben, mert mindig vagy súlyos sérülést, csonttörést, sőt néha teljes roncsolást szenvednek.

— Rajta orvos úr, fogjon már hozzá! — felelte az apa kétségbeesett kézmozdulattal.

A hevederes ágyat az orvos nem találta megfelelőnek, miért is a beteget átszállították a nagy ágyba, előbb azonban deszkát illesztettek a derék alá. Louise fejét fal felől az odatámasztott párnákra fektették, két lágyékja az ágy szélére támaszkodott; két combját szétterpesztve, lábait két alacsony karosszék támlájára helyezték.

— Rendben van! — mondotta az orvos elégtelen, megszemlélvén az előkészületeket. — Most már kényelmesen dolgozhatunk . . . De azért óvatosságból jó lesz tartani a beteget, ha netán hánykolódnék.

Louise immár nem volt többé. Átengedte magát teljesen, mint valami élettelen tárgy. Női szeméremérzete, abbeli ellenkezése, hogy betegségében és meztelenségében mások is lássák őt, végre is megszűnt, eltüntette azt a szenvedés. Nagy erőtlenségében, hogy még az ujját sem bírta mozgatni,

nem érezte már meztelenségét, tudomása sem volt azokról, akik most körülvették és érintették. Nyakig meztelenül, a hasa szabadon, lábait szétterpesztve feküdt ott egyetlen rezzenés nélkül, kitérve véres tátongó anyaságát.

— Boulandné asszony tartja majd az egyik combját, ön pedig, Pauline, majd a másik combját fogja, — adta ki rendelkezését az orvos. — Ne ijedjenek meg, hanem fogják meg erősen, hogy meg se mozdulhasson . . . Most pedig Lazare, lesz szíves és világít nekem.

Valamennyien engedelmeskedtek; a meztelenséget már maguk sem vették észre. Csak a siralmas nyomorúságot látták benne, a küzdelmes szülés drámáját, amely megölte a szerelem eszméjét. A kíméletlen, nagy világosságnál eloszlott zavaró titokzatossága a rejtett testrészek oly finom, kényes bőrének, az apró szőke fürtökben göndörödő gyapjas szőrzetnek s nem maradt meg belőle más, csak ami fájdalmasan emberi, a vérben és mocsokban való gyermekszülés, amely megrepesztí az anyák méhét, a borzalmasságig kitágítja a piros hasadékokat, hasonlatosan ahhoz a fejszecsapáshoz, amely megnyitja a fatörzset és kifolyatja a hatalmas fák életnedvét.

Halk beszélgetés közben az orvos levetette hosszú kabátját s balkarján az ing ujját könyökön fölül feltúrte.

— Sokáig vártunk, a kéz bevezetése nehezen fog menni . . . Láthatják önök, hogy a magzat válla már benne van a méhnyakban.

A vérrel átitatott, kifeszült izmok közepette, rózsaszínű duzzanatok közt, látható volt a magzat. Ott azonban fennakadt, összeszorította a méhszáj, amelyen nem birt keresztülhatolni. A hasfalak és a lágyék izmainak erőlködése azonban még mindig igyekezett kitolni; az anya, noha aléltan is, szintén

erőlködött, de a szülés mechanikai munkájában kimerült. A fájdalomhullámok még mindig lefelé nyomultak, mindenik egy-egy nyögéstől kísérve, a lehetetlenséggel való küzdelem során. A szeméremajkak közül kilógott a magzat keze. Kicsiny, fekete kéz volt az, melynek ujjai hol kinyíltak, hol összecuszkodtak, mintha az életbe akarna belekapaszkodni.

— Hajlítsa be egy kissé a combját, nem szükséges, hogy annyira fárasszuk — mondotta a bába Paulinenek.

Cazenove orvos most elhelyezkedett a két térd között, amit a bába és Pauline tartott. Hátrafordult, mert nem tudta, mire vélni, hogy annyira táncol a fény. Mögötte Lazare annyira remegett, hogy kezében a gyertya lángja reszketett, mintha erős szél fujná.

— Kedves barátom — szólt hozzá az orvos, — tegye le azt a gyertyát az éjjeli szekrényre. Akkor majd jobban látok.

Lazare, aki már nem bírta tovább nézni ezt a jelenetet, a szoba túlsó végében lerogyott egy székre. De ha nem nézte is tovább, még mindig látta a kis lény apró kezecskéjét, amely az élet után kapkodott és segítséget keresett, tapogatva abban a világban, amelybe elsőnek érkezett.

Az orvos letérdelt. Balkezét bekenve disznózsírral, lassan, óvatosan betolta, miközben jobbkezét a szülőnő hasára tette. A kis kezét vissza kellett tolni, hogy az orvos ujjai behatolhassanak. És ez volt a műtétnek legveszedelmesebb mozzanata. Az ék alakjában előrenyújtott ujjak apránként behatoltak könnyed, forgó mozgással, amely megkönnyítette a kéznek egészen a csuklóig való benyomulását. Majd még mélyebbre hatolt, megkereste a gyermek térdeit, azután a lábait, mialatt a másik

kéz még jobban rátámaszkodott az alhasra, hogy a belső erőlködő mozgásokat elősegítse. De maga ez a működés nem volt látható, mert a kéz eltűnt a test belsejében.

— A beteg nagyon türelmes, — jegyezte meg a bába. — Sokszor férfiakra van szükség, hogy lefogják a szülönőt.

Pauline anyai gyöngeséggel szorította magához a meggyötört combot, melynek félelemtől való reszketését érezte.

— Kedves Louise-om, csak bátorság! — mormolta halkan Pauline.

Elszöndesedtek. Louisenak fogalma sem volt arról, amit most vele művelnek; ő csak miadegyre fokozódó aggodalmat s valami tépő fájdalmat érzett. Pauline pedig ebben az ágyon keresztbe fektetett, fájdalomtól eltorzult arcú teremtésben nem ismerte föl a finom arcvonású, gyöngéden bájos, kecses Louiset. Az orvos ujjai között kicsúszott nyálka bepiskította az aranyszínű gyapjas fürtöket, amelyek a fehér bőrt beárnyékolták. Néhány fekete vércsöpp gördült végig a hús hajlataiban s hullott le egyenkint a lepedőre, amellyel a derék-aljat takarták le.

De most újabb ájulásba esett Louise, aki szinte holtnak látszott, s izmainak működése mintha teljesen megszűnt volna.

— Jobb szeretem így — felelte az orvos a bábának, aki őt figyelmeztette. — Bizony még összemorzsolja a kezemet. Majdnem kénytelen voltam kihúzni a kezemet, annyira fájt már . . . Ah, bizony nem vagyok fiatal! Már régen készen voltánk!

Balkeze néhány pillanat óta a gyermek lábait fogja, óvatosan maga felé vonja, hogy végrehajtsa a lábrafordítás műveletét. Most egy pillanatra szü-

netet tart, mert jobbkezevel az alhaszt kellett leszorítania. A másik kéz lassan húzódik ismét kifelé s előtűnik előbb a csukló, majd láthatókká lesznek az ujjak is. És most már végre előtűnnek a magzat lábai is. Valamennyien föllélegzettek. Cazenove orvos egy nagyot fújt, homlokáról verejtek gyöngyözött, tüdeje lihegett, mintha nehéz testgyakorlatot végzett volna.

— Készen vagyunk! — mondotta az orvos. — Azt hiszem, nincs semmi baj, a szívecskéje még dobog . . . De még mindig nincs túl az árkon ez a kis legényke!

Föltápaszkodott s nevetést színlelt; majd hirtelen meleg fehérneműt kért Veroniquetól. Mialatt a kezét mosta, amely mocskos és véres volt, mint mészárosé, a férjet bátorította, aki még mindig ott kuporgott a széken, amelyre lerogyott.

— Végeztünk, kedves barátom. Föl a fejfel s remélni kell, ördög és pokol!

De Lazare meg se moccant. A bába, aki Louise körül szorgoskodott és hogy ájulásából magához térítse, egy üveg étert tartott az orra alá, aggódni kezdett, hogy a tolófájdalmak kimaradtak. Közölte ezt halk hangon az orvossal, aki fennhangon felelte:

— El voltam reá készülve. Segítenem kell neki. Majd Louise felé fordulva:

— Ne türtőztesse magát, hadd érvényesüljenek a fájdalmak. Ha csak egy kicsit segít nekem, meglátja, hogy úgy megy, mint a karikacsapás.

Louise azonban a kezével jelezte, hogy csöpp ereje sincsen. Alig halhatóan susogta:

— Testem egyetlen porcikáját nem érzem.

— Szegény Louise-om! — ismételte Pauline, megcsókolva őt. — Most már nem fogsz többé szenvedni.

Az orvos ezalatt ismét a két térd között helyezkedett el. A bába és Pauline ismét megfogták a két combot, míg Veronique a meleg fehérneműt nyújtotta oda az orvosnak, aki azzal betakarta a két kis lábacska s gyöngéd, kíméletes, de folytonos húzással lassan kifelé húzta. Amily mértékben a magzat kifelé tolult, az orvos ujjai éppoly mértékben nyomultak a magzat testén fölfelé: előbb a bokáját fogta meg, azután följebb, a lábikráit, majd a térdeit, nyomról-nyomra, ahogy előbukkantak. Mikor már a magzat csipői is megjelentek, a hasra alkalmazott nyomást megszüntette, s mindkét kezével a lágyéket nyomogatta. A magzat ezalatt még mindig csúszott kifelé, kitágítva a húsos részek rózsaszínű duzzanatát, folyton fokozódó feszítés közepette. Az anya valóban, aki eddig türelmes volt, most hirtelen hánykolódni kezdett hatása alatt azoknak a fájdalomnak, amelyek újból meglepték. Most már nem csupán az erőlködések okozták a fájdalmat, hanem az egész teste megrendült és úgy érezte, mintha nagy vágókéssel hasítanának bele; mint ahogy látta szétदारabolni az ökröt a mészárszékekben. Lázadozása oly heves kitörésben nyilvánult, hogy kirántotta magát Pauline kezei közül, a gyermek pedig kicsúszott az orvos kezéből.

— Vigyázat! — kiáltotta az orvos. — Fogják le erősen, hogy meg ne moccanjon! ... Ha a köldökzsinór nincs össznyomva, akkor remélhetjük, hogy szerencsénk lesz.

Az orvos újból megfogta a kis testet, sietve szabadította ki a vállait s húzta ki egyenkint a két kart, hogy a fejrész terjedelmét azok ne nagyobbítsák meg. Csakhogy Louise görcsös hánykódásai zavarták munkájában, miért is ilyenkor félbeszakította azt, nehogy a magzat sérülést vagy törést szenvedjen. Bármily erősen tartotta is a bába és

Pauline teljes erejükből: Louise lerázta őket s a tarkó leküzdhetetlen merevedése közben felült az ágyban. A küzdelem közepette úgy megragadta az ágyfát, hogy nem birták lefejtetni róla az ujjait. És ekkor annak nekitámaszkodva, lábait hirtelen kinyújtotta, azzal a célzattal, hogy kiszabadítja magát kínzó kezei közül. Valóságos dühroham volt ez, rémes kiáltozások annak érzetében, hogy most meggyilkolják, fölhasítván a lágyékát egészen a hasáig.

— Még csak a feje van hátra, — jegyezte meg az orvos remegő hangon. — De nem merek hozzányúlni e folytonos rángások közt! . . . Minthogy a tolófájdalmak visszatértek: azt hiszem, hogy most már magától megszüli.

Az orvos kénytelen volt kissé megpihenni. Leült. Boulandné, anélkül, hogy az anyát eleresztette volna, a magzatra vigyázott, amely a két véres comb között feküdt, de a nyaka még belül volt s attól lehetett tartani, hogy megfullad. Kicsiny végtagjai gyöngén mozogtak, de azután a mozgásuk is megszűnt. Ekkor megijedtek, s az orvos arra a gondolatra jött, hogy fölidézi az összehúzódasokat, hogy siettesse a szülést. Fölkelt s erős, hirtelen nyomásokat alkalmazott a hasra. Néhány iszonyatos perc következett! A szerencsétlen anya kiáltozása annak arányában fokozódott, amily mértékben a magzat feje kifelé nyomult és szorította ki a húsrészt, amely most széles, fehéres gyűrű alakjában türemlett ki. Alul, a két kifeszített és tátongó nyílás közt a finom bőr ijesztő módon meghúzódott s annyira megvékonyodott, hogy gátrepedéstől lehetett tartani. Bélsár fröccsent ki s vér és piszkos folyadék zuhataga közben, egy végső erőfeszítés után, megszületett a gyermek.

— No, végre — mondotta Cazenove orvos. —

Ez a gyerek is elmondhatja magáról, hogy nem dudorászva jött a világra!

Az izgalom olyan nagy és általános volt, hogy a gyermek neme iránt senki sem érdeklődött.

— Fiú! — jelentette a bába az apának.

Lazare a fal felé fordította a fejét s zokogott. Valami véghetetlenül nagy kétségbeesés lett úrrá rajta: az a gondolat járt az eszében, hogy jobb lett volna mindnyájuknak meghalniok, semmint tovább élni ily rettentő szenvedések után. Ez a megszületett lény megszorította őt egész életére.

Pauline odahajolt Louise fölé, hogy ismét megcsókolja a homlokát.

— Jer, Lazare, csókold meg őt! — mondotta Pauline unokabátyjának.

Lazare odament hozzá s föléje hajolt. De amint ajka a hideg verejtéssel borított archoz ért: borzongás fogta el. A felesége ott feküdt csukott szemmel, mozdulatlanul, még a lélegzete sem hallatszott. És ekkor az ágy lábánál, fejét a falhoz támasztva, fuldokló zokogás lepte meg.

— Azt hiszem, hogy a gyermek meghalt. — mormogta halkán az orvos. — Kösse el hamar a köldökzsinórt.

Születése pillanatában ez a gyermek nem visított föl s kimaradt az a tompa kongó hang is, amely jelzi, hogy levegő ment a tüdőbe. A teste kékes-fekete volt, helyenkint fakó foltokkal: nyolc hónapra kicsiny, ellenben a feje rendellenesen nagy.

A bába, gyakorlott kézzel, gyorsan elvágta és lekötötte a köldökzsinórt, miután előbb kevés vért folytatott ki belőle. A gyermek még mindig nem lélegzett, s a szív verése sem volt érezhető.

— Vége! — jelentette ki az orvos. — Talán még megkísérelhetnénk a dörzsölést és levegőt

fújni a tüdőbe. De én azt hiszem, hogy hiábavaló vesződség és időpocsékolás . . . Aztán pedig itt van az anya, aki nagyon is rászorult az én gondozásomra.

Pauline odafigyelt.

— Adják ide nekem! — mondotta. — Megpróbálom . . . Amíg csak bírom, fúvóm belé a levegőt.

És ezzel a gyermeket bevitte magával a szomszéd szobába, miután előbb egy üveg pálinkát és fehérneműt készített oda.

Louiset most újabb, noha gyöngébb hasgörcsök ébresztették föl aléltságából. Mikor az orvos, a köldökzsínór óvatos vonogatásával siettette a burrok távozását, a baba kissé fölemelte Louise testét, hogy kihúzhassa alóla azokat a fehérneműdarabokat, amelyek vastag vérrétegtől piroslottak. Azután ketten együtt kinyújtóztatták Louise testét, combjait lemosták s egy abrosz alkalmazásával azokat egymástól elválasztották, hasát pedig széles vászonkötélékkel látták el. A vérömléstől való félelem ugyan még mindig nyugtalanította az orvost, noha meggyőződött arról, hogy belül vér nem maradt és hogy a vérvesztés körülbélül rendes volt. Az eltávozott burkot különben teljes egésznek találta, de a szülőnő gyöngesége, főként pedig a hideg verejtek, amely egész testét ellepte: még mindig nagy aggodalommal töltötte el. Louise, állig betakarva, viaszsárgán, szinte megsemmisülten a takaró alatt, amely nem tudta fölmelegíteni, mozdulatlanul feküdt.

— Hagyja csak! — mondotta a bábának az orvos, aki állandóan Louise ütőerét figyelte. — Én magam is mindaddig itt maradok, valameddig meg nem győződtem arról, hogy immár nincs mitől tartani.

A folyosó túlsó oldalán, Chanteauné hajdani

szobájában, Pauline ezalatt hőiesen küzdött a nyomorult kis lény egyre fokozódó fuldoklási rohamai ellen. Mindenekelőtt lefektette a tűz elé állított karosszékre s térdre ereszkedve, vászondarabot belemártott az alkohollal telt findzsaaljba s elkezdte dörzsölni vele szünet nélkül, fanatikus hitben, nem törődve a görcssel, amely lassan-lassan egész karját megmerevítette. Ámde a szegény kicsikének olyan sovány volt a teste s olyan szájalmasan törékeny, hogy Pauline végre is attól félt, hogy bizony még megöli, ha tovább is erősen dörzsölgeti, noha ideoda való kézmozdulata szinte csak símogatás számba volt vehető, mintha csak madárszárny érintené. Nagy óvatosan megfordította a testét s igyekezett minden egyes tagjába visszaidézni az életet. De a gyermek még mindig nem mozdult. Hogyha a dörzsölés egy kissé fölmelegítette is, a tüdeje üres maradt, lélegzetvétel azt meg nem mozgatta. Sőt ellenkezően: mintha még jobban megkékülne.

Ekkor aztán, mit sem törődve azzal, hogy ezt a puha arcot alighogy éppen megmosták, ajkát a kicsiny, bágyadt szájra tapasztotta. Lassan és hosszasan, fujta bele a levegőt, lélegzetét a kis tüdők befogadóképességéhez mérve, ahová levegő eddig nem hatolhatott. Mikor ő már maga is fulladozni kezdett, néhány pillanatra szünetet tartott, majd ismét ujrakezdte. A vére immár a fejébe szállt, a füle zúgott és szédülés fogta el. De azért abba nem hagyta s a lelkét lehelte bele több, mint egy félórán keresztül, anélkül, hogy a legcsekélyebb eredmény serkenthette volna további fáradozásra. Amikor levegőt lélegzett be, csak a halál lehelletét érezte. És hiába kísérelte meg a bordák mozgásba hozatalát oly módon, hogy nagyon kíméletesen, nagyon óvatosan nyomkodni próbálta azokat ujjai hegyével. Egyetlen kísérlete sem sikerült; más azóta rég

abbahagyta volna a sikertelen föltámasztást. Pauline azonban az anya olyan nyakas kétségbeesésével tartott ki mellette, mint aki idétlen gyermeket szül a napvilágra. Mindenáron azt akarta, hogy a gyermek életben maradjon, s ime: végre is mintha éledni kezdene a satnya, kis test: ajkainak nyomása alatt mintha megrezdült volna a pici szája!

Immár egy órája, hogy ennek a küzdelemnek izgalma szinte kiközösítette, magára utalta őt ebbe a szobába, mindenről megfeledkezvén. De ez a gyöngé életjel, az ajkain érzett rövid idegizgalom bátorságot öntött belé. A dörzsölést ujrakezdte, s túláradó könyörületességében percről-percre fölváltva lehelte beléje a levegőt. A győzelem szükségérzete és hogy életet hívjon létre: mindegyre növekedett benne.

Egy pillanatra most mégis úgy tűnt föl neki, hogy talán tévedett, mert ajkai most ismét csak élettelen, mozdulatlan ajkakra tapadtak. De azután megint csak hirtelen vonaglást érzett. És ekkor már lassan-lassan a levegő behatolt a tüdőbe, amely vissza is fujta azt, miközben az álla alatt Pauline úgy érezte, hogy a szív rendesen verni kezd. Ettől kezdve az ajkát nem vette le többé a kicsiny szájáról; vele együtt lélegzett, vele együtt élt, kettőjüknek e csodálatos újraéledésében csak egyetlen, közös lélegzetvétélük volt, lassú, hosszas lélegzetvétél, amely úgy szállt át egyikről a másikra, mintha a lelkük is közös lett volna. Ajkaira nyálka és nedvesség tapadt ugyan, de annak öröme, hogy a gyermeket megmentette: legyőzte undorát; e pillanatban az élet meleg sanyarúságát lélegezte be, amittől megitttasult. Amikor végre félénken, gyöngén felkiáltott, mélyen meghatódottan rogyott le a karosszék elé.

A magasra felesapó tűz lobogó lángja bevilá-

gította a szobát, Pauline mindjárt ott is maradt ülve a földön. Kezében a gyermekkel, akit eddig még csak meg sem nézett figyelmesen. Oh, mily satnya teremtés, mily formátlan, szegény! És most ismét lázadozni kezdett, az ő egészsége tiltakozott e nyomorúságos kis gyermek ellen, akivel Louise ajándékozta meg Lazaret. Szomorúan tekintett végig a saját csipőin, szűzies alsó testén, amely most szinte belereszketett. Széles csipőjében bezzeg erős, egészséges gyermeket viselt volna ki! Elhibázott életének s meddőségben maradó asszonyi nemének végtelen bánata volt ez! Az a válságos állapot, amin az esküvő éjszakáján keresztülesett, e szülés láttára megint csak bekövetkezett. Éppen ma reggel ébredt föl véresen asszonyi érettségének elfolyt áradatától; és még e pillanatban is, e rettenetes éjszaka izgalmai után, érzi, mint távozik el tőle, mint haszontalan nedv. Belőle soha anya nem lesz; azt kívánná, bárcsak testének minden csöpp vére elfolynék, eltávoznék tőle ily módon, mert hiszen ő abból életet adni nem tud. Mirevaló tehát erőteljes, érett serdültsége, nedvektől duzzadó szervei és izmai; mirevaló átható illata hújának, melynek ereje virágzásában nyilvánul. Megmarad ő műveletlen földnek, amely mellőzötten kiszárad. E siralmas, idétlen szülött helyett, aki csupasz kis féreghez hasonlít ezen a karosszéken, látni véli azt a derék kis fickót, aki az ő házasságából született volna! És ekkor nem tudott vigasztalódni, hanem siratta azt a gyermeket, akit ő sohasem fog megszülni.

A szegény kis teremtés még mindig sírt. Hánykolódott s Pauline attól félt, hogy bizony még leszik. Ennyi csúfság, ennyi gyöngeség láttára szánszalma ekkor fölébredt. Legalább enyhít a baján, élni segíti, mint amily örömmel segített neki megszületni. És ekkor, önmagáról megfeledkezve, gondozásba vette, a térdére fektette a gyermeket, hul-

latva könnyeit, amelyekbe belevegyült megsiratott anyaságának bánata s valamennyi élőlény nyomorúságán érzett szánalma.

Boulandné, akit értesítettek, jött, hogy segítsen megfürösztetni az újszülöttet. Betakarták meleg lepedőbe, majd felöltöztették s lefektették egyelőre az ágyra, amely a szobában állt, amíg a bölcső elkészül. A bába, aki ugyancsak elcsodálkozott, hogy a gyermeket életben találta, most alaposan megvizsgálta. Kijelentette, hogy a gyermek jó alkátú, de azért sok fáradságba és gondba fog kerülni a fölnevelése, anyira satnya. De azután sietett is már vissza Louisehoz, aki még mindig nagy veszedelemben forgott.

Alighogy Pauline elhelyezkedett a gyermek mellett, betoppant Lazare is, akit értesítettek a csodáról.

— Jer ide, nézd meg a gyermeket! — mondotta Pauline meghatottan.

Lazare remegve közeledett feléjük s nem birta magába fojtani ezeket a szavakat:

— Istenem, hát ebbe az ágyba fektetted bele?

Már az ajtónál borzongás fogta el. Ezt az elhagyatott szobát, amelyben még leng a komor gyász emléke s amelybe oly ritkán nyitottak be eddig, azt ő most melegnek, fényesnek s a tűz ropogásától fölvidulni látta. A bútordarabok azonban még azonmód megmaradtak eredeti helyükön, a falióra még mindig a hét óra harminchét percet mutatta: *nam* lakott itt senki azóta, amióta az édesanyja ebben a szobában halt meg, ebben a szent, félelmetes ágyban, amelyben most ő a gyermekét életre ébredni látja, aki olyan kicsi, hogy szinte elvész a nagy halom lepedők közepette.

— Hát megütközik ezen? — kérdezte Pauline meglepetten.

Lazare a fejével intett tagadóan, mert az izga-

lomtól, amely szinte fojtogatta, beszélni nem tudott. Majd akadozva szólt:

— Az édesanyámra gondoltam... Ő elment és ime, itt van a másik, aki szintén el fog menni. Miért is jött tehát?

Zokogásba fulladt a szava, Louise iszonyatos szülése óta az élettől való félelme és az undor vett erőt rajta, bár azt minden erejével elfojtani igyekezett. Mikor az ajkát a gyermek ráncos homlokára illesztette, ijedten hátrált, mert az volt az érzése, hogy ajkának nyomása alatt az a kis koponya behorpad. E teremtés láttára, akit ő ily satnyának vetett ki erre az életre, lelkifurdalás gyötörte.

— Légy nyugodt, Lazare, csinálunk mi ebből derék fickót! — mondotta Pauline vígasztalásul. — Azért, hogy ilyen kicsiny? Nem tesz semmit!

Lazare ránézett; zavarodottságában valóságos vallomás szökött ki szívéből.

— E gyermek életét is neked köszönhetjük... Hát örökre a lekötelezettek kell maradnom?

— Nekem? — felelte Pauline. — Én csak azt tettem, amit megtett volna a bába is, ha magára hagyták volna vele.

Lazare egyetlen kézmozdulattal elhallgattatta.

— Hát olyan gonosznak tartasz te engem, hogy nem tudnám, mivel tartozom én neked? . . . Amióta ide betetted a lábad, mindig csak áldozatot hoztál. Nem a pénzedről beszélek én most, de te engem még akkor is szeretted, mikor engem Louise-nak átengedtél. Most már azt is tudom! . . . Ha sejtenéd, Pauline, mennyire szégyellem magam, mikor reád nézek, mikor visszaemlékezem! A véredet ideadtad volna, mindig jó voltál hozzám és jókedvű még akkor is, mikor a szívedet zúztam össze. Ah, neked igazad volt: nincs más, csak a jókedv és a jóság, a többi — rémkép csupán!

Pauline félbe akarta szakítani, de Lazare még erősebb hangon folytatta:

— Azok a tagadások, szájhösködések és mindazok a sötét gondolatok, amiket félelemből és hiúságból forgattam elmémben: hülyeség volt csupán! A mi életünket én rontottam el; a tiedet, az enyémet, az egész családot! . . . Egyedül te voltál okos. Hiszen ez a lét olyan könnyű, ha derű, jókedv van a házban s ahol egyik a másik kedvéért él! . . . Hogyha ennek a világnak a nyomorúságban el kell pusztulnia, hát pusztuljon el legalább vígan, lévén szájalommal önmaga iránt.

Ez a heves üres beszéd mosolyra indította Paulinet, aki most megragadta Lazare kezét.

— Ejh, csillapodjál, Lazare! . . . Miután beismered, hogy nekem van igazam: máris megjavultál. Meglásd, minden jóra fordul még.

— Ah, igen, megjavultam! Ezt mondom én is e pillanatban, mert van idő, mikor az igazság csak azért is fölülkerekedik. Igen ám, de holnap már megint csak visszaesem a gyötrelembe! Hát megváltozik az ember? . . . Oh, nem, nem fordul jóra a sorsunk, ellenkezően: mindig rosszabb és rosszabb lesz . . . Te éppoly jól tudod, mint én . . . De a saját ostobaságom fölháborít.

Pauline ekkor gyöngéden magához vonta őt s komoly hangon így szólt hozzá:

— Oh, nem Lazare, te nem vagy ostoba, sem rossz, egyszerűen szerencsétlen vagy . . . Csókolj meg engem, Lazare!

És e szegény kis teremtés jelenlétében, aki mintha elszunnyadt volna, csókot váltottak ketten; ám ez a csók testvéri csók volt csupán, amelyben nyoma sem volt annak az égő váagnak, amely még nemrég annyira hevítette őket.

Már virradt; szürke, enyhe volt a hajnal. Cazenove orvos lépett a szobába, hogy megnézzze a

gyermeket, kinek jó állapota valósággal meglepte. Ugy vélekedett, hogy jó lesz a gyermeket visszavinni a másik szobába, mert most már Louise élete sem forog veszedelemben. Mikor az anyának megmutatták a gyermekét, bágyadt mosoly jelent meg ajkai körül. Majd lecsukta a szemét, s erőt vett rajta az a mély, üdítő álom, ami a szülők lábbaadozását kíséri. Az ablakot félig kinyitották, hadd távozzék el a vér szaga. És ekkor üde, friss levegő, az élet lehelete áradt be a szobába. Fáradtan, de boldogan állották körül mozdulatlanul az ágyat, amelyben Louise aludt. Majd lábujjhegyen valamennyien távoztak, egyedül a baba maradt Louise ágya mellett.

Az orvos azonban csak nyolc óra tájt távozott. Nagyon éhes volt s Lazare és Pauline is roskadoztak már a kimerültségtől. Veronique-ot utasították, hogy főzzön kávé és csináljon rántottát. Leán az ebédlőben mély álomba merülten találták Chanteaut, akiről mindnyájan megfeledkeztek. Minden érintetlen volt még, csak a termet töltötte el a lámpa fanyar füstje, amely még most is áradt a lámpából. Pauline nevetve jegyezte meg, hogy terített asztal várja őket. Igaz, hiszen a terítékek még azonmód ott maradtak. Lesöpörte az abroszról a kenyérmorzsákat s egy kis rendet teremtett az asztalon. Minthogy azonban a kávé még mindig váratott magára, hozzáláltak a hideg borjúsülthöz, miközben tréfás megjegyzéseket tettek az oly tragikus körülmények közt félbeszakított vacsorára. Most azonban, hogy elmúlt a baj és a veszedelem, pajkos jókedvüknek adták tanujelét.

— Akár hiszik, akár nem — ismételte Chanteau elragadtatással — de biz' én alvás nélkül aludtam. Dühös voltam, hogy senki sem nyit rám ajtót, hogy elmondaná, mi történt. De azért mégsem

nyugtalankodtam, mert azt álmodtam, hogy minden rendén van.

Öröme fokozódott, mikor belépni látta Horteur abbét, aki mise után egyenesen ide sietett. Tréfával fogadta:

— Nos, micsoda dolog ez? Hát így megfelelkezik rólam? . . . Talán bizony fél a gyermekektől!

A pap, hogy meneküljön a zavarából, elmondotta, hogy egy este az úton szülte meg egy asszony a gyermekét, akit ő legott megkeresztelt . . . Azután hörpintett egy pohár curaço-t, amit eléje tettek.

Már fényes napsütés aranyozta be az udvart, mikor végre az orvos elbúcsúzott. Amikor Lazare és Pauline kikísérte őt, ezt kérdezte halk hangon Paulinetól:

— Nem utazik el ma?

Pauline egy pillanatig hallgatott. Álmodozó nagy szeme fölpillantott, mintha a messze távolba, a jövőbe tekintene.

— Nem utazom, — felelte. — Várom kell.

XI.

Az undok időjárású május hónap után a június első napjai nagy meleggel álltak be. Három hete fújt már a nyugati szél, a viharok letarolták a hegyoldalakat, összekoncolták a partfalakat, bárkákat merítettek el és sok embert öltek meg, — most a tiszta kék égbolt, a selyemfényű tenger, az enyhe és verőfényes, csillogó napok végtelen nyájasságot árasztottak.

Minthogy olyan fenséges délután volt, Pauline azt határozta el, hogy kigörgeti Chanteau zsölléjét a terraszra és melléje fekteti vörös gyapottakarók

közé a kis Pault, aki immár másféléves lett. Hiszen keresztanyja volt, s éppen úgy babusgatta a gyermeket, mint az aggastyánt.

— Nem lesz alkalmatlan neked a nap, bácsi-kám?

— Ah, éppen nem. Hisz már oly rég nem láttam! ... És Pault itt akarod elaltatni?

— Igen, igen. A levegő jót tesz majd neki.

Letérdelt a takaró egyik sarkába s úgy nézte a fehér ruhácskába öltöztetett fiúcskát, akinek kilátszott meztelen karja és combja. A gyermek szemelhunyva fordította az ég felé kis rózsaszínű, mozdulatlan arcát.

— Lám, rögtön elaludt; — mormogta Pauline. — Még arra is lusta volt, hogy megforduljon ... Vigyázz, hogy ezek az állatok ne háborgassák.

És ujjával megfenyegette Minouchet, amely az ebédlő ablakának párkányán üldögélt és nagyban mosdott. Oldalt a homokon Loulou nyujtózkodott egész hosszában, néha-néha bizalmatlanul nyitván föl egyik szemét, állandóan készen arra, hogy morogjon és harapjon.

Amikor Pauline fölállt, Chanteau tompa jajba tört ki.

— Már megint szaggat?

— Oh, hogy szaggat-e? El sem hagy egyáltalában ... Úgy-e jajgattam? Furcsa! Már magam sem veszem észre, amikor teszem.

Valóban szánalmas egy alak lett belőle. Lassan-lassan az idülő köszvénnel járó lerakódás ellepte minden ízületét, roppant nagy köszvényesomók keletkeztek, amelyek fehéres sarjadzással fúrták át a bőrt. Lábai, amelyek láthatatlanok voltak, mert vastag harisnyába voltak burkolva, összezsugorodva meggörbültek, mint a beteg madár karmai. Kezei eltorzulásukkal borzalmat keltettek, minden ízületet fénylő, vörös daganat duzzasztott, görbült

ujjai felfúvódva hajoltak be, különösen pedig a balkezet éktelenítette el egy szörnyűséges, tojás nagyságú képződmény. Ugyanazon a karfélén, a könyökön, hatalmas lerakódás emelkedett valóságos kelevénnyé. Ezidőben már teljesen beállt az ízületek merevedése; a beteg nem bírta mozgatni sem a kezét, sem a lábát, ha egyik-másik ízület félig-meddig még mozoghatott, úgy zörgött, mintha az ember egy golyókkal telt zacskót rázogatna. Teste látszólag egész hosszában megkövesedett abban a helyzetben, amelyet az öreg azért foglalt el, hogy kevésbé érezze kínjait: kissé előrehajolt, erősen jobbfelé húzódva, annyira, hogy már fölvette a zsölle alakját és így hajlottan, kicsavarodottan maradt, amikor lefektették. Fájdalma nem szünetelt többé, a gyulladás visszatért minden időváltozáskor, vagy ha megszokott szigorú rendjén kívül csak egy ujnyi bort vagy egy falat húst élvezett.

— Nem kívánnál egy csésze tejet? — kérdezte Pauline. — Ez talán fölüdítene.

— Ah, igen, tejet! — válaszolt az agg két nyögés között. No, az a tejkúra is gyönyörűséges találmány! Azt hiszem, végeznek velem ezzel... Nem, nem, semmi sem kell, ez lesz talán a legjobb.

De azért kérte Paulinet, hogy fordítsa át a bal lábát, mert hiszen ő maga nem bírta azt megmozdítani.

— Ma megint ég a gyalázatos! Tedd odább, — tedd már! Köszönöm... Milyen szép idő van! Ah Istenem, Istenem!

És szemét a tágas szemhatárra meresztve, folytatta, szinte öntudatlanul, a nyögdelést. Nyomorúságának sikolya volt úgyszólván a lélegzete mostan. Vastag fanellruha volt rajta, amely teljesen beburkolta szinte megfásodott tagjait, eléktelenített kezeit, amelyek számandó képet mutattak a verő-

fényben, térdére fektetve. Érdekelte őt a tenger, az a végtelen kékség, amelyen fehér vitorlák húzódtak, az a határtalan út, amely ime nyitva állt előtte, holott nem birta egymásra rakni a lábait.

Pauline, akit nyugtalanított a kis Paul meztelen combja, ismét leguggolt, hogy ráterítse a takaró csücskét. Már három hónap óta minden héten készült, hogy a jövő héten elmegy. De a gyermek gyöngé karjai ellenállhatatlan hatalommal fogták vissza. Az első hónapban minden reggel azon aggódtak, hogy nem fog esténél tovább élni. Csak ő maga ismételte mindannap azt a csodát, hogy minden másodpercben megmentette, mert hiszen az anyja még az ágyat nyomta, a dajka pedig, akit föl kellett fogadni, egyszerűen csak odaadta a tejét bárgyu ösztönösségével. Tehát örökös volt a gondja Paulinenak, akaratlanul figyelnie kellett a hőmérsékletre, a gyermek óráról órára fenyegetett életére, valósággal egy kotlós tyúk makacs kitartásával, hogy pótolja azt a hónapot, amelyet a gyermeknek még az anyja méhében kellett volna töltenie. És az első hónap után a gyermek szerencsésen megerősödött annyira, mint az idejében világra-jött gyermek és fokról fokra fejlődésnek indult. De azért még mindig csenevész maradt, Pauline nem hagyta egy percre sem magára, különösen azóta nem, hogy elválasztották, ami nagyon megviselte.

— No, így nem fog fájni... Ugy-e bácsi, milyen csinos ebben a pirosban. Egészen rózsás lesz benne.

Chanteau nagy kinnal arra fordította a fejét, testének egyetlen tagját, amelyet még mozdíthattott. És dadogva szólt:

— Ha megcsókolod, fölébreszted. Hagyd hát békében az angyalt... Láttad ott azt a gőzöst? Havreből jön. Nézd, hogy megy.

Pauline kénytelen volt a hajót nézni, hogy örömet szerezzen neki. Egy kis fekete pont volt az a vízrengetegen. A szemhatáron vékony füstfonál húzódott. Pauline egy pillanatig mozdulatlanul nézte a nagy ragyogó ég alatt terülő nyugodt tengert s örült a szép napnak.

— Ah, ni! — kiáltott egyszerre, — megég a ragum! — És szaladt a konyha felé.

De amikor éppen belépett a házba, az emeletről kiáltást hallott:

— Pauline!

Louise volt, aki kikönyökölt Chanteauné egykori szobájának ablakán, amely szobát most a család foglalta el. Még jóformán fészületlenül, otthonkában állt ott és mérges hangon folytatta:

— Ha Lazare itt van, mondd neki, hogy jöjjön fel!

— Nincs itt; még nem jött vissza.

Erre Louise felháborodott.

— Tudtam, hogy nem látjuk esténél előbb, ha ugyan méltóztatik hazajönnie. Ma éjjel sem hált itthon, pedig határozottan megígérte. Oh! Igazán szép tőle! Ha Caenba megy, akkor nem lehet onnan elrándigálni.

— Ah, hiszen olyan kevés szórakozása van, — válaszolt nyájasan Pauline. Azután sok idejét vette el az a hízlalási ügy... Bizonyára igénybe veszi a doktor kocsiját, hogy hazajöhessen.

Mióta Lazare és Louise Bonnevilleben laktak, folytonosan civakodtak egymással. Nem pörlekedtek mindig nyíltan, de minduntalan ismétlődő rosszkedvük nyomorúságos hangulatúvá tette annak a két személynek életét, akik nem értették meg egymást. Louise a szülést követő hosszú és fájdalmas betegség után olyan üresnek érezte az életét, kivált amikor irtózott a háztartás gondjaitól és

azzal ütötte agyon az időt, hogy olvasgatott, ebédig pedig öltözködésével vesződött. A férfi pedig, akit rettenetes unatkozás szállt meg, nem is nyúlt a könyvhöz, órákig ácsorgott a tengert nézve, néha-néha pedig elszökött Caenba, ahonnan még kedvetlenebbül tért vissza. Pauline, aki magára vette a háztartás gondjait, nélkülözhetetlenné vált számukra, már azért is, mert napjában háromszor is kibékítette őket.

— Most már aztán végezz az öltözéssel; — mondta Pauline. — Nemsokára bizonyosan itt lesz a plébános, te majd vele maradsz, meg a bácsival. Nekem sok a dolgom.

De Louise nem hagyott fel a zsörtölődéssel.

— Hát lehetséges-e? Hogy ilyen sokáig elmaradjon! Atyám tegnap azt írta, hogy a pénzünk maradéka is fogytán van.

Valóban, Lazare már két balul végződött ügyben szórta ki a pénzt annyira, hogy Pauline, mint keresztanya a gyermek sorsáért aggódva, odaadta neki kétharmadát a még birtokában levő pénzének, harmadrészéért pedig biztosítást kötött, amely majd százezer frankot juttathat a fiúnak nagykorúsága napján. Most már nem volt egyebe, mint ötszáz frank évjáradéka és legfőbb bánata, hogy ezentúl szűkmarkúbbnak kell lennie az alamiznasztoogatásban.

— No, az is szép vállalkozás, az a hízlalás! — folytatá Louise. — Atyám bizonyosan lebeszélte róla, s ha nem tér vissza idejében, az a jele, hogy mulat. Oh, bánom is én! Hát csavarogjon.

— De hát miért haragszol? — felelt Pauline. — Az a szegény fiú semmi rosszban nem töri a fejét. Gyere már le! Van fogalmad róla, hogy micsoda teremtés ez a Veronique, aki éppen szombaton hagy a faképnél s rám hagyja az egész konyhát?

Megmagyarázhatatlan esemény volt ez, amely már két órán át foglalkoztatta az egész házat. A cseléd megtisztította a zöldséget a leveshez, lekopasztotta és megtisztította a kacsát és odatette egy tányérra, aztán hirelen eltűnt, mintha a föld nyelte volna el; nem látták azóta. Pauline kénytelen volt végre, egyre tűnődve még a leány távozásán, hogy maga készítse oda a tűzhelyre az ételt.

— Hát még mindig nem jött vissza? — kérdezte Louise.

— Persze, hogy nem; — válaszolta az ifjú leány. — De tudod-e, mi jutott eszembe róla ebben a pillanatban? Egy erre járó asszonytól negyven souért vette a kacsát, és emlékezem rá, hogy azt mondtam, szebbet is vásároltam már harminc souért Verchemontban. Erre egyszerre felém fordult és gyilkos pillantást vetett rám. Fogadni mernék, hogy elment Verchemontba, hogy meggyőződjék róla, nem hazudtam-e.

Nevetett, de nevetésében volt valami szomorúság, mert bántotta az, hogy Veronique minden igazi ok nélkül szokott gorombáskodni vele. A dolgában való késedelmeskedés, amit Chanteauné halála óta tapasztalhatott ennél a leánynál, lassankint fölébresztette benne korábbi gyűlöletét.

— Több, mint egy hete, hogy szavát sem vehetjük, — mondta Louise. — Ilyen jellemtől mindenféle ostobaság kitelik.

Pauline azonban türelmesebben válaszolt.

— Eh, hadd járja a bolondját. Mindenesetre vissza fog jönni, mi pedig ma nem veszünk éhen miatta.

A gyermek mozogni kezdett a takaró alatt. Pauline odaszaladt hozzája.

— Mi baj, drágám?

Az anya még nézte egy pillanatig az ablakból, aztán hirtelen visszahúzódott a szobába. Chanteau kimerülten csak a fejét fordíthatta, amikor Loulou morogni kezdett, erre odaszólt unokahúgának.

— Pauline, itt van a társaságod.

Két rongyos fiú jött, az eleje annak a csapatnak, amely minden szombaton látogatóba jött hozzája. Miután a kis Paul elaludt, Pauline fölemelkedett és így szólt:

— Oh, éppen jókor rontanak be! Nincs egy percem sem... De hát maradjatok itt és üljete oda a padra. És bácsi, ha megjön a többi is, ültessd őket ezek mellé!... Be kell mennem okvetlen, hogy utánna nézzek a ragumnak.

Amikor úgy negyedóra múlva visszatért, a padon már két fiú és két leány ült, az ő régi kis szegényei, akik azonban immár megnőttek; koldús szokásukat azonban megőrizték.

No és akkora nyomorúság eddig még nem sujtotta Bonnevillet. A májusi viharok alatt a sziklafalhoz tapasztott utolsó három ház is elsőprődött. A tengerár azután befejezte a falu kisöprését, miután már az ostromok századain át volt kitéve a tenger folytonos támadásának, amely évről évre elnyelt egy darabot a földjéből. Most már nem járt más ott a kóbor hullámokon kívül, amelyek nyomtalanul elhordták a romokat. Az üregeikből kikergetett halászok, akik nemzedékeken át dacoltak makacsul az örökösen fenyegető árral, kénytelenek voltak főlebb vonulni a lejtőre, ott táboroztak egy halomban, a leggazdagabbak hajlékot építettek, a többiek megbújtak a sziklák alatt, együttesen pedig alapítottak egy új Bonnevillet, várva, hogy a tengerár majd megint kiszorítsa őket újabb százados küzdelem után. A tenger, hogy befejezze a rombolást, mindenekelőtt természetesen elsodorta a du-

cokat és palánkokat. E végzetes napon északi szél fújt, óriási hullámtömegek torlódtak olyan zúgással, hogy a templom is megrendült beléje.

Lazare, akit értesítettek a veszedelemről, nem akart lemenni. Ott maradt a terraszon és nézte a hömpölygő ár érkezését, míg a halászok izgatottan rohantak, hogy az ár dühös tombolását lássák. Valami borzalmas kevélység ágaskodott bennük, hogy elég erősen üvölt-e a tenger, el fogja-e söpörni azt a rongyot? És valóban, alig kellett húsz perc, hogy az egész eltűnjön, a kitépett ducok, az összetört gerendák, — mind pozdorjává omlott. És az emberek együtt üvöltöttek a tengerrel, úgy ugra-bugráltak, táncoltak, mint a vadak, megrészegette őket a szél meg a víz-zaj, s átadták magukat a pusztulás borzalma izgalmának. Azután, míg Lazare öklével fenyegette meg őket, menekülve rohantak, sarkukban a dühödt hullámok, amelyeket már semmi sem tartott vissza. Most pedig majd megvesztek az éhségtől és nyögdeltek az új Bonnevilleben, átkozódva romlásuk miatt és a jó kisasszony kegyességéhez folyamodva.

— És mit csinálsz itt te? — ripakodott rá Pauline a Houtelard-fiúra, amikor őt is meglátta. — Megtiltottam, hogy még egyszer eljőjj ide.

Nagy kamasz volt az, közel húsz éves. Szomorú és a megvert gyermek szepegéséhez hasonló félénksége csupa ravaszságból eredt. Szemét lehunyva felelt:

— Legyen könyörületes velem, kisasszony. Olyan szerencsétlenek vagyunk, amióta meghalt az atyám!

Az öreg Houtelard ugyanis egy viharos este a tengerre szállt s többé nem tért vissza, de nem találták nyomát, sem a testét, sem köpönyegét, sem egy deszkáját a bárkájának. Pauline pedig, akinek

számon kellett tartania alamizsnálkodását, megfogadta, hogy nem ad sem a fiúnak, sem az anyának, mert nyíltan egymással élnek. Az apa halála után ugyanis a mostoha anya, az egykori szolgáló, aki fősვნységből és gonoszságból verte a fiút, most férjévé tette, pedig alig volt korosabb, mint egy verni való fiú. Egész Bonneville röhögött az új viszonyon.

— Jól tudod, — folytatta Pauline, — mért nem akarom, hogy betedd ide a lábadat. Majd ha jobban viseled magadat, akkor meglátom, teszek-e érted.

Ekkor aztán megindult hangon a fiú elpanaszolta sorsát.

— A mostohaanyám akarta. Ha nem teszem, még jobban vert volna. Azután meg nem az édesanyám, mindegy, akár velem van, akár mással... Adjon valamit, édes kisasszony. Mindenünket elvesztettük. Én magam csak segíthetnék magamon, de hát ő beteg, neki kérek. Esküszöm, hogy igaz.

És a könyöröletes ifjú leány végül is egy kenyérrel és egy darab főtt hússal bocsátotta útjára. És még azt is megígérte, hogy meglátogatja a beteget s orvosságot visz neki.

— Ah, ah, orvosságot! — mormogott Chanteau. — Csak próbáld meg, hogy azt nyeless vele. Kell is annak. Hús kell csak neki.

Pauline meg már a Prouane-leánnyal foglalkozott, akinek sebes az arca.

— Hát ez hogy történt?

— Nekiestem egy fának, kisasszony.

— Egy fának?... Az ember inkább azt hihetné, hogy valami bútordarab sarkának estél neki.

A már nagyocska leány, akinek csak úgy égett az arca, szeme meg, mint egy káprázó emberé, úgy révedezett, hasztalan erőlködött, hogy egyenesen

megállhasson. Lába megingott, nyelve meg akadozott, alig birt egy szót is tisztán kiejteni.

— Hiszen te ittál, szerencsétlen! — kiáltotta Pauline, mereven rá nézve.

— Oh, kisasszony, dehogy is!

— Részeg vagy, igenis, és elvágta magadat otthon, úgy-e? Nem is tudom, mi minden bajod van... Ül le, majd hozok arnikát meg vászonrongyot.

Bekötözte sebét és igyekezett lelkére beszélni, hogy elszégyelje magát. No hiszen szép dolog, hogy egy fiatal leány így részegeskedik az apjával és anyjával együtt, akiket egy reggel holtan fog-nak találni, megöli őket a pálinka. A leány zavaros szemmel, szinte álmosan hallgatta. Amikor Pauline már bekötözte, könnyörögni kezdett.

— Apám nagy fájdalmakról panaszkodik, megdörzsölném, ha a kisasszony olyan jó lenne és adna kámforos pálinkát.

Pauline és Chanteau nem állhatták meg, hogy el ne nevéssék magukat.

— Persze! Tudom én, hova vándorolna az én kámforos pálinkám. Adok majd kenyeret, pedig tudom, hogy azt is eladjátok, hogy azon a pénzen italt vegyetek... Maradj ülve! Cuche majd hazakísér.

Most a Cuche fiú állt föl. Mezítláb volt, ruhája mindössze egy rongyos nadrág és egy cafatos ing, amelynek hiányossága láttatta a széltől megfeketített, a tüskéktől össze-vissza karcolt bő-rét. Most, hogy az anyja már nem kellett a férfiak-nak, undok feslettségbe merült, ő maga járta a vidéket, hogy az anyjának férfiakat kerítsen. Úton-útfé-len találkozott vele az ember, farkasügyességgel bujkált a bokrok közt, úgy élt, mint a vadállat, amelyet bármilyen zsákmányra rákapat az éhség.

A nyomorúság és emberi süllyedés utolsó fokára jutott, Pauline szinte lelkiismereti furdalással nézte, mintha magát is bűnösnek érezte volna, hogy ilyen kloákában hagyja ezt az emberi teremtményt. De hogyha bármely alkalommal megkísérelte, hogy kiragadjon belőle, a fiú rögtön megszökött, annyira irtózott a munkától s a szolgaságtól.

— Mivel hogy visszajöttél, mondta Pauline szeliden, bizonyosan gondolkoztál azon, amit a múlt szombaton mondtam. Egy kis jó érzést látok abban, hogy ismét eljöttél. Neked nem szabad tovább ezt az utálatos életet folytatnod, én meg nem vagyok elég gazdag, hogy mint ingyenélőt tápláljalak. Elvagy tökéelve, hogy megszerzed azt, amit mondtam?

Amióta Pauline elvesztette vagyonát, igyekezett megmaradt pénzéhez alkalmazkodni és bevont más irgalmasszívű embereket is szegényeinek gyámolításába. Cazenove orvosnak végre sikerült kieszközölnie, hogy Cuche anyót betehetik a gyógyíthatatlanok intézetébe Bayeuxben, ő maga pedig száz frankot tett félre arra a célra, hogy felruhazza a fiút, ezenkívül helyet talált neki: útkaparónak mehetett a cherbourgi országútra.

Amíg Pauline így beszélt, a fiú bizalmatlan arccal hallgatta.

— Nos tehát így rendben volna a dolog? — folytatá Pauline. Te elkséred az anyádat, aztán elfoglalod a helyedet.

De amikor feléje lépett, a fiú visszaugrott. Tekintetét nem vette le többé a leányról, szinte abban a hitben, hogy Pauline megmarkolja.

— Mi az? — kérdezte Pauline meglepve.

A fiú vadállatias nyugtalansággal dörögte.

— Meg akar fogni, hogy bezárjon. Nem engedem magamat.

Hasztalan volt már minden. A fiú csak en-

gedte, hogy Pauline a lelkére beszéljen, néha úgy látszott, hogy meg is győzte őt jó érveivel, de amint egy kissé közeledett hozzá, rögtön az ajtóban termett, onnan makacs fejrázás mellett visszautasított mindent az anyja meg a maga elhelyezése dolgában, inkább nem eszik, de szabadon akar élni.

— Takarodj el, csavargó! — kiáltott föl végül haragosan maga Chanteau. — Minek is foglalkozol ilyen semmiháziival?

Pauline keze megreszketett, látván hiábavaló könnyörületességét és hogy mások iránti szeretetének így kell összetörnie ez önként vállalt nyomorúságon. De azért kétségbeesett türelemmel válaszolta:

— Ej, bácsi, mégis csak szenvednek, mégis csak akarnak enni.

Visszahívta Cuchet, hogy úgy, mint már szombatban, kenyeret és negyven sout adjon neki. De a fiú ismét elugrott és úgy szólt:

— Tegye le a földre és menjen odább. Majd fölszedem.

Pauline kénytelen volt engedelmeskedni. A fiú óvatosan jött előre, folvást szemmel tartva a leányt. Mikor azután fölszedte a negyven sout és a kenyeret, rohanvást elmenekült, vágatva, mezitlábosan.

— Vadállat! — szólt Chanteau! — Egy éjjel majd betoppan és mindnyájunkat megfojt. . . Eppen olyan, mint annak a gályarabnak a leánya, aki itt van, tűzbe merném tenni a kezemet, hogy ő volt az, aki a multkor ellopta a kendőmet.

A kis Tourmal leányra vonatkozott a szava, akinek az öregapja meg az apja is börtönben ült. A leány egyedül maradt már a padon a Prouane-leánnyal, aki részegségében csak egyre dödögött. Úgy látszott, hogy nem hallotta a lopásra vonatkozó vádat, fölkelte és könnyörögni kezdett.

— Könörüljön rajtunk, jó kisasszony. Csak

az anyám meg én vagyunk otthon, a csendőrök minden este bejönnek és vernek bennünket, csupa seb már a testem, anyám már a végét járja, szegény! Oh jó kisasszony, pénz kellene, meg egy kis jó leves kellene, meg jó bor...

Chanteau, akit ingereltek ezek a hazugságok, megmozdult a zsöllében. Pauline azonban odaadta volna az ingét is.

— Hallgass! — mormogta. — Többet kapsz, ha kevesebbet beszélsz... Maradj itt, majd készíték egy kosárral.

Mikor pedig visszatért egy ócska halaskosárral, amelybe kenyeret, két liter bort meg húst rakott, a terrasszon egy más gyámoltat talált, a kis Goninleányt, aki magával hozta leánykáját, egy húsz hónapos fattyút. Az anya nem volt több tizenhat évesnél és még olyan poszka, fejletlen, hogy inkább a kisdéd nénjének tarthatták vona. Alig bírta cipelni a leánykát, de azért elhozta magával, mert tudta, hogy a kisasszony imádja a gyermekeket és nem tagad meg semmit sem tőlük.

— Ah Istenem milyen nagy már! — szólt Pauline karjára véve a kis gyermeket. — És még fél évvel sem idősebb, mint a mi Paulunk.

És önkéntelenül szomorú pillantást vetett a kis fiúra, aki még mindig aludt a takarók között. Ez a leány-anya aki olyan fiatalon szült, bizonyára boldognak érezheti magát, hogy ilyen nagy gyermeke van. De azért panaszkodott az.

— Oh, ha tudná, kisasszony, hogy mennyit eszik! És nincs fehérneműm, nem tudom, hogyan ruházzam... Meg aztán, mióta az apám meghalt, anyám meg az embere agyonsanyargatnak. Úgy bánnak velem, mint az aljasok legaljasabbjával, azt mondják, ha világra hoztam, inkább hozna valamit a házhoz, mint hogy még költségbe kerüljön.

Való, hogy a beteges öreget, az atyját, egy reggel halva találták a szenes ládájában; szinte fekete volt a zuzódásoktól, úgy, hogy a rendőrség is kénytelen volt beleavatkozni a dologba. Azt beszéltek, hogy az asszony meg a szeretője megfojtották a haszontalan naplopót, aki csak kenyérpusztítójuk volt.

— Szegény kis leány! — mormogta Pauline. — No már tettem félre számára valamit, éppen harisnyát kötök neki. Hozd csak többször ide, van mindig tejünk, meg kap egy kis daralevest. Majd fölkeresem az anyádat és rá fogok ijeszteni, amért mindig bánt.

A Gonin-leány megint fölvette kis leányát, míg Pauline neki is készített egy csomagot. Leült vele, térdére ültette s olyan ügyetlenül, mint egy gyerek bánik a bábujával. Tiszta tekintete még mindig meglepetést mutatott, mintha nem tudná, mit cselekedett, s midőn szoptatnia kellett a gyermeket, akárhányszor megtörtént, hogy leejtette, amikor lapos mellén ringatta. A kisasszony egyszer nagyon komolyan megkorholta, amiért egy nap, csupán azért, hogy kővel megdobálja a kis Prouanet, letette a gyermekét az út szélére egy kórakásra.

Horteur abbé jelent meg a terrasszon.

— Itt van Lazare meg a doktor — jelentette.

Ugyanakkor kocsizörgés hallatszott; és amíg Martin, a falábú volt matróz, bevezette a lovat az istállóba, Cazenove belépett az udvarba és kiabálva kérdezte:

— Hozom azt a megugrott kópét; remélem, hogy nem csapják le a fejét?

Valóban Lazare jött, fanyarúl mosolyogva. Nagyon hamar kezdett öregedni. Vállai is már hajlottak, arca sápadt, mintha valami elfojtott aggodalom mardosná. Bizonyára okát adta volna késedelmének, de mielőtt ezt tehette volna, dühösen becsap-

ták az eddig nyitva állott ablakot az emeleten.

— Louise még nem készült el; — magyarázkodott Pauline. — De lejön egy perc múlva.

Mind ránéztek zavarodottan: az az izgatott ablakzörej háborúságot jelentett. Lazare miután egy lépést tett a lépcső felé, hirtelen megállt. Megcsókolta atyját s a kis Pault; azután, hogy leleplezze nyugtalanságát, unokahugához fordult és hozsankodó hangon szólt:

— Szabadíts meg hamar minket ettől a pereputtytól. Tudod hogy nem szeretem, ha itt lábatlanokodnak.

Arról a három leányról beszélt, akik ott maradtak a padon.

Pauline sietve odaadta a csomagot a kis Goninnak.

— Most pedig menjetek! — szólt. — Ti ketten kísérjétek haza a pajtástokat, hogy megint el ne essék . . . És te is légy okos, vigyázz a gyermekedre! Ne felejtse ám ott az úton!

Amikor végre elvonultak, Lazare meg akarta vizsgálni a kis Tourmal-leány kosarát. Már elrejtett bene egy ócska kávésbögrét, amelyet noha már egy sarokba dugtak, ellopott. Kikergették őket a kapun; a részeg leány csak úgy bukdácsolt a két másik leány között.

— Micsoda népség! — szólt a plébános, helyet foglalván Chanteau mellett. — Bizonyos, hogy az Isten elhagyja őket. Ezek a cafatok az első áldozásuk óta isznak meg lopnak, mint az atyjuk meg az anyjuk és megesnek rendre . . . Ah! Pedig megmondtam előre, micsoda szerencsétlenséget vonnak a fejükre.

Az orvos pedig gúnyosan kérdezte Lazaret:

— Mondja csak kedvesem, helyre fogja állítani azt a híres cölöpsort?

Lazare heves mozdulatot tett. Kétségbeejtette a tenger elleni küzdelme kudarcának említése.

— Én? — kiáltott. — Beereszteném ránk az egész tengert, anélkül, hogy csak egy seprűnyelet tennék az útjába, hogy megállítsam! Ah, nem! Bolond voltam. Kétszer nem ismétlem meg azt a butaságot. Ha arra gondolok, hogy láttam a nyomorultakat, ahogy a pusztulás napján táncra kerekedtek... Tudja-e, mit gyanítok? Bizonyosan ők fűrészelték el a cölöpöket a nagy vihar kitörése előtt, mert lehetetlen, hogy olyan könnyen széttörtek volna.

Igy mentette meg az ő mesteri önérzetét. Azután Bonneville felé tárva karját, hozzátette:

— Dögljenek meg! Szeretnék én is táncolni rajtuk!

— Ugyan ne beszélj ilyen rosszat, — mondta Pauline szokott nyugodtságával. — Nem csak a szegényeknek van joguk, hogy rosszak legyenek. Azért majd helyreállítod te azt a cölöpgátat.

Lazare erre megnyugodott, mint hogyha az utolsó dühkitörése kimerítette volna.

— Oh, nem — mormogta. — Nagyon is bosszantana. De abban igazad van, hogy nem érdemes mérgeledni. Fulladjanak meg vagy ne fulladjanak meg: mit törődöm vele?

Ujra csönd állt be. Chanteau visszaesett fájdalmas mozdulatlanságába, miután kissé fölemelte fejét, hogy a fia megcsókolhassa. A plébános hüvelykuját forgatta, az orvos hátratett kézzel sétálgatott. És mindenki nézegette az alvó Pault, akit Pauline még atyjának kedveskedése ellen is oltalmazott. Amint megjöttek, mindjárt kérte őket, hogy csak halkan beszéljenek és ne kopogjanak a gyermek fekvőhelye körül, végül pedig megfenyegette

azt a dög Loulout, amely azóta, hogy a lovat az istállóba vezették, folyvást morgott.

— No csak hidd, hogy elhallgat! — mondta Lazare. — Már egy órája hasogatja a fülünket. Nem láttam életemben ilyen kellemetlen kutyát. Amint mozdul valaki, már kellemetlenkedik, az ember nem tudja, hogy van-e állatja, annyira magának él. Csak arra való a ronda, hogy még jobban sajnáljuk a szegény Mathieunket.

— És a Minouche hány éves lehet? — Kérdezte Cazenove. — Mert mindig itt láttam.

Minouche, még folytatván mosakodását az ebédlő ablakában, nevének hallatakor fölemelte a fejét. Egy pillanatra kitartotta a lábát, mintegy kitartva hasát a napnak, azután folytatta lábának gyöngéd nyalogatását.

— Oh lám, éppen nem süket! — szólt az ifjú lány. — De azt hiszem, a látása már gyöngül. Ámde ez nem akadályozza abban, hogy céda módra viselkedjék. Gondolják csak, hetet kölykezett most egy hete. És úgy cselekedte, hogy mind elálméklodtunk. Ha tizenhat év óta meghagytunk volna minden kölykét, már felfaltak volna bennünket a macskák... Nos, kedden megint eltűnt, és a most annyira tisztálkodó finnyás csak ma reggel került haza, miután három éjjel, három nap csavargott.

És minden zavarodottság meg pirulás nélkül mesélte a macska szerelmeskedéseit. Milyen tiszta, kényes állat, esős időben ki nem merne mozdulni s ime, évente négyszer is ott föntörög minden pocsolýában! Tegnap látta a falon egy nagy kandurral, mind a kettőnek borzas farka söprögette a levegőt, azután kölcsönös pofozkodás után mindketten belezuhantak egy pocsolýába, persze rettenetes nyávogás között. És ekkor a macskájuk úgy tért vissza, hogy be volt hasítva a fél füle, a hátán meg fekete

foltot hagyott az iszap. De meg anyának is elég rossz. Ahányszor csak elhajtották a vemhét, utána éppen úgy nyalakodott, mint fiatal korában, mintha nem is tudna semmit kimeríthetetlen termékenységéről, — aztán csakhamar megint újtja terhes lesz.

— De legalább megvan tisztasági érzéke; — jegyezte meg a plébános, aki hosszan nézte, hogyan tisztogatja magát nyelvével Minouche. — Mert nem minden céda tisztálkodik ám így!

Chanteau, aki szintén a macska felé fordította szemét, még jobban kezdett nyögni már megszokott és öntudatlan fájdalmában.

— Nos, megint nagyon fáj? — kérdezte az orvos.

— Mit? Vagy úgy? — felelt a beteg mintegy felriadva. — Ah, csak azért, mert nehéz a lélegzetem. Igen, ma sokat szenvedtem. Azt hittem, hogy a nap-sütés majd jót tesz, de azért majd megfulladok és ég minden tagom.

Cazenove megvizsgálta kezét. Mindnyájan megborzadtak, amint az alaktalan ujjakat látták. A plébános pedig még szellemes megjegyzést is kockáztatott meg.

— No az igaz, ilyen ujjakkal nem lehet kényelmesen dominózni... Persze, ez a szórakozás hiányzik magának.

— Legyen mértékletes az ételben; — ajánlotta az orvos. — A könyöke bizony erősen gyulladt; a daganat is egyre nő.

— De hát mit tegyek, hogy legyen mértékletes? — nyögött Chanteau. — Kimérik a boromat, méricskélük a husomat hát egyáltalában semmit se egyek? Igazán, már nem lehet élni. És ha még magam ehethnék? De hát hogy tehetném azt ilyen masína ujjakkal? Pauline etet, és bizonyos, hogy nem ad túlságos sokat.

A leány elmosolyodott.

— Oh, oh, bizony tegnap sokat ettél. De ez az én hibám, mert nem mertem megtagadni, amikor látom, hogy olyan jó az étvágyad és olyan szerencsétlen vagy.

És igyekeztek mindnyájan felvidítani, sőt tréfálózta, hogy nemsokára meg is nősül újra. De hangjuk reszketett a szájalomtól, látván maguk előtt azt az emberroncsot, azt a tehetetlen tömeget, aki csak azért él, hogy szenvedjen. Chanteau visszaesett előbbi fekvő helyzetébe, teste jobbra hajolt, keze térdére hullt.

— Például ma este nyárson sült kacsánk lesz;
— mondta Pauline.

De rögtön a maga szavát szakította ketté, kérdezvén:

— Igaz, nem találkoztak véletlenül Veronique leánnyal, amikor keresztüljöttek Verchemonton?

És elmondta részletesen a cseléd eltűnését. De sem Lazare, sem az orvos nem látták a leányt. Csofálkoztak a leány furcsa szeszélyén, de aztán tréfába vették. Az lesz csak a legfontosabb, hogy milyen arcot vág majd, ha visszatértekor látja, hogy ők már az ebédnél ülnek.

— No, most megyek, — mondta Pauline, — mert én vagyok a szakácsnő; ha elégetem a ragút vagy a kacsá nem sülné meg jól, majd adna nekem a bácsi!

Horteur abbé fölnevetett erre, magát Cazenove doktort is mulattatta ez a megjegyzés, amidőn az első emeleten hirtelen robajjal kinyílt az ablak. Louise nem láttatta magát, csak száraz rikoltását hallották az ablaktábla mögött.

— Lazare, jöjj fel!

Lazare tiltakozó mozdulatot tett, mintha megakarná tagadni, hogy engedelmeskedjék az ilyen

hangon való hívásnak. De Pauline néma kéréssel intett neki, el karta kerülni, hogy mások előtt civódás legyen; ekkor Lazare fölment, de egy pillanatra megállt a terrasszon, hogy leküzdje rossz érzését. Mindenki hallgatott és zavarodottan nézett a tengerre. A nyugvó nap arany abroszt terített a víztükörré, lángocskákat gyujtott az apró kék habokra. A messzeségben a szemhatár már gyöngé violaszínű párába tűnt el. A szép nap a béke uralmával végződött, amely elborította a végtelen eget és vizet; nem látszott rajta egyetlen felhőske s egyetlen vitorla sem.

— Nos, — suttogta magában Pauline mosolyogva, — amivel hogy elcsavargott, illő, hogy egy kissé megkorholják.

Az orvos ránézett és szintén mosolygott, eszébe jutott egykori jóslata, amikor egymásnak adja őket.

Pauline bement a konyhába.

— Ej, most magukra hagyom önöket. Igyekezzenek egymást mulattatni. Te pedig bácsi, ha Paul fölébredne, hívj ki!

Benn a konyhában türelmetlenül lökdöste az edényeket, miután megkavarta a ragút és elkészítette a nyársat. Lehallatszott a padmalyon át Louise és Lazare hangja, és rémüldözött azon, hogy esetleg meghallják a terrasszon is. Igazán esztelenség, hogy úgy kiabálnak, mintha süketek volnának és ezzel kitarják a világ előtt meghasonlásukat. De ő még sem akart fölmenni, először is azért, mert el kell készítenie az ebédet, azután meg nem tetszett neki az a gondolat, hogy most beleavatkozzék veszekedésükbe. Mert eddig rendesen ő volt a békítő, ha összezördültek. Bement inkább az ebédlőbe, ahol terített és zörgette az edényeket. De a veszekedés hangja tovább is behallatszott, most már nem bírta

elviselni azt a gondolatot, hogy szerencsétleneknek tudja őket, fölment tehát, kergetve attól az irgalmassági érzéstől, amely lényévé tette azt, hogy másokat boldoggá tegyen.

— Halljátok drága gyermekeim, — szól, midőn hirtelen benyitott a szobába, — mondhatjátok, hogy semmi közöm hozzá, de nagyon is lármáztok ... Nem illik, hogy ennyire háborogtok és fölveritek az egész házat.

Átsietett a szobán és mindenekelőtt a Louisetól nyitva hagyott ablakot tette be. Szerencsére nem maradt a terrazon sem az orvos, sem a plébános. Egy szempillantást vetett le, és látta, hogy Chanteau mereng, a kis Paul pedig alszik nyugodtan.

— Úgy hallanak benneteket odalenn, mintha ott volnának a szobában. Lássuk hát, mi történt?

De nagyon fel voltak háborodva és folytatták a civakodást, talán észre sem vették Pauline belépését. Ő pedig megállt mozdulatlanul; kellemetlen érzés kapta el, látván azt a szobát, ahol a házaspár hál. Az egykori zöld virágos sárga kreton, a vörös szőnyeg vastag gyapjúkárpítnak és egy kényes hölgy bútorzatának adott helyet, semmi sem maradt itt az elhalt anya tárgyaiból, heliotrop illat szállt az öltöző asztalkáról, nedves asztalkendők heverték. Ez az illat, amely fojtogatni kezdte; önkéntelenül körülnézett a szobában, ahol minden tárgy a rendetlen háztartás nyomát mutatta. Miután elfogadta azt a helyzetet, hogy mellettük él, noha napról-napra emésztí lázongása, amikor valaha oly nyugodtan tudott aludni, ha úgy tudta volna, hogy egymás karjában láthatja őket, bizonyára nem lépett volna be hozzájuk, házastársi belsőségükbe, ebbe a rendetlenségbe, ahol szanaszét hevernek a ruhák a már éjjelre megvetett ágyon. Keresztülrezgett rajta az egykori feltékenységének reszketése.

— Dehát lehetséges, hogy így marcangoljátok egymást? — szólt rájuk egy kis szünet mulva. — Hát nem akar megjönni az eszetek?

— Nem, — kiáltott vissza Louise, — nem, mert már elég volt nekem, végét akarom vetni! Hát azt hiszed, hogy beismerte hibáját? Persze! Én csak azt mondtam neki, hogy mennyire nyugtalanított bennünket azzal, hogy tegnap nem jött haza és erre rám rontott, mint egy vadállat, azzal vádol, hogy megrontottam az életét, azzal fenyeget, hogy kivándorol Amerikába.

Lazare dühös ordítással szakította félbe.

— Hazudsz! Hogyha ilyen szeliden tettél volna szemrehányást, amiért elkéstem, megcsókoltalak volna, ezzel minden rendben lenne; de te vádoltál, hogy síralmassá tettem az életedet. Igen, te fenyegetőztél, hogy a tengerbe öled magadat, ha tovább ilyen lehetetlenné teszem az életedet.

És felelgettek egymásnak, így akartak könnyíteni haragjukon, amely jellemük folytonos összeütkezései következtében meggyült bennük. Előbb így zörrentek össze a legcsekélyebben, valami tréfán, lassankint aztán olyan ellenszenv élesedett ki közöttük, amelynek tartóssága azután elviselhetetlenné vált. A szelid arcú nő, mióta férje szórakozást keresett, gonoszvá vált, mint a ravasz macska, amely hízésgése közben már karmait nyujtogatja. A férfi pedig közömbössége ellenére is úgy érezte, hogy az örökös panaszok még növelik unalmát, azért még gyakrabban igyekezett szórakozást keresve megugrani.

Pauline csak hallgatta őket. Jobban szenvedett, mint ők. Egyáltalában nem értette, hogy ilyen módon szeressen valaki. De hát mért nincs annyi kölcsönös belátásuk, hogy egymást kiméeljék? Mért nem tud egyik a másikhoz alkalmazkodni, amikor együtt kell élniök? Olyan könnyűnek tetszett neki,

hogy a megszokásban és száanalomban boldogságot találhat. És most milyen fájdalmat okoznak neki, hiszen mindig a maga művének tekintette ezt a házasságot, amelyet jónak akart, és legalább azt az elismerést szerette volna elérni áldozatkészségéért, hogy meggyőződhetett volna arról, hogy okos dolgot művelt.

— Nem vetem szemedre, hogy elfecsérelted vagyonomat; — folytatta Louise.

— No még csak ez kellett! — fakadt ki Lazare. — Nem az én hibám ha ellopták.

— Oh! csak azoktól az ügyetlenektől lopnak, akik engedik magukat kizsebeltetni... Most már arra a négy-ötezer frank járadékra vagyunk utalva, — abból éljünk éppen ebben a fészekben! Pauline nélkül már meztelenül járhatnék, mert te megemésztetted a vagyonom maradékát hóbortos terveiddel és vállalkozásaiddal.

— Csak folytasd, folytasd! Az apád már tegnap úgyszólván elmondta ezeket a kedves bókokat! Ebből látom, hogy írtál neki. Így aztán le kellett mondanom a hízoló-vállalatról, amelyen bizonyosan száz százalékot nyerhettem volna. De most már, úgy mint te, én is azt mondom, hogy elég, vigyen el az ördög, ha többet törődöm! Itt fogunk élni.

— No, ez szép élet egy korombeli asszonynak, az igaz! Valóságos börtön; nincs rá alkalom, hogy csak egyszer is társaságba mehessek; mindig ez a buta tenger, — úgy látszik, ez még szélesebbre nyújtja az unalmat. Oh, ha tudtam volna, ha tudtam volna!

— Hát azt hiszed, hogy én mulatok? Ha nem házasodtam volna meg, most kószálhatnék messze, messze, kereshetném a kalandokat! Százszor is lett volna kedvem rá. De hát annak vége van, ide vagyok zárva ebbe a lyukba ahol csak alhatom... Tönkre tettél, érzem jól.

— Én tettelek tönkre? Hát erőszakoltalak, hogy nőül végy? Nem te akartad, hogy egymásé legyünk? A te hibád az, hogy elhibáztam az életemet.

— Igen, igen, életünk elhibázott élet, rajta vagy, hogy napról napra elviselhetetlenebbé tedd.

Ebben a pillanatban Pauline reszketve közbelépett, noha eltökélt szándéka szerint nem akart beavatkozni.

— Hallgassatok, szerencsétlenek! Az igaz, hogy elrontjátok az életeteket, amely pedig olyan jó lehetne! Hát mire való, hogy olyan dolgokat vágtok egymás fejéhez, amelyeket nem lehet jóvátenni, amitől majd még jobban szenvedtek? Nem szabad, nem akarom, hogy folytassátok, hallgassatok!

Louise sírva ledült egy székre, Lazare pedig izgatottan, nagy léptekkel föl-alá járt.

— A könnyek semmit sem érnek, — folytatta Pauline. — Te valóban nem vagy türelmes, sok a hibád. Ej te, szegény barátom, hát szabad, hogy így veszekedjél? Hát ez csúnya dolog. Azt hittem legalább, hogy jó szíved van... Ej, igazán, olyanok vagytok, mint a nagy gyerekek. Egyaránt hibásak vagytok, nem tudtok mást, mint egymást gyötritek. De ezt nem akarom tűrni. Egyezzetek meg! Nem akarok szomorú embereket magam körül... Rögtön megcsókoljátok egymást!

Igyekezett nevetni s már nem érezte azt a nyugtalanságot, amit előbb. Csak irgalmas szívének az az egyetlen vágya égette, hogy egymás karjaiban lássa őket, biztos legyen benne, hogy vége a vívódásnak.

— Hogy megcsókoljam? Nem! — kiáltozott Louise. — Nagyon sok gorombaságot mondott nekem.

— Soha! — kiáltotta Lazare.

Erre harsány nevetésbe tört ki Pauline.

— Ugyan ne durcáskodjatok! Jól tudjátok, hogy makacs fejem van... Az ebéd megég, a társaság vár... Ha nem engedelmeskedel, Lazare, hátba váglak. Azonnal térdelj le a feleséged előtt és szorítsd illedelmesen a kebledre... Rajta, rajta!

Es egymás karjaiba lökte őket, látta szerelmes ölelkezésüket, látta arcukon a csókot és diadalmas fény jelent meg arcán, anélkül, hogy zavarta volna tiszta szemének mélységét. Valóban az örömnél valami finom melegsége lángolt föl benne, ami fölője emelte a házaspárnak. De unokabátyja mégis titkos lelkifurdalással szorította magához feleségét, míg ez, még mindig hálóingben, meztelen karral és nyakkal, még nagyobb sírás közt viszonzotta nyájaskodását.

— Lássátok, hogy jobb ez így, mintha verekednétek, — mondta Pauline. — Most pedig megyek, nincs már szükségtek rám, hogy megbékeljetelek.

Már künn is volt az ajtón, amelyet hamar bezárt, mögötte hagyván a szerelmes pár szobáját, a nyitott ágygal, a szétszórt ruhákkal, amelyeknek heliotrop illata olyan bódító, mint olyan összeesküvő illat, amelynek be kell fejeznie a kibékülést.

Lenn a konyhában Pauline énekelni kezdett, még egyszer megforgatván az ételt. Rárakott a tűzre, feltűzte a nyársra a kacsát és gyakorlott szemmel nézte sülését. Ez a szolgáló-munka nagyon mulattatta. Fehér kötényt kötött és el volt ragadtatva attól, hogy ma ő szolgál ki mindenkit, hogy neki kell köszönniök a mai napon, hogy vidámságuknak és egészségüknek szolgálatot tesz. Most, miután már vigadnak az ő kegyelméből, arra törekedett, hogy igazi ünnepi ebédet készítsen, igen jó dolgokat találjon föl, hogy sokat egyenek és jól érezzék magukat az asztalnál.

Aztán megint hirtelen nagybátyjára és a kicsikére gondolt, kifutott a terrasszra; de elálmélko-

dott, hogy unokabátyját ott találta gyermeke mellett.

— Hogyan? Hát már lejöttél?

Ő csak bólintott s megint felöltötte közömbös arcát, lehorgasztotta vállát, lógatva hanyagúl kezét.

— Remélem, hogy nem kezdtétek újra a hátam mögött?

— Nem, nem; — mondta végre Lazare. — Mindjárt lejön, mihelyt felöltözködik. Megbocsátottunk egymásnak. De hát meddig fog tartani? Holnap talán már megint lesz valami más! És mindennap, minden órában! Hát változtathat ezen az ember valamit, meggátolhatja azt?

Pauline nagyon elkomolyodott, lesütötte bánatosan a szemét. Igaza volt. Láttta világosan, hogy múlnak az egyforma napok, ugyanazokkal a cívódásokkal, amelyeket neki kell lecsillapítani. És ő maga sem érezte magát meggyógyultnak, hogy nem fog-e engedni féltékenysége erőszakosságának? Ah, mi csoda megújulása a mindennapi küzdelemnek! De már fölemelte szemét; annyiszor le tudta győzni magát! És ha nem hagyhatják abba, hogy mindennap torzsalkodjanak, nincs más mód, hogy mindennap megint kibékítse őket! És ez a gondolat fölvidította, elmondta nyomban nevetve Lazarenek. Mi dolga lenne, ha ez a ház nagyon boldog lenne? Bizonyára unatkoznék. Hát csak kell hagyni nekik valami botorságot, amit ő jóvá tehessen.

— Hová ment az abbé meg az orvos? — kérdezte, mert meglepte, hogy nem látja őket.

— Bizonyosan a kertben vannak; — felelte Chanteau. — Az abbé meg akarta mutatni a doktornak a körtefáinkat.

Pauline egy pillantást vetett a terrassz sarkába, amikor szeme megakadt a kis Paulon.

— Eh ni, fölébredt! — szólta. — Nézd csak, hogy tápászkodik!

És valóban, a kis Paul a vörös takarók közt térde emelkedett, és hamar négykézláb kezdett mászni. De mielőtt a homokra ért volna, megakadt a takaró egyik hajtásában, megingott és hátára fordult, keze-lába a levegőben. Rugdalózni kezdett meztelen combjával abban a pirosságban, amely olyan volt, mint a kinyílt pünkösdi-rózsa.

— Ni! Mindenét megmutatja, amit csak mutathat! — nevetett a leány vidáman. — Várj csak, meglátod mindjárt, mennyire tud járni tegnap óta.

Letérdelt melléje s igyekezett talpra állítani. Olyan lassan fejlődött korához képest, sőt egyideig attól féltek, hogy nagyon is gyöngé marad a lába. Annál nagyobb öröme telt a családnak, amikor első lépéseit látták, kezével az üres levegőben tapogatózva; de még a legkisebb akadály előtt is visszahátrált, üldözve a lábát.

— No, ne játszá! — szólt rá Pauline. — Ez komoly dolog. Mutasd meg, hogy férfi vagy... Rajta! Tartsd magadat jól, öleld meg a papádat, azután a nagypapádat.

Chanteau odafordította fejét és fájdalomtól rángatott arccal nézte a jelenetet.

Lazare, noha még mindig rosszkedvű volt, részt akart venni a játékban.

— Gyere, gyere! — mondta a gyermeknek.

— Nyujtsd ki csak a karodat! — biztató Pauline. — Nem lehet így! Vagy menni kell, vagy elecsünni. Nos, kincsem, bátorság.

Csak három lépést kellett tenni. Bízatták lelkesen, szeretettel, mire Paul eltökélte, hogy keresztülvág azon a kis területen kötél-táncosként bizonytalanul tipegő lábacskaival. Végül is atyja kezei közé esett, aki megcsókolta még gyér haját, és a kis fiú elragadtatva nevetett, a kisgyermekes természet szerint, kinyitva nagyra rózsához hasonló szájacskáját. Keresztanyja még beszéltetni is akar-

ta, de a nyelve még késlekedőbb volt a lábainál, csak egyes hangokat tudott kiáltani, amelyekből csak a szülők értik ki a papa meg a mama szót.

— Ez nem minden. Megígérte, hogy a nagypapát is megöleli... Nos? Ujra útra!

Nyolc lépés választotta el Lazare székét Chan-teau zsölléjétől. Paul világért sem merte volna megkockáztatni ezt a merészséget. Ez aztán megfontolandó ügy volt. Pauline odaguggolt az út közepére, hogy elhárítsa a balesetet. Két hosszú perc kellett, hogy rábeszéljék a gyermeket. Végre, kezeivel a levegőben hadonászva, elszántan megindult. Pauline azt hitte, hogy oda fog bukni karjaiba. De a kis ember bátran haladt s egyszerre csak odaesett Chan-teau térdéhez. Bravók hangzottak.

— Láttátok, hogy vetette magát oda? Eh, bátorság van szemében, nagy kópé lesz még belőle.

Es most egymásután ismételtették vele az utat. Már nem félt, megindult az első hívásra. Odament nagyatyjához meg az atyjához és megint visszatért nagyatyjához, hangosan nevetve, mert tetszett neki a játék, fel-felbukva közben, mintha a föld rengett volna alatta.

— No még egyszer a papához! — kiáltott Pauline.

Lazaret kezdte fárasztani a dolog. A gyermekek, az övé is, hamar untatták. Amikor olyan vígnak látta ebben az órában, az a gondolat, hogy ez a kis lény lesz az ő folytatása, bizonyos aggodalommal fojtogatta. Amióta elhatározta, hogy Bonnevilleban tengeti életét, az a gondolat ejtette rabúl, hogy abban a szobában fog meghalni, ahol az anyja meghalt; és egyszer sem ment föl a lépcsőn anélkül, hogy arra ne gondolt volna, hogy egy napon itt viszik majd a koporsóját. A folyosó szűk bejárata bántotta, nehéz volt benne megfordulni, s folyton az a gondolat nyugtalanította, vajjon hogyan viszik

majd ki itt az emberek anélkül, hogy be ne ütközzenek a falba. Amely mértékben fogytak napjai, a halál gondolata annál erősebben megfogózott benne és siettette lényének bomlását, megsemmisítette férfiasságának maradványát is. En már végeztem, így szokta mondani magában, — teljesen fölösleges, hogy valamire törekedjék még ezentúl, egyre jobban elmerült unatkozásának bárgyúságában.

— Még egyszer a nagypapához! — kiáltotta Pauline.

Chanteau nem bírta kinyújtani kezét, hogy elfogja és ott tartsa a kis Pault. Széttartotta lehetőleg térdét, de a nadrágjába kapaszkodó ujjainak fájdalma hosszú sóhajt csalt ki belőle. A kis fiú már hozzászokott az öreg végtelen nyögdeléséhez, miután mindig mellette élt és bizonyára azt képzelte az ő kis eszével, hogy minden nagyapónak így kell szenvednie. De most, ezen a szép napon, midőn odaesett hozzája és ránézett, abbahagyta a nevetést és vizsga szemmel nézte őt. Alaktalan kezei szörnyű csont- és bőrtuskónak látszottak, vörös ráncos, fájdalomtól tépett arca mintha hirtelen lecsúszott volna a jobb vállára; míg egész teste tele volt bütykökkel és repedésekkel, akár a lezuhant kőszemek maradványai. És Paul meglepődött, hogy ilyen betegnek és aggnak látja őt.

— Még egyszer! még egyszer! — kiáltott Pauline.

Vígan tuszkolta a fiút egyre-másra egyiktől a másikhoz; pedig a nagypapa elmerült fájdalmaiban, az apát pedig már emésztette a holnaptól való aggodalom.

— Később talán kevésbbé bolond nemzedék lesz; — mondta magában hirtelen. — Nem fogja átkozni a kémiát, hogy megóvjá az életét s talán hinni fogja, hogy az ember élhet annak bizonyosságával is, hogy egy napon meghal.

Lazare zavarodottan fölnevetett.

— Eh! — mormogott. — Megszállja majd a köszvény, mint apámat, idegei pedig szétroncsolódnak, mint az enyéim. Lám, milyen gyöngé! Ez az elfajulás törvénye.

— Nem hallgatsz? — szólt rá Pauline. — Majd fölnevelem s megmutatom, embert faragok belőle.

És, mialatt mind elcsöndesedtek, anyai gondjába vette a kisdedet.

— Hát mért nem mész férjhez, ha annyira szeretted a gyermekeket? — kérdezte Lazare.

Pauline mereven ránézett.

— De hiszem van gyermekem. Hát nem adtad oda nekem? ... Férjhez menni? Soha életemben!

Ringatni kezdte a kis Pault, azután hangosan nevetett, tréfásan elbeszélte, hogy unokabátyja megtért Szent Schopenhauerhez, ő pedig leány akar maradni, hogy dolgozhasson az általános megváltáson, és valóban megvan benne a hajlam a lemondásra, mások szeretetére, a rossz embereknek juttatott jószágára.

A nap már leszállt a végtelen tengeren, a szép napszállta édes, nyájas bűvösséggel árasztotta el a végtelen levegőt. A messzeségben csak egy fehér vitorla villant még meg s az is eltűnt, amikor a csillagraj megjelent az ég nagy útján. Az alkonyat lassan-lassan leereszkedett a nyugalmas habokra.

Pauline még mindig ringatta a gyermeket, ott állva az árnyékkal megkékített terrassz közepén, mogorva unokabátyja és nyögdelő nagybátyja közt. Mindent kivetett magából, nevetése boldogságtól zengett.

— Nos, nem ebédelünk ma este? — kérdezte Louise, aki most egyszerre megjelent kacér szürke selyemruhájában.

— Én kész vagyok; — felelte Pauline. — Nem tudom, mit csinálnak a kertben?

Ebben a percben visszatért Horteur abbé, arca zavarodottnak látszott. Amikor nyugtalanul kérdezték, hogy mi történt, hirtelen, kissé akadozva, hogy gyöngédebb kifejezést találjon, végül mégis mereven kibökte:

— Azt a szegény Veronique-ot felakasztva találtuk egy körtefán.

Rémülten sikoltottak mindnyájan; — látták elvonulni a halott sápadt arcát.

— De hát miért? — kiáltott Pauline. — Nem volt rá semmi oka. Az ebéd nélküle is kész lett volna. Istenem, csak nem azért talán, mert azt mondtam neki, hogy tíz souval drágábban fizette a kacsát?

Jött Cazenove doktor is. Negyedóra óta hiába igyekezett életre hozni a leányt a fészerben, ahová Martin vele együtt behúzta. Mit tudja az ember, mi van ilyen vén cselédek bolond fejében? Talán nem birt vigasztalódni úrnőjének halála miatt.

— Talán ezt nem bírta elviselni. Fölakasztotta magát kötényének a kötőjével.

Lazare és Louise ijedtükben jéggé dermedten hallgattak. Chanteau pedig, aki eddig hallgatott, felháborodott arra a gondolatra, hogy elrontották az ebédet. És ez a kezén, lábán nyomorék ember, akit úgy kell lefektetni, úgy kell etetni, mint egy gyermeket, ez a szánadó emberi roncs, akinek az élete már semmi, csak szenvedés üvöltése, dühösen kifakadt:

— Hát nem butaság, hogy valaki megöli magát?!

VÉGE.

